

Aktivister mod Apartheid

- dansk solidaritet med Sydafrika

Redaktion

Morten Nielsen
Patrick Mac Manus
Katrine Toftkær Larney
Gorm Gunnarsen

Aktivister mod Apartheid
- dansk solidaritet med Sydafrika

Sydafrika Kontakt

Aktivister mod Apartheid
- dansk Solidaritet med Sydafrika.

Udgivet af:
Sydafrika Kontakt
Wesselsgade 4
2200 København N
Telefon: 35 35 92 32

Redaktør: Kathrine Toftkjær Larney
Redaktion: Patrick Mac Manus, Gorm Gunnarsen
og Morten Nielsen.

Fotos: Tak til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA)

Layout: Jens Nielsen og Betina Vejen
Tryk: Eks-Skolens Trykkeri

© Forfatterne og Sydafrika Kontakt, 2004
1. udgave 1. oplag 2004

ISBN: 87-988289-3-2

Denne udgivelse er støttet af en række fagforeninger og fonde.
Uden den støtte var bogen ikke blevet til noget. Bogen er ikke
støttet med offentlige midler.

Indhold

Forord.....	5
<i>Af redaktionen</i>	
Det begyndte med Sharpeville	7
<i>Af Svend Skovmand</i>	
Ung indignation.....	12
<i>Af Torsten Mandal</i>	
Maskiner til Afrika og kultur til Danmark.....	19
<i>Af Janne Felumb</i>	
Sidste fly til Johannesburg.....	25
<i>Af John Nordbo</i>	
Kampen i Århus Havn.....	29
<i>Af Erik Tang</i>	
Søfolk mod apartheid.....	37
<i>Af Henrik Berlau</i>	
Mellem kreativitet og kriminalisering.....	43
<i>Af Patrick Mac Manus</i>	
Fra Gl. Vartovvej til Nelson Mandelas Alle	50
<i>Af Harry Osborn</i>	
Send diplomaterne hjem!.....	53
<i>Af Ulrik Dahlin og Miriam Feilberg</i>	
Den svære fødsel.....	62
<i>Af Thomas Kjær Jensen</i>	
Forbrugerboycot som våben.....	67
<i>Af Morten Nielsen</i>	
Ikke uden omkostninger.....	73
<i>Af Signe Burge Sørensen</i>	
Tilt Shell!	77
<i>Af Jakob Fledelius</i>	
Da bamserne blev befriet.....	80
<i>Af Christina Elle</i>	
Kulturkampen.....	84
<i>Af Lillian Clemmensen</i>	
Rock Mod Apartheid.....	91
<i>Af John Hansen</i>	

Sportsboykotten af Sydafrika.....	94
<i>Af Joe Schubert</i>	
Apartheids sidste måneder.....	98
<i>Af Gorm Gunnarsen</i>	
Et sted at være og en sag at kæmpe for.....	105
<i>Af Kathrine Toftkær Larney</i>	
Om solidaritetens historie	114
<i>Af Hans Erik Stolten</i>	
Hvorfor var vi mod apartheid?.....	125
<i>Af Gorm Gunnarsen, Patrick Mac Manus, Morten Nielsen og Kathrine Toftkær Larney</i>	
Register.....	130

Forord

Danmarks grænser er lukkede, og indenfor er der travlhed. Landets regering og dens venner bruger uanede mængder af tid og energi på at mistænkeliggøre en gruppe medborgeres påklædning, religion, arbejdsindsats og holdninger i al almindelighed. Pressen er i høj grad med på regeringens dagsorden, og i avisernes spalter og fjernsynets sendetid forstærkes et bestemt billede af danskerne — et utrygt folk uden tolerance, uden overskud, uden blik for verden udenfor. Borgere i landet Os Nok.

I sådanne tider er det værd at huske på alt det, der også er Danmark og danskerne, f.eks. græsrodsbevægelserne og solidariteten med mennesker i andre lande. Det er dette Danmark, vi forsøger at fastholde i denne bog om den danske kamp mod apartheidstyret i Sydafrika og mod den globale apartheid, som truer verden.

Med denne bog ville vi fortælle historien om antiapartheidarbejdet i Danmark for de nye generationer, der er for unge til at huske, og for os andre, som måske har for let ved at glemme. Vi ville beskrive overvejelser, fejl og sejre. Vi ville dokumentere solidaritetsbevægelsens skiftende vilkår og udtryksformer. Vi ville vise, hvad der skete, og samtidig forsøge at besvare spørgsmålet om hvorfor. Hvad drev de hundredvis af aktivister, der gennem årene deltog i antiapartheidarbejdet? Hvad fik de ud af deres engagement? Vi ville kort og godt gøre status over et stykke politisk græsrodsarbejde, og vi ville lade græsrodderne om at skrive.

Vi kontaktede derfor en række gamle aktivister og bad dem hver især om at skrive om en bestemt periode eller en bestemt aktion. "Fortæl, hvad der skete", lød opgaven. Og forfatterne fortalte, hvad der skete — på gaden, på konsulatet, på kontoret, hos politiet, i bøgerne, i Sydafrika, i deres egne tanker. Nogle har skrevet om, hvad der skete før, og andre om, hvad der skete efter. Nogle holder sig til nutiden, mens andre griber tilbage til tiderne, før nogen af dem var født. Deres bidrag har vi samlet i denne bog, og bortset fra mindre redaktionelle ændringer står de, som de er blevet skrevet. Bogens indlæg er ordnet kronologisk, men der er hverken sprogligt eller stilistisk gjort noget for at ensarte dem — solidariteten med Sydafrika og det sydlige Afrika har altid appelleret til mange forskellige slags mennesker; den tilhører ikke en bestemt stil eller et bestemt sprog.

Tre af indlæggene handler ikke om Landskomiteen Sydafrika-Aktions (LSA — i dag Sydafrika Kontakt) arbejde. Det første af dem, "Det begyndte med Sharpeville" (af Svend Skovmand), handler om de danske solidaritetsbevægelser, der eksisterede i 60'erne og 70'erne. Landskomiteen Sydafrika-Aktions selvopfattelse har altid været, at dannelsen af LSA var en fortsættelse af disse bevægelser, og derfor hører indlæggets emne naturligt hjemme i denne bog.

To andre indlæg handler heller ikke om LSA. Det drejer sig om "Søfolk mod apartheid" om sømandsforbundets aktioner mod våbensmuglinger (af Henrik Berlau) og indlægget "Tilt Shell" om bz-bevægelsens aktioner mod Shell (af Jakob Fledelius). Når vi alligevel har valgt at tage de to indlæg med, er det for at dokumentere bredden i den danske antiapartheidbevægelse, den bredde, der kunne skabe diskussion og ny styrke, men også splittelse og midlertidig svækkelse.

Vi var ikke alene om det, der var mange flere. Vi var ikke altid enige, og heller ikke altid uenige. Mest af alt ville vi se det sydafrikanske folk bestemme over deres eget liv. Efter generationers kamp lykkedes det. Og netop for ti år siden, i april 1994, fandt de første demokratiske valg sted i Sydafrika. Dette skal denne bog også markere. Det var også vores

Det begyndte med Sharpeville

Sydafrikaaktioner før 1978 Af

Svend Skovmand

Det begyndte med massakren den 21. marts 1960, hvor 67 sorte afrikanere blev skudt ned af hvide politifolk i politistationen i Sharpeville. Indtil da havde kun få i Danmark interesseret sig for situationen i Sydafrika. Man var klar over, at de hvide var i mindretal, og at de sorte blev undertrykt, men det druknede i den almindelige opstemthed over situationen i Afrika, hvor land efter land blev selvstændigt, og de europæiske kolonimagter måtte trække sig tilbage. De fleste forestillede sig, at udviklingen hurtigt ville nå Sydafrika, og at afrikanerne også her ville få magten.

Sharpeville-massakren fjernede brutalt denne forventning, ikke mindst fordi den blev fulgt op af en række love, som blandt andet forbød det ledende sydafrikanske parti, African National Congress (ANC), og gjorde det muligt for politiet at arrestere alle de personer, de anså for farlige for de hvide. De pågældende kunne endda blive holdt i forvaring på ubestemt tid uden at blive stillet for en dommer.

Lovene virkede særligt urimelige, fordi aktionen i Sharpeville var rent ikke-voldelig. Den gik ud på, at afrikanerne skulle brænde de pas, som de hvide havde tvunget dem til at gå med. Derefter skulle de gå til den stedlige politistation og lade sig arrestere. Tanken var, at antallet af folk i fængslerne ville blive så stort, at regeringen måtte ophæve pasloven.

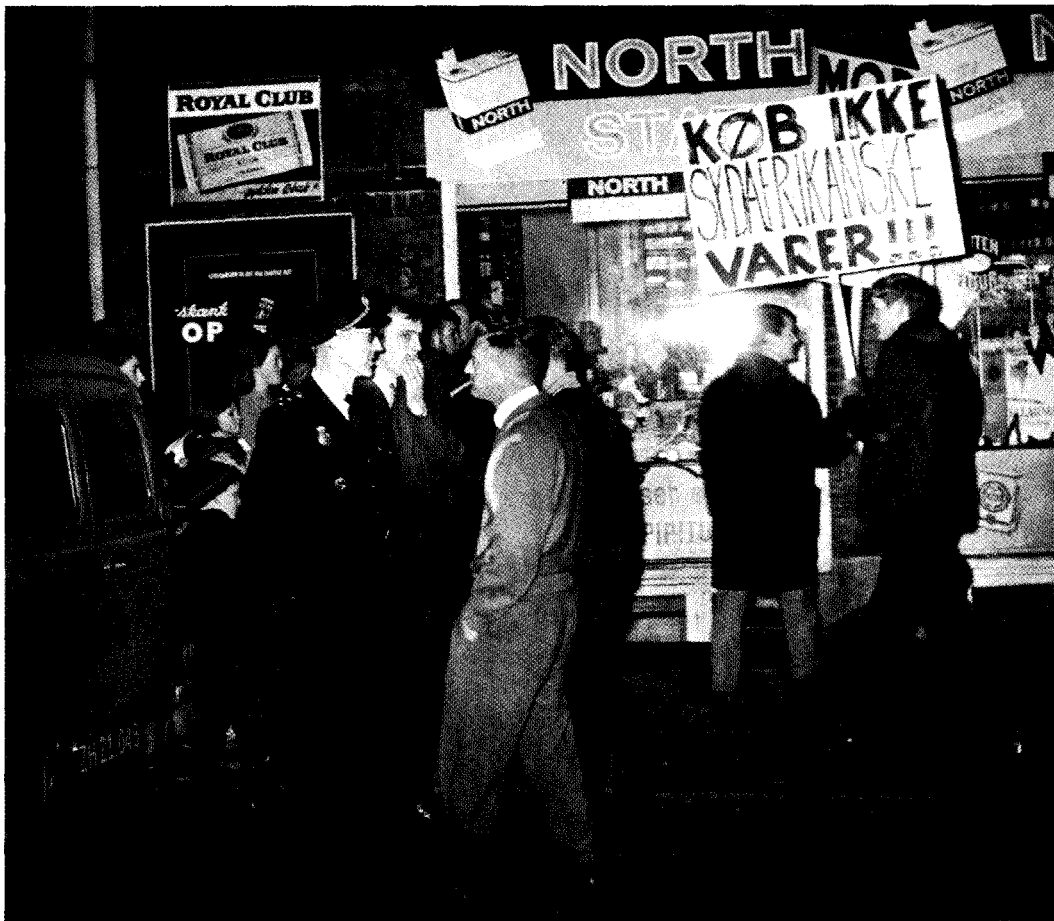
Denne metode havde den store indiske politiker Mahatma Gandhi brugt med stort held i Indiens kamp mod det engelske kolonistyre. Men i Sydafrika virkede den ikke. Dertil var det hvide styre for fast besluttet på at fastholde sin magt, som man kunne se i Sharpeville og på de efterfølgende love.

Men netop denne holdning skabte forfærdelse over hele verden og førte til en international kampagne mod Sydafrika. I 1961 modtog den afrikanske leder Albert Lutuli Nobels fredspris i Oslo. Samme år blev Sydafrika tvunget til at forlade det britiske statsamfund Commonwealth, og den 6. november 1962 opfordrede et stort flertal af landene i FN's Generalforsamling til, at medlemslandene skulle bryde de diplomatiske forbindelser med Sydafrika og boykotte landet.

Den første kampagne

FN's Generalforsamling kan i modsætning til Sikkerhedsrådet ikke vedtage beslutninger, der er bindende for medlemslandene, og de vestlige landes regeringer — hvis handel med Sydafrika var afgørende for landet — tog da heller ikke hensyn til Generalforsamlingens opfordring til boykot. Det var baggrunden for, at de nordiske ungdomsorganisationer i foråret 1963 besluttede at følge henstillingen fra FN og at opfordre folk til at boykotte varer fra Sydafrika. Håbet var, at en sådan aktion ville kunne føre til, at regeringerne ændrede deres holdning og selv støttede boykotten.

I Danmark blev Sydafrikaspørgsmålet taget op af Dansk Ungdoms Fællesråd, der på den tid havde Jørgen Mejdahl som generalsekretær og venstremanden Knud Enggaard som formand. På deres initiativ gik man i gang med en kampagne for, at Danmark og danskerne skulle følge beslutningen i FN's Generalforsamling og boykotte Sydafrika. Kampagnen blev støttet af et klart flertal i rådets styrelse, idet dog repræsentanterne for spejdernes organisationer var noget forbeholdne. De mente ikke, at det var deres opgave at beskæftige sig med politiske spørgsmål. Spejderne var imidlertid i klart mindretal, og der blev nedsat et Sydafrikaudvalg og ansat en medarbejder til at løse opgaven. I første omgang ansattes Jens Erik Stenstrup, hvis arbejde dog kun kom til at vare et år.

Lille opløb i oktober 1963. I de første år er det en forbrugerbojkot af sydafrikanske varer, især frugt og grønt, der er i centrum. Efterhånden kommer der flere og flere elementer med i kampen mod apartheid, bl.a. aktioner mod erhvervslivets kontakt med Sydafrika; kulimporten, den danske eksport til og investeringerne i Sydafrika, olie- og våbentransporter, flyforbindelser og banklån. Foto: ABA

Jeg sad i Fællesrådets styrelse som repræsentant for Radikal Ungdom, og da jeg på den tid var udenrigspolitisk medarbejder på Information, var det naturligt, at jeg kom ind i Sydafrikaudvalget. Vi lavede blandt andet en brochure, som vi fik trykt i et stort oplag, og som viste en hvid sydafrikansk politibetjent, der med en knippel slår på en afrikaner. Brochuren indeholdt en opfordring til at holde op med at købe sydafrikanske varer og bragte en detaljeret liste over de navne, som blandt andet appelsiner, frugtkonserver, marmelade og vin blev solgt under.

Opfordringen gav forbløffende hurtigt resultat. Allerede efter få ugers forløb meddelte Hovedstadens Brugsforening (HB) og Irma — som på den tid intet havde med hinanden at gøre — at de indstillede alt salg af varer fra Sydafrika, og deres eksempel blev snart fulgt af andre. Resultatet blev, at den i forvejen ikke særlig store indførsel af forbrugsvarer fra Sydafrika gik ned, men samtidig dalede den folkelige interesse for sagen. Man kan jo ikke protestere mod varer, der ikke er til salg.

Det betød dog ikke, at Fællesrådet indstillede arbejdet, som nu blev ledet af generalsekretær Carl Nissen. Man fik den kendte TV-kommentator John Danstrup til at skrive et brev til

de hvide i Sydafrika og indsamlede derefter adresser på hvide sydafrikanere. De adresserede breve blev solgt til danske Sydafrikainteresserede. Kampagnen blev en stor succes og gav endda et overskud, som man kunne bruge til det øvrige oplysningsarbejde.

Man sendte også en opfordring til Folketingets medlemmer om at skrive under på en henvendelse til den sydafrikanske regering, der opfordrede Sydafrika til at følge en FN-resolution om løsladelse af politiske fanger, og som protesterede mod den igangværende retssag mod en række afrikanske ledere, deriblandt Nelson Mandela — den retssag, der førte til, at han blev idømt livsvarigt fængsel og overførtes til fængselsøen Robben Island. Erklæringen blev underskrevet af en del folketingsmedlemmer, men førte dog ikke til nogen ændring af regeringens holdning.

Derimod lykkedes det at få skabt enighed i Fællesrådet om holdningen til Sydafrika. Unge ledere i spejderkorpsene kunne ikke forlige sig med deres organisationers holdning, og det endte med, at de vedtog en erklæring, der fuldt ud bakkede op om aktionerne.

Fællesrådet for Sydafrika

I 1966 opstod en ny situation, fordi Den Internationale Domstol i Haag skulle afsige dom i sagen om Sydvestafrika, det nuværende Namibia. Dette område, der i 1884 blev en tysk koloni, var i 1915 erobret af sydafrikanske tropper og blev efter afslutningen på Første Verdenskrig et formynderskabsområde under Folkeforbundet i lighed med de øvrige tyske kolonier. I praksis blev landet imidlertid styret af Sydafrika, og de hvides herredømme var ligeså gennemført som i selve Sydafrika. Efter oprettelsen af FN i 1945 blev Sydvestafrika på ny gjort til formynderskabsområde, og det førte til en stigende kritik af Sydafrikas politik i området.

Sydafrika hævdede, at formynderskabs-systemet måtte betragtes som afsluttet med Folkeforbundets ophør, og nægtede derfor at komme med årlige rapporter om Sydvestafrika, sådan man havde gjort i Folkeforbundets tid. Det førte i 1960 til, at Etiopien og Liberia — de eneste afrikanske stater, der også havde været medlemmer af Folkeforbundet — rejste sag ved Den internationale Domstol i Haag og krævede, at Sydafrika blev dømt til at opgive kontrollen med Sydvestafrika, fordi landet havde misrøgtet sit mandat. Sydafrika søgte med alle midler at standse retssagen, men havde i første omgang ikke heldet med sig. 8 af de 14 dommere gik nemlig ind for at behandle sagen, og alt tydede derfor på, at den ville blive vundet af Etiopien og Liberia. Spørgsmålet var så, om Sydafrika ville rette sig efter det.

Dette var baggrunden for, at Fællesrådet for Sydafrika blev dannet. Det blev stiftet af Dansk Ungdoms Fællesråd sammen med Anti Apartheid Komiteen og Danske Studerendes Fællesråd, og de drivende kræfter var Carl Nissen og Ole Bang, der var generalsekretær for Dansk Flygtningehjælp. Ud over de to sad i bestyrelsen den socialdemokratiske partisekretær, Niels Matthiasen, Niels Munk Plum fra Anti Apartheid Komiteen og generalsekretær Viggo Møllerup fra Folkekirkens Nødhjælp. Tanken med Fællesrådet var, at man skulle sætte en stor kampagne i gang i det øjeblik, hvor domstolen i Haag havde afsagt dommen over Sydafrika. Denne kampagne skulle presse regeringerne til at lægge et så stort pres på Sydafrika, at landet opgav sit ulovlige herredømme over Sydvestafrika.

Sådan gik det blot ikke. Hvad man ikke var opmærksom på, var, at en ægyptisk dommer, som havde støttet Etiopien og Liberia, var død i 1965 og var blevet afløst af en europæisk dommer, der indtog en mere forsigtig holdning. Resultatet blev, at domstolen den 18. juli 1966 afviste Etiopiens og Liberias anmodning. Stemmerne stod 7-7, og den udslagsgivende stemme kom fra domstolens formand, der uheldigvis støttede Sydafrika. Dommen vakte raseri og førte til, at FN's Generalforsamling besluttede at fratage Sydafrika retten til at styre Sydvestafrika, som man samtidig omdøbte til Namibia. Men Generalforsamlingen

1963. Last- og kølevogne ruller hver dag ud fra International Frugt Imports lager i Røvsingsgade i København med sydafrikansk frugt til detailhandelen. Foto: ABA

kunne som fire år tidligere ikke sætte magt bag sin beslutning, og Sydafrika fik lov til at fortsætte sit herredømme mange år endnu.

Fællesrådet fortsatte dog sit arbejde og udgav blandt andet bladet »Sydafrika Kontakt«, der i en periode fik støtte fra DANIDA.

Apartheidbevillingen

Mens de skiftende danske regeringer ikke var villige til direkte at boykotte Sydafrika, gav de i årene efter 1965 stadig større beløb til humanitær bistand og retshjælp i det sydlige Afrika. Pengene, som til daglig blev kaldt Apartheidbevillingen, blev bevilget i et udvalg, der havde en embedsmand fra Udenrigsministeriet som formand, men som ellers bestod af forskellige NGO'er, hvis ønsker i lang tid blev samordnet af Arne Piil fra Dansk Flygtningehjælp.

Presset fra disse organisationer betød, at bevillingen med årene blev større og større. Fra 1965 til bevillingens ophør i 1993 blev der ydet i alt 975 millioner kroner — et beløb, der er væsentlig større, hvis man gør det op i nutidskroner. I bevillingens sidste år kom man op på 92,3 millioner kroner. Pengene gik til NGOernes hjælpeprogram samt til Defence and Aid Fund (IDAF) i London og forskellige FN-programmer. Derimod lykkedes det først i 1991 at komme igennem med et ønske om at yde et direkte beløb til ANC, hvad der gav organisationen en form for officiel anerkendelse. På det punkt lå man langt bagefter Sverige, der allerede i slutningen af 1960'erne begyndte at yde direkte støtte til frihedsbevægelserne i det sydlige Afrika.

Hvad var målet?

I dag, hvor hele det sydlige Afrika er blevet befriet for de hvides herredømme, kan man godt spørge om, hvorvidt resultaterne svarer til de forventninger, vi havde i 1960'erne og 1970'erne. Svaret er ganske enkelt, at vi overhovedet ikke tænkte på den side af sagen. De hvide regerings overmagt og den vestlige støtte til dem virkede så overvældende, at vi slet ikke turde tænke på, hvad resultatet af frihedskampen ville blive. Og alene det at udtrykke tvivl om afrikanernes evne til at regere deres lande på en ordentlig måde ville i sig selv være at give en form for støtte til de hvide, der var ved magten.

At man så kunne ønske, at udviklingen var gået anderledes, er en anden sag.

Sven Skovmand, født 1936. Journalist og forfatter. Aktiv i Dansk Ungdoms Fællesråds Sydafrikakampagne 1963-64 og i Fællesrådet for Sydafrika 1966-68. Har bl.a. skrevet bøgerne »Det sydlige Afrika« (1967), »FN, Sydafrika og menneskerettighederne« (1969), »Sorte og Hvide« (1970) og Politikens Verdenshistorie (2003).

Odense, september 1963. Til støtte for havnearbejdernes blokade af vareimport fra Sydafrika stiller aktivister op uden for en af byens store kolonialvareforretninger. Foto: ABA

Ung indignation

Landskomiteen Sydafrika-Aktion - begyndelsen Af Torsten

Mandal

Som syttenårig kontaktmænd for Mellemfolkeligt Samvirkes (MS) Sydafrika-gruppe i København inviterede jeg nogle landsdækkende organisationer til et samarbejde. Dette udviklede sig hurtigt til den meget mere omfattende Landskomiteen Sydafrika-Aktion (LSA) med et mål og en strategi, som mindede om, hvad Sydafrikakomiteen i Århus og antiapartheidbevægelsen i England allerede brugte. Det vil sige krav om boykot af Sydafrika og støtte til ANC, fremført på en saglig måde, på et tidspunkt hvor det var kontroversielt nok i sig selv.

Det sydlige Afrika og solidaritetsarbejde i 1971-76

Forhistorien til både Sydafrikas befrielse og LSA's resultater er værd at tænke på, når Afrikas situation og støttearbejde i dag synes håbløst for nogen. Solidaritetsarbejde havde i årene før LSA's start svært ved at nå uden for venstrefløjen og uddannelsessteder. Kun få var aktive, og mange var principielt imod at være med til at gennemtvunge ændringer i et andet land. Ikke-indblanding i andre landes "interne" anliggender havde i århundreder været et princip, der var alment accepteret, selv om Sydafrika prøvede at dominere nabolandene med alle midler.

Fra 1972 til 76 var jeg aktivt medlem i Internationalt Forum (IF) og deres Afrikagruppe,

selv om jeg var en af de få der hverken var til venstre for SF eller havde studeret på et universitet. Desuden var jeg kun 12 år. Efter en emneuge i skolen, bl.a. med en bog om Sydafrika af Sven Skovmand, blev jeg interesseret i antiapartheidarbejdet, men der var ikke nogen grupper af aktive, der direkte modarbejdede apartheid i Sydafrika, bortset fra studenterrådets World University Service (WUS), det senere selvstændige Ibis, der stod for formidlingen af bistand fra antiapartheidbevillingen. WUS og IF arbejdede tæt sammen dengang, og jeg var aktiv i begge de første år.

Vi støttede frihedsbevægelserne i Rhodesia (det nuværende Zimbabwe), Namibia og de tidligere portugisiske kolonier Angola, Guinea Bissau og Mocambique og de portugisiske desertører i deres langtrukne kampe i vidtstrakte afsides skove. Problemerne havde hidtil ikke vakt megen opmærksomhed i bredere kredse - selv om Portugal var et NATO-land og populært turistmål. Men frihedsbevægelserne fik medvind, da tidligere studenteroprørere -der oprindeligt var deporteret til den portugisiske kolonihær - var blevet venstreorienterede militærkaptajner. Den 25. april 1974 afsatte de Portugals meget gamle højrediktatur og blev gode venner med frihedsbevægelserne i landets afrikanske kolonier.

IF's Afrika-gruppe havde, udover et par små boykot-demonstrationer, mest arrangeret studiekredse, seminarer, tidsskrifter og interne møderækker efter "Afrika '71-Kampagnen" i forbindelse med Operation Dagsværk i 1971. I 1974 startede jeg en lille, udadventt Rhodesia-boycot- og oplysnings-gruppe i IF. Baggrunden var, at de danske sanktioner mod Rhodesia ikke blev håndhævet effektivt til trods for, at sanktionerne var vedtaget i FN's Sikkerhedsråd.

I 1975 var vi aktive i IF med til at støtte den nyligt folkevalgte MPLA-regering i Angola i den såkaldte borgerkrig mod bl.a. panserstyrker, der var rykket hurtigt frem mod hovedstaden fra Sydafrika og Zaire, uden at oplysningskampagnen nåede ret langt udenfor læreanstaltnernes opslagstavler. Dette til trods for, at situationen var så grotesk, at CIA's operationsleder i panser-kolonnen fra Zaire, John Stockwell, senere skrev en bog, der bekræftede vores opfattelser.

I 1976 havde mange danskere koncentreret deres solidaritetsarbejde i den nye Solidaritetskomiteen Danmark-Mocambique, hvis medlemmer som aktive og som udsendte banede vej for, at Mocambique blev et hovedsamarbejdsland for Danida og dermed en af hovedmodtagerne af dansk u-landsbistand. Situationen i Mocambique virkede først håbløs på grund af terrorbevægelsen Renamo, der blev støttet af Rhodesia og Sydafrika, og landets urealistiske centralistiske planøkonomi, der blandt andet gik ud over de fattige bønder. Med årene fik Mocambique dog fred med Renamo, økonomiske reformer og en af verdens tre hurtigst voksende økonomier og blev et eksempel for Afrika fremhævet af bl.a. Verdensbanken.

Spirer til Sydafrikasolidaritetsarbejdet i 1976-78

Vi var kun fem-seks aktive tilbage i IF's Afrika-gruppe i København, der blev til den nye Sydafrika-gruppe i 1976. Flere af de andre tidligere aktive forskede nu eller skrev deres specialer. De fleste mente, i modsætning til mig, at ord som "det internationale borgerskab" og "imperialisme" var nødvendige i deres, i øvrigt informative, pjecer om Sydafrika. Samtidig opfattede vi dog IF som "udogmatisk", saglig og afdæmpet sammenlignet med f.eks. "konkurrenten" Forbundet Mod Imperialismen. I IF var marxisme ikke så meget en ideologi som en måde at analysere verdens sociale og økonomiske modsætninger på. Vi forsøgte at sætte os ind i de forskellige hvide og sorte politiske gruppers baggrund, holdninger, styrkeforhold og økonomiske interesser ud fra mange kilder. Gennem en studiekreds nåede vi, ligesom andre, frem til, at der bl.a. var håb om, at Sydafrikas virksomhedsejere (der især var fra det engelsksprogede mindretal) ville blive trætte af at blive begrænset af apart-

heids regler om f.eks. at skulle lægge fabrikker ved afsides sorte 'hjemlande', og at sorte ikke måtte besætte de typer af stillinger, som de hvide ville have.

Fra Sydafrika-gruppens begyndelse ønskede jeg, ligesom IF, at gå videre end blot at kritisere apartheid og oplyse om fakta, som de fleste kendte i forvejen (det havde den for længst ophørte Anti Apartheid Komite i 1960'erne lagt grunden for). Vi ville arbejde for isolation af Sydafrika og støtte til African National Congress (ANC) og fagforbundet South African Congress of Trade Unions (SACTU). Samtidig lagde jeg vægt på, at vi skulle udtrykke os på en måde, der med tiden kunne overbevise flertallet af befolkningen og politikerne i Danmark, det vil sige uden venstrefløjsjargon, men letforståeligt og sagligt. Mellemløst Samvirke (MS) var bl.a. vigtig som en bredt respekteret, saglig organisation, selv om Sydafrikasagen nok var mere politisk kontroversiel end almindeligt for MS på det tidspunkt. MS's lokale Sydafrika-grupper var bl.a. derfor af betydning, ligesom de styrkede den faglige indsigt og den politiske bredde af Sydafrikaaktiviteterne. Derfor forlod jeg i 1976 IF's Sydafrika-gruppe og var med til at starte MS' Sydafrika-gruppe i København og var deres kontaktperson i tre år.

Holdninger til Sydafrika og den internationale situation

Forhindringerne for antiapartheidarbejdet kunne forekomme uoverskuelige:

For det første var hverken boykot, ANC eller SACTU almindeligt kendte begreber i Danmark. I MS-avisen (1/78) blev boykot f.eks. stavet på to måder, og begrebet "politisk forbruger" opstod først langt senere. Det var en udbredt opfattelse i den danske befolkning, at man ikke skulle blande politik med handel, sport, kultur osv., og at man ikke skulle blande sig i andre landes interne anliggender mod den lokale regerings ønske. De fleste mente heller ikke, at danskerne skulle blande sig i noget, der havde noget som helst med militær i fjerntliggende lande at gøre — til trods for, at f.eks. våbensmugling til apartheidstyret ofte skete med danske fragtskibe.

For det andet var kendskabet til Sydafrika i Danmark stort set begrænset til at de havde ulighed og skilte om raceadskillelse. At apartheidregimet f.eks. tvangsforflyttede millioner af mennesker til tørre, udpinte "hjemlande", passerede ret ubemærket. Disse "sorte hjemlande" (bantustans) brugte apartheidregimet i stigende grad til at fralægge sig ansvaret for de sorte, samtidig med at deres skoleundervisning blev målrettet ufaglærte job og omlagt fra engelsk til de som regel racistiske boeres lokale, gammel-hollandske dialekt, afrikaans. Sowetooopstanden, der begyndte i 1976, var kendt, men kunne synes kaotisk, udsigtsløs og uorganiseret over for en brutal overmagt.

MS fremhævede, at en total boykot hastede, fordi Sydafrika i voksende grad dominerede hele det sydlige Afrika med alle midler. Politisk kunne de borgerlige partier ikke forventes at støtte kravene. Socialdemokratiet var regeringsparti ved Landskomiteen Sydafrika-Aktions (LSA's) start og i årevis erklæret modstander af, at Danmark skulle indføre sanktioner før andre lande, og i øvrigt ret kritisk over for støtte til ANC og SACTU frem for lovlige bevægelser. Vejen mod et politisk flertal lå ikke lige for, og jeg forventede ikke, at de bevægelser, Socialdemokratiet dominerede, ønskede at deltage i LSA.

Samtidig var det internationale billede broget og for mange vanskeligt at gennemskue. Jeg mente, det var vigtigt, at Østblokken og andre kommunistiske lande ikke skulle være de eneste steder, hvor frihedsbevægelserne kunne få støtte og tætte kontakter uden for Afrika. Vestlige firmaers og regeringers rolle i det sydlige Afrika blev i øvrigt flittigt brugt af Østblokken som et skræmmebillede, de kunne samles mod. Tilsvarende kunne magthavere i resten af Afrika afvise tiltrængte interne reformer med, at afrikanerne skulle stå sammen mod Sydafrika og "imperialisterne", indtil Sydafrika blev demokratiseret. Omvendt kunne langt de fleste hvide sydafrikanere samles om at frygte de dengang typiske afrikan-

Sportsboycot i Nyborg. Protest mod sydafrikansk deltagelse i tennisturnering i byen, juli 1977. Et banner hylder ANC's væbnede kamp mod det sydafrikanske styre. Landskomiteen Sydafrika-Aktion betragtede en sådan kamp som legitim og støttede den, mens både apartheidstyret og udslagsgivende dele af det internationale samfund, herunder USA og Storbritannien længe betragtede ANC som en terroristisk organisation. Foto: ABA

ske et-partistater og frihedsbevægelser, som de mente var afhængige af Sovjetunionen. Som et resultat af denne frygt fik apartheidtilhængererne Vorsters National Party en jordskreds sejr ved valget i december 1977 (Mngqikana m.fl. 1978).

Endelig var der spørgsmålet om opfattelsen af ANC. ANC satsede ikke ensidigt på væbnet modstand, men selv Gandhi havde opgivet sin ensidige ikke-volds-strategi i Sydafrika, før han med held prøvede den i Indien. ANC's accept af væbnet modstand blev brugt flittigt af apartheidregimet til at stemple bevægelsen som terrorister, og ANC's tætte samarbejde med kommunistpartiet i Sydafrika gjorde det ikke nemmere at få støtte til dem under den kolde krig. ANC's historie, program og fremtoning adskilte sig imidlertid fra andre kommuniststøttede friheds- og oprørsbevægelser, og ANC havde brug for støtte, hvor de kunne få den. Den eneste anden modstandsbevægelse, der gik på tværs af religion og stammer, var Pan Africanist Congress (PAC), der havde meget mindre opbakning. PAC havde, i modsætning til ANC, racistiske tendenser, benyttede terror mod tilfældige civile og var i øvrigt maoistisk. Jeg mødte vist ingen, der foreslog dansk støtte til PAC, og det var heller aldrig f.eks. MS's officielle linje. Diskussionerne om, hvorvidt man skulle støtte ANC ændrede karakter i oktober 1977, da apartheidregimet forbød en række kirkelige og faglige organisationer, der hidtil legalt havde søgt at styrke de sortes selvbevidsthed. Nu var de ikke længere kun ANC (og PAC), der var erklæret illegale, men stort set hele oppositionen i Sydafrika.

Skønt situationen, både i Danmark og internationalt, var problematisk, var der håb om

at vi, sammen med antiapartheidorganisationer i Sverige, Norge, Holland og Storbritannien, kunne skabe et gennembrud for den boykot, som Sydafrikas befolkningsflertal formodentlig ønskede. Efter en længere boykotkampagne var de norske statsinstitutioner allerede holdt op med at købe varer fra Sydafrika og nyinvesteringer var blevet forbudt (Mandal 1978), men Sveriges handelssanktioner startede først et år efter de danske og var mindre effektive.

Landskomiteen Sydafrika-Aktion

Efter flere studiekredse m.m. besluttede vi i MS' Sydafrika-gruppe i København at samle organisationer med basis i København, der var specielt interesserede i det sydlige Afrika og som kunne tænkes at samarbejde med os om at støtte ANC og SACTU og kræve boykot af Sydafrika. Jeg erindrer, at vi inviterede selve MS, Internationalt Forum, Namibia-gruppen, WUS (nu Ibis), Forbundet mod Imperialismen, en lille gruppe af eksil-sydafrikanere og måske FN-forbundet og Festival-Komiteen. Det blev hurtigt vedtaget at prøve at starte et bredere og landsdækkende samarbejde, der også omfattede Sydafrikakomiteen i Århus og dens udløbere. I MS-avisen blev MS-medlemmer og -grupper rundt om i landet opfordret til at deltage aktivt i Landskomiteen Sydafrika-Aktions (LSA's) første kampagne. Dette var inden LSA havde fået sit navn og i overensstemmelse med konklusionerne fra et MS-seminar om Sydafrika (Mandal 1978).

Lokale Sydafrikakomiteer med udspring i Århus havde i samarbejde med Festival-komiteen netop haft aktiviteter i 28 byer. Man havde bl.a. sendt breve til købmandskæder og supermarkeder med opfordring til boykot af sydafrikanske varer og trussel om demonstrationer. Det var lykkedes at få spørgsmålet taget op på generalforsamlinger i flere brugsforeninger. Nogle havde skriftligt lovet stop for køb af sydafrikanske varer efter få minutters demonstration, andre allerede inden demonstrationerne startede, mens andre igen fortsatte salget. Festivalkomiteen stod for en del af elev- og studenter-organisationernes internationale arbejde. Kirkernes Raceprogram og MS' Sydafrika-gruppe i Århus var også med i Sydafrikakomiteen i Århus (List 1978). MS havde ved starten af 1978 desuden Sydafrika-grupper i Ålborg og Holstebro og selve organisationen var også aktiv. Både Sydafrika- og Festivalkomiteen kom til at indgå i forberedelserne af LSA, og Kirkernes Raceprogram i Århus leverede LSA's første formand.

Ved LSA's start og første år repræsenterede jeg MS-Sydafrika-gruppe i repræsentantskabet og arbejdsudvalget. LSA brugte MS' lokaler og i begyndelsen deres sekretariat. Arbejdsudvalget havde også repræsentanter fra Internationalt Forum, Festival-komiteen (den senere juraprofessor Peter Pagh) og fagforbundene Lager og Handel og Byggefagenes Samvirke. Jeg skaffede en del løse aktivister blandt venner og bekendte, mest gymnasieelever, og nogle dannede små, lokale MS-Sydafrika-grupper omkring København. De hjalp bl.a. til ved større arrangementer. I MS-gruppen i København fik vi diskuteret LSA's planer og manuskripter i en kreds af mennesker, der hverken var specialister i politik eller professionelle organisationsfolk. Vi lagde vægt på, at LSA skulle nå bredt ud og diskutere med folk, der ikke var specielt interesserede eller enige fra starten, for at finde ud af, hvordan man kunne formidle overbevisende til dem.

I de senere år har der været omfattende kritik af, at "venstrefløjen" i 1970'erne og 80'erne ukritisk støttede forskellige kommunistiske diktaturer og bevægelser. LSA var åben for alle, der ville deltage. På trods af vidt forskellige politiske opfattelser på andre områder, var samarbejdet med kommunisterne i LSA og Sydafrikakomiteerne generelt godt, og de virkede mere optaget af boykot og praktiske ting end af at præge det politiske indhold. Nogle mente, at de lokalt havde været for optaget af boykot i forhold til oplysning og forklaringer, men det var nok også ønsket om at gøre noget konkret i en tid med mange møder, der

tiltrak mange af deres unge aktive mere end stormagtspolitik. Nogle havde det måske også godt med sammen at gå mod strømmen. De eneste ungenkommunister der, så vidt jeg ved, stod på min liste over aktivister og kontaktpersoner, var skuespilleren og instruktøren Hel-la Joof og foredragsholderen Lotte Heise, der begge siden er blevet meget populære provokatorer.

Resultaterne

Omkring 1979 var flere supermarkeder og kraftværker holdt op med at importere fra Sydafrika. Investeringer i og handel med Sydafrika var blevet dårligt for virksomhedernes omdømme og blev opfattet som risikabelt. Sandsynligheden for, at Danmark ville gå i front med officiel boykot, var stigende, og diskussionen var mere om hvem, der burde starte boykotten, end om boykot var ønskelig. Daværende udenrigsminister Keld Olesen (S) fortalte mig til deres åbne Sydafrikamøde i østerbrohallen, efter at LSA var startet, at den meste form for handelsboykot, han gik ind for, var et internationalt aftalt stop for salg af olie til Sydafrika, da landet kunne producere de fleste andre varer selv. Imidlertid var de også begyndt at kunne producere olie af kul, og der var ikke udsigt til, at det ville blive politisk muligt at starte en olie-boykot. Handelsminister Arne Christiansen (V) i den efterfølgende regering mente også, at Danmark ville stå alene, hvis man indledte en boykot, og afviste det, da jeg nævnte, at der var sandsynlighed for, at Skandinavien og Holland først ville følge efter, så EF og derefter resten af verden. Senere blev mit håb dog indfriet.

Kendskabet til og respekten for ANC var blevet meget større, og en del faglige kredse kendte til SACTU. Mange store og små organisationer var blevet medlem af LSA og var blevet støttet i oplysning over for deres medlemmer. Disse omfattede en pæn del af fagbevægelsen, og f.eks. Lager og Handel samt Byggefagenes Samvirke var aktive. De større student- og elevorganisationer, de vigtigste partipolitiske organisationer til venstre for Socialdemokratiet, Radikal Ungdom, ulandsorganisationer m.m. og et selvstændigt folketingsmedlem fra Socialdemokratiet, Lasse Budtz, blev medlemmer. Alle aktiviteter, vi blev sat i forbindelse med, havde været fredelige, og de eneste metoder, der havde stødt på synlig modvilje, var nogle tilfælde, hvor aktivister havde demonstreret foran mindre, lokale købmænd, frem for mod egentlige store kæder.

Både Folkekirkens Nødhjælp, socialdemokratisk dominerede organisationer m.fl. var kommet på banen med hver deres aktiviteter, og der var nogle gange et bredere samarbejde om arrangementer m.m. I 1979 var jeg f.eks. med til at lave en pjece til bl.a. HF- og gymnasieelevernes indsamling til fordel for et gymnasium i en flygtningelejr i Angola, styret af Namibias frihedsbevægelse, SWAPO. Og på mit ret borgerlige gymnasium fik jeg, til alles overraskelse, både den nålestribeede rektor og lokalformanden for Konservativ Ungdom til skriftligt at anbefale indsamlingen.

I modsætning til meget andet solidaritetsarbejde blev holdninger til supermagtsproblemer ikke noget problem inden for LSA. Ser man på LSA's udløber, Sydafrika Kontakts, hjemmeside (www.sydafrika.dk) i dag, udmærker organisationen sig stadig ved at fokusere på væsentlige, kontroversielle politiske emner på en saglig måde.

Bevægelsens betydning

LSA's succes med at få Danmark til at gå i spidsen med hensyn til boykot og støtte til ANC og SACTU skyldtes mange mennesker og organisationer i Danmark, men ikke mindst mange sydafrikanere, der, ofte med livet som indsats, viste deres modstand mod apartheid. Andet ulandsoplysende arbejde har også givet gode resultater, men antiapartheidbevægelsens betydning kan næppe overvurderes. Tidligere udenrigsminister Niels Helveg Petersen (Radikale Venstre) har siden sagt til DR's P1, at Danmarks rolle som foregangsland med freds-

bevarende aktioner, bistand og andre forhold begyndte med engagementet i Sydafrikaspørgsmålet og at danskerne var indstillet på at gøre det rigtige, hvis man virkelig kunne overbevise dem om, at det var det eneste rimelige og anstændige. Tilsvarende skrev daværende udviklingsminister Poul Nielson (S) i Politiken to uger efter den nordisk-sydafrikanske konference på Robben Island at *„solidariteten med befrielsesbevægelserne og mod apartheid i det sydlige Afrika også var en kamp for demokrati og menneskerettigheder generelt. Den brede folkelige opbakning til dette solidaritetsarbejde i de nordiske lande styrkede vore befolkningers bevidsthed om solidaritet mere globalt og om betydningen af de globale menneskerettigheder. Jeg mener således ikke, at det er nogen tilfældighed, at de lande der gik forrest i den internationale kamp for frihed i det sydlige Afrika, der også siden hen har skilt sig ud mht. at leve op til FN's målsætning om størrelsen af bistanden til ulandene generelt“*.

Vi startede ikke en kampagne med fokus på budskaber, der allerede var flertal for i Danmark. Vi startede en kampagne, der havde udsigt til kunne få opbakning fra flertallet, hvis vi arbejdede tilstrækkeligt godt og længe. Desuden havde vi held med en integreret fremgangsmåde med aktiviteter på gaden, i pressen, i organisationer osv. LSA (herunder de lokale Sydafrikakomiteer) bidrog fra begyndelsen, sammen med lignende organisationer i Nordeuropa, til at gøre isolation af Sydafrika og støtte til ANC og SACTU accepteret i brede kredse gennem en strategi, der var rettet mod at starte og præge en saglig debat og konkrete ændringer frem for negative rygmarvs-reaktioner. Fra, at ANC og SACTU i praksis var isoleret sammen med støtter på den yderste venstrefløj, mens Sydafrika var økonomisk og til dels militært integreret med den vestlige verden, blev ANC og den sydafrikanske fagbevægelse accepteret og integreret og Sydafrikas styre isoleret. Både apartheidstyrets og østblokkens skræmmebilleder falmede, og regeringers muligheder for at undertrykke deres befolkning uden indblanding udefra blev svækket.

Senere har der været diskussion om hvorvidt det var LSA, MS, Folkekirkens Nødhjælp eller andre der spillede den vigtigste rolle i det danske antiapartheidarbejde. Men det giver mere mening at tale om de forskellige organisationers rolle. MS og LSA/Sydafrikakomiteerne var tæt knyttet til hinanden og fremførte i fællesskab de mere kontroversielle krav, mens Folkekirkens Nødhjælp og de socialdemokratiske styrede organisationer m.fl., inden for de rammer de var begrænset af, var med til at skabe bredere kendskab og opbakning til modstanden mod apartheid generelt. Andre forfattere vil i denne bog fortælle om, hvad der videre skete. Her vil jeg nøjes med at fastslå, at resultaterne af den samlede indsats var vidtrækkende.

Torsten Mandal, født 1960. Kontaktperson for Mellempfolkeligt Samvirkes Sydafrika-gruppe i København (1976-1979), medstifter af Landskomiteen Sydafrika-Aktion, medlem af arbejdsudvalg og repræsentantskab. Agronom, specialiseret i smålandbrug i Afrika.

Kilder:

MS 1978: MS Ønsker total isolation af SA. MS avisen 1/78. Mellempfolkeligt Samvirke. s.1 og 3.

Mngqikana, S; Hårløv, J og Schmidt, S 1978. Isoler Sydafrika støt frihedskampen. MS avisen 1/78 (januar). s. 3.

List, O 1978: Boycot af SA-varer blev succes. MS avisen 1/78. s. 2.

Mandal, T: Deltag i Sydafrika-kampagnen. MS avisen 1/78. s. 2. <http://www.leksikon.org/art.php?n=2498> vedr. LSA's videre udvikling.

Maskiner til Afrika og kultur til Danmark

Tidlige aktioner og klar bankerot Af

Janne Felumb

Det var Sowetooprøret i 1976, der igen henledte verdens opmærksomhed på Sydafrika, efter at Vietnamkrigen og fra 1973 general Pinochets kup mod den lovligt valgte socialistiske regering i Chile, havde lagt beslag på al opmærksomheden i 1970'ernes første halvdel. Fra flere sider blev der ytrret ønske om at genoplive og udvide den hensygnende antiapartheidbevægelse fra 60'erne, og antiapartheidkampens almenmenneskelige aspekt og partipolitisk neutrale karakter gjorde det muligt at tro, at det kunne lykkes at skabe en virkelig bred bevægelse, der kunne appellere til nye, også mere borgerlige kredse.

En lille gruppe repræsentanter for forskellige organisationer med erfaringer inden for solidaritetsarbejde samledes derfor gennem 1977, og i 1978 blev Landskomiteen Sydafrika-Aktion dannet med det hovedformål at udbrede kendskabet til apartheidstyrets umenneskelige karakter samt at støtte befrielsesbevægelsen ANC økonomisk og politisk. De langvarige forberedelser havde båret frugt. Det var lykkedes at skaffe anbefalere og medstiftere ikke bare fra venstrefløjspartierne, men også fra De Radikale og Socialdemokratiet, adskillige humanitære organisationer, herunder Mellemfolkeligt Samvirke og Folkekirkens Nødhjælp, elev- og studenterorganisationer samt en lang række fagforeninger. Derudover indgik et betydeligt antal — i offentligheden kendte — enkeltpersoner, bl.a. kunstnere, i den stiftende forsamling, der samtidig blev komiteens første repræsentantskab.

Netop ønsket om også at nå ud til kredse, der aldrig tidligere havde interesseret sig for solidaritetsarbejde, fik stor betydning for LSA's organisatoriske opbygning og aktiviteter i de første år. Der blev lagt vægt på at signalere respektabilitet og troværdighed. Derfor var det også naturligt, at vi valgte Max Kruse fra Folkekirkens Nødhjælp som komiteens første formand — det signalerede på en gang partipolitisk neutralitet og at indsamlede midler blev brugt på forsvarlig vis. Som udtryk for at pengene også blev forvaltet forsvarligt, valgtes en kasserer fra fagbevægelsen, der dengang(!) var synonym med økonomisk hæderlighed, nemlig Peter Andersen, kasserer i Snedker-Tømrernes Fagforening i København.

For yderligere at manifestere at dette var et seriøst foretagende — og for at få hele opstarten til overhovedet at fungere — besluttedes det endvidere at ansætte en sekretær (deltids), hvilket blev mig. Jeg var ganske vist ikke repræsentativ i forhold til offentligheden — jeg var almindelig studerende dengang — men jeg havde erfaring fra arbejde i Vietnam 69 og Komiteen Salvador Allende og havde desuden været med Mellemfolkeligt Samvirke i Østafrika, hvor jeg havde truffet flere politiske flygtninge fra Sydafrika.

Landsindsamlingen

En af LSA's første handlinger var at etablere en indsamlingskonto. Erfaringerne fra rasende skænderier i Vietnambevægelserne, om hvorvidt indsamlede penge kunne bruges til våben eller ej, betød, at det allerede fra starten — selvfølgelig i samråd med ANC — blev besluttet, at komiteens indsamling til ANC skulle gå til et ukrigerisk, men alligevel politisk formål, nemlig radioudstyr til ANC's eksilcentre i Lusaka og Maputo. Det store og i økonomisk forstand meget vægtige indslag af faglige organisationer i komiteen gjorde det desuden naturligt at gennemføre en sideløbende indsamling til ANC's faglige gren South African Congress of Trade Unions (SACTU).

Lige fra begyndelsen var LSA's vigtigste formål at få den danske regering til at isolere apartheidregimet økonomisk, politisk og kulturelt og til at anerkende ANC som det sydafrikanske folks legitime repræsentant. Den beskedne økonomiske støtte, som vi gennem

Kultorget i København, 21. marts 1988. Årsdagen for massakren i Sharpeville i 1960, hvor 69 blev dræbt under en fredelig protest mod paslovene. Den 21. marts var en tilbagevendende aktionsdag i Landskomiteen Sydafrika-Aktions historie. Andre aktionsdage var 16. juni, dagen for udbruddet af Soweto-oprøret i 1976, og 16. december, dagen, hvor ANC's væbnede gren, Umkhonto We Sizwe eller Nationens Spyd, indledte den væbnede kamp i 1961. Foto: ABA

indsamlingen kunne yde til befrielsesbevægelsen, kom klart i anden række. Ikke desto mindre var indsamlingen en vigtig del af vores arbejde, da den var en glimrende måde at komme i dialog med folk på, ligesom vores indsamlingsfolder, der kort og præcist fortalte, hvem vi var, hvad vi arbejdede for og hvorfor, lå fremme mange steder, hvor folk færdedes, og blev delt ud ved utallige møder og arrangementer over hele landet.

Der kom da også hele tiden penge ind på indsamlingskontoen. Ikke i en størrelsesorden, der kunne tage pusten fra nogen, men en lind strøm af småbeløb. Nogen egentlig indsamlingskampagne kørte vi jo heller ikke, derimod var indsamling en sideaktivitet hver gang vi gennemførte aktioner, deltog i arrangementer og festivaler, afholdt møder med deltagelse af repræsentanter for ANC eller SACTU og meget andet. I løbet af de godt tre år, jeg var sekretær for komiteen, lykkedes det os at købe radioudstyr for over 200.000 kr. til ANC og to gange at overrække en check på 50.000 kr. til formanden for SACTU, John Gaetsewe.

Dansk Typografforbund (DTF) gav deres helt eget bidrag til SACTU. I forbindelse med Berlingske Tidendes overgang til off-set-trykning blev deres gamle trykmaskiner overflødige, og det lykkedes DTF at få fat i en næsten ny maskine til en billig pris. Det var imidlertid ikke gjort med maskinen alene. Da den var ret kompliceret at anvende, blev SACTU bedt om at udvælge to personer, der kunne blive oplært i at betjene den. Til stor — og positiv — overraskelse for DTF, sendte SACTU to unge kvinder, Martha og Gloria, som i de næste to måneder var DTF's gæster. De blev indlogeret privat og fik deres daglige gang på Berlingske Tidende, hvor maskinen stadig stod, og hvor typograferne sørgede for deres oplæring. Berlingskes typografer — alle sammen mandlige — sørgede desuden for, at de ikke kedede

sig i fritiden, mens SACTU-pigerne til gengæld sørgede for, at ingen typograf på Berlingeren var i tvivl om, hvad der foregik i Sydafrika, og hvorfor man skulle støtte ANC og SACTU.

Også mange af komiteens medlemmer kom til at kende de to sydafrikanske kvinder ganske godt. De var med til flere af vores møder og blev inviteret til middag hos de forskellige med jævne mellemrum. Da deres oplæring var afsluttet, blev der derfor taget tårevædet afsked, og maskinen blev pakket ned og sendt med skib til Dar-es-Salaam, hvor den fremover skulle fungere. Da den efter et par måneder var nået frem, sendte DTF en mand derned, som hjalp med at få maskinen samlet, stillet op og gjort køreklar, så den fremover kunne producere mange af de illegale tryksager, som løbende smugledes ind i Sydafrika.

Typografernes projekt viste, at sydafrikasagen kunne mobilisere langt ud over de traditionelle aktivistkredse, men uden LSA som katalysator og samarbejdspartner havde de næppe kastet sig ud i dette projekt. Også mange andre fagforeninger bidrog til kampen mod apartheid - om end knap så spektakulært.

For det var naturligvis ikke gratis at have et bemandet sekretariat, sende breve, trykke plakater, foldere, badges og meget mere, og selv om Mellemfolkeligt Samvirke stillede lokaler med lys, varme og telefon til rådighed, skulle der hele tiden bruges penge. Der var enighed om højest at bruge 10% af de indsamlede midler til administration - mere ville sandsynligvis skræmme donorerne væk - og disse 10% var, sammen med medlemskontingenterne fra komiteens personlige medlemmer, langt fra nok til at holde arbejdet kørende. Her kom de faglige organisationer, som havde tilsluttet sig komiteen, ind som garanter, idet de bandt sig til hver at bidrage med et større årligt beløb til komiteens drift, hvilket var af afgørende betydning for komiteens arbejde i de første år.

Kvinderne i ANC

Af stor betydning var også, at ANC havde en officiel repræsentation i Stockholm, som også dækkede de mere forsigtige NATO-lande Danmark og Norge. Og at lederen af denne repræsentation var en fantastisk dygtig, begavet og charmerende kvinde ved navn Lindiwe Mabuza. Sammen med hende opsøgte vi de politiske partier på Christiansborg, og det var hende, der fremsatte og argumenterede for ANC's krav og ønsker omkring Danmarks officielle holdning til Sydafrika. Det var os, der gravede oplysningerne om Danmarks samhandel og samarbejde i øvrigt med apartheidregimet frem, men det var hende, der med sin politiske flair og sine diplomatiske evner formåede at vække sympati blandt mange politikere for det, som var ANC's og komiteens krav: Isolation af regimet og anerkendelse af ANC som den eneste legitime repræsentant for det store flertal af Sydafrikas befolkning. Lindiwe var utrolig aktiv og insisterede på at komme i kontakt med alle slags mennesker. Med utrættelig energi forhandlede hun med stats- og udenrigsministre, fortalte medrivende om Sydafrika for skoleklasser og holdt politiske brandtaler ved 1. maj-møder og meget mere. Når hun var i København, overnattede hun som regel hos os, og jeg kom til at kende hende virkelig godt - hendes liv og mennesket bag den effektive overflade - og kom til at holde meget af hende. I øvrigt er hun stadig i fuldt vigør og bor i London.

Jeg tror, der er noget særligt ved ANC's kvinder. Eller måske gælder det alle fremtrædende kvinder i befrielsesbevægelser. Det er, som om de virker mere seriøse og afklarede end deres mandlige medkæmpere. Måske fordi det er sværere for dem at give afkald på eller forlade familien og de derfor gør sig langt flere overvejelser før de beslutter sig. Måske fordi de skal være knalddygtige og meget overbevisende i deres argumentation, før mændene lader dem få en position i bevægelsen. I hvert fald synes jeg, der er flere stærke, karismatiske personligheder blandt ANC's kvinder end blandt mændene. Og jeg har været så heldig at møde adskillige af dem, ikke mindst ved den alternative internationale kvinde-

Døden ved stoppestedet i København i 1986. Sang og dans og gadeteater er en vigtig del af aktivismens repertoire, ofte med stank af humor og ironi, dog ikke lige her. Foto: ALBA1

kongres, der fandt sted i København i sommeren 1980. Her var mange navnkundige ANC-kvinder til stede, både sorte, hvide og midt imellem; kvinder, vi havde læst om i bøgerne om bevægelsens historie. Flere af dem var nydelige ældre damer, som ikke ville have vakt opsigt i en strikkeklub, men fra bøgerne kendte vi de kampe, de havde ledet eller deltaget i, og vi vidste, hvordan de var blevet forfulgt, fængslet og eksileret. Det var en stor oplevelse at møde dem og tale med dem, ja bare at være til stede, når de talte med hinanden.

AMANDLA

En stor oplevelse var også ANC's kulturtrup, AMANDLA, der besøgte Danmark første gang i november 1980 som led i deres første internationale turne. Med sang, musik og teater gennemspillede denne 30 mand store gruppe scener fra livet i Sydafrika: Undertrykkelsen, kampen, politivolden, tab og sorg, håb og glæde. En flot og bevægende, farverig og meget afri kansk forestilling.

Det var komiteens opgave at få arrangeret forestillinger og sørge for transport, kost og logi i de 10 dage, de skulle være her. Vi allierede os med teaterforeningen ARTE i håb om at få turneen gennemført så professionelt som muligt. Men de svigtede os. Det viste sig, at de slet ikke havde taget opgaven seriøst, de ville lade biblioteker stå for forestillingerne. Som om 30 mennesker med højtalere, forstærkere og mikrofoner kunne danse trommedans på et bibliotek!

For sent, alt for sent, måtte vi selv i gang med at finde lokaler, annoncere og arrangere. Men det lykkedes os trods alle odds, og ikke mindst takket være en kæmpeindsats fra nogle af lokalkomiteerne, at få stablet fem forestillinger på benene: to i København, to i Århus og en i Svendborg. Derudover lykkedes det at få lokale afdelinger af Specialarbejderforbundet i henholdsvis Esbjerg, Skanderborg og Ålborg til at købe forestillingen, så det også blev muligt — i hvert fald for SiD's medlemmer — at se forestillingen i disse byer.

Som en slags kronen på værket kom ANC's daværende præsident, Oliver Tambo, på besøg. Han havde ikke haft lejlighed til at se forestillingen, da den var i London, hvor ANC's eksilledning holdt til. I stedet så han den på Svendborg Teater, hvilket truppen oplevede som en stor ære og opmuntring, der gav ekstra humor og vitalitet til resten af forestillingerne på danmarksturneen.

Alt i alt blev turneen således en ganske stor succes. Begejstrede tilskuere, næsten udsolgt til alle forestillinger, ingen uheld eller kiks, selv økonomien så ud til at hænge nogenlunde sammen. Indtil jordskælvet i Algeriet! Dagen før gruppen skulle være rejst fra Danmark for at fortsætte turneen i Algeriet kom der besked om, at der havde været et stort jordskælv lige uden for Algier by, så alle arrangementer blev aflyst. Heldigvis lykkedes det os at få Nigeria, der var næste destination, til at tage imod truppen før beregnet, alligevel måtte de blive i København i fire dage mere end planlagt — dage uden indtægter, men med masser af udgifter. Det samlede økonomiske resultat af AMANDLA's besøg blev derfor et temmelig stort underskud, som vi kun kunne dække ved at bruge en stor del af de midler, der skulle have finansieret komiteens drift i 1981. I april 1981 måtte jeg derfor stoppe som lønnet sekretær. Jeg fortsatte som aktivist i komiteen nogle år endnu, men for nedsat kraft. Jeg genoptog studierne, som var blevet stærkt forsømt i de foregående år, og i 1983 blev jeg magister i kultursociologi. Et par år senere fik jeg arbejde i provinsen og forlod både København og komiteen.

Når man i flere år bruger det meste af sin vågne tid på at arbejde for en sag som denne, er der mange, der undrer sig. Nytteløst det noget at engagere sig i solidaritetsarbejde? Ja, jeg tror, Nelson Mandela havde ret, da han sagde, at uden antiapartheidbevægelsernes ihærdige arbejde var kampen blevet både mere langvarig og mere blodig. Jo, det nytter!

Er det det værd? Ja, det er så! De forsømte studier, den lave løn, knokleriet — sommetider

i døgndrift - belønnedes med mange uforglemmelige oplevelser, bekendtskab med enestående personligheder og en følelse af samhørighed med en masse mennesker - i Danmark og store dele af verden, som arbejdede for den samme sag. Og nu, så længe efter, kan jeg konstatere, at jeg aldrig, hverken før eller senere, har beskæftiget mig med noget, der forekommer mig lige så meningsfuldt som det arbejde, jeg udførte i Landskomiteen Sydafrika-Aktion.

Janne Felumb, født 1951. Medstifter af Landskomiteen Sydafrika-Aktion og ansat som komiteens første sekretær fra 1978 til 1981. Fungerede som komiteens kasserer 1983-85. Færdiguddannet som magister i kultursociologi 1982. Fik i 1986 arbejde og bopæl på Falster og gled i den forbindelse ud af komiteens arbejde. Har i de senere år mest beskæftiget sig med (danske) arbejdsmarkedsforhold.

Protest i afgangshallen i Kastrup, marts 1982. SAS flyver (nogle år endnu) til Johannesburg hver onsdag kl. 9.25. Foto: ABA

Sidste fly til Johannesburg

Aktionerne mod luftfartsselskaberne Af John

Nordbo

En råkold martsdag i 1982 gik jeg og 10-12 andre aktivister frem og tilbage i afgangshallen i Kastrup Lufthavn for at protestere mod SAS' beflyvning af Sydafrika. Da dagen var omme, var vi ikke klar over, at vores aktion havde tiltrukket sig nogen særlig opmærksomhed. Det viste sig først 16 år senere.

Jeg blev aktiv i Landskomiteen Sydafrika-Aktion (LSA) i starten af 1980'erne. På det tidspunkt så det sort ud for os. Efter AMANDLA-turneen stod komiteen tilbage med en betydelig gæld. Det var ikke længere muligt at have en sekretær ansat. Vi måtte flytte ud fra lokalerne hos Mellemfolkeligt Samvirke, men fandt et baglokale til en bogcafé i Nansensgade, hvor vi kunne mødes og organisere aktiviteter fra.

Der var ikke mange kendte mennesker, som sluttede aktivt op om komiteens arbejde. En af grundene var formentlig, at der i de år ikke skete så meget internt i Sydafrika, som kunne tiltrække sig mediernes opmærksomhed. Soweto-oprøret var for længst gået i glemmebogen.

Det var solidaritetsorganisationer som Mellemfolkeligt Samvirke, World University Service (det nuværende Ibis) og Internationalt Forum, der holdt fast i antiapartheidarbejdet. Desuden støttede en række fagforeninger og partier/ungdomsorganisationer fra det politi-

ske centrum og venstrefløjen op om komiteen. Der var også en række kirkelige organisationer i medlemsskaren, som vel i alt talte ca. 100 organisationer og enkeltpersoner. Der var altså ikke resurser i komiteen til store udadvendte markeringer eller omfattende oplysnings- eller kampagnearbejde. Fokus var i stedet på at bidrage til at trække tæppet væk under styret i Pretoria ved at begrænse eksporten og på anden måde indskrænke landets samkvem med udlandet.

Den vigtigste del af Danmarks økonomiske samkvem med Sydafrika bestod i ELSAM's køb af kul til de jysk-fynske kraftværker. I 1981 udgjorde kulkøbene hele 90% af Danmarks import fra Sydafrika. Herudover importerede Danmark en del frugt og grønt, og der var en række virksomheder, som transporterede varer til eller fra Sydafrika eller arrangerede turistrejser til Sydafrika. Endelig var der SAS og andre flyselskaber, som understøttede samkvem med apartheidregimet ved at opretholde beflyvning af landet.

ELSAM's og SAS' aktiviteter var i en vis forstand de grelleste. Der var i begge tilfælde tale om virksomheder med betydelig offentlig indflydelse, men som alligevel valgte at samarbejde med et regime, som der var bred politisk modstand mod i Folketinget. Arbejdet for at få stoppet kulkøbene er beskrevet andetsteds i denne bog, så her vil jeg begrænse mig til indsatsen mod SAS og andre flyselskaber.

SAS = Syd-Afrikas Støtte

SAS havde ugentlige afgangene fra København via Nairobi til Johannesburg. Ruten blev beflyvet med store fly, vist nok DC 10'ere, med plads til op mod 300 passagerer. Den svenske, danske og norske stat var storaktionærer i SAS. Tilsammen rådede de over mindst halvdelen af aktierne. Det var den norske organisation, Fellesrådet for det Sørlige Afrika, som startede kritikken af SAS. I 1979 arrangerede organisationen demonstrationer og protester. Det samme var tilfældet i Danmark. SAS svarede igen på kritikken med, at ruten gav et pænt overskud, og selskabet søgte via henvendelser til udenrigsministerierne i de skandinaviske lande at undgå indgreb overfor ruten. Det lykkedes. Antiapartheidorganisationer i de skandinaviske lande tog sagen op igen i 1982, der af FN var erklæret som internationalt år for mobilisering af sanktioner mod Sydafrika.

I forbindelse med en fællesnordisk aktionsuge i marts 1982 sendte Landskomiteen Sydafrika-Aktion et åbent brev til udenrigsminister Keld Olesen, som vi opfordrede til at være med til at sætte en stopper for flyvningerne. I brevet stod blandt andet: "Ved selskabets beflyvning af Johannesburg befestes hele tre regeringers forbindelse til styret i Sydafrika." Vi pegede også på, at Danmark og de andre nordiske lande tidligere havde tilkendegivet, at man støttede sanktioner mod Sydafrika, og at Danmark for nylig havde taget et positivt skridt ved at nægte visa til sydafrikanske sportsfolk. Vi fandt, at ord måtte følges af handling, og at det var på tide, at regeringen tog mere end symbolske forholdsregler. Det åbne brev blev fulgt op af aktionen i Kastrup Lufthavn, hvor vi vandrede frem og tilbage i et par timer med plakater på bryst og ryg, hvor vi gav udtryk for vores mening om SAS og apartheid. Der var ikke forfærdeligt mange mennesker i lufthavnen, og presseomtalen var begrænset. I Folketinget tog Anne-Grethe Holmsgaard sagen op, men hun fik det svar, at regeringen ikke ville drive udenrigspolitik gennem SAS. I den efterfølgende interne evaluering af aktiviteterne var dommen hård: Aktiviteterne i aktionsugen var blevet planlagt for sent, og der var reklameret for lidt for dem. Pressedækningen var meget dårlig, så vi nåede ikke i tilstrækkelig grad ud til offentligheden. Det var ganske enkelt ikke komiteens storhedstid.

En stat i staten?

16 år senere viste det sig, at aktionen alligevel havde tiltrukket sig en vis opmærksomhed uden for vores egne snævre cirkler. I marts 1998 trådte den tidligere agent for Politiets

Lufthansa, der sælger rejser til Sydafrika, bliver sat på gaden i februar 1988. Ide unge aktivisters sproghbrug bliver en aktion af denne art kaldt for en "tvangsflytning". South African Airways, Investeringsbørsen, der sælger sydafrikanske guldmonter, de såkaldte Krugerrands, og en række andre virksomheder bliver udsat for lignende aktioner. Betegnelsen "tvangsflytning" skal minde om de "tvangsflytninger", som ramte så mange tusinde sorte sydafrikanere under apartheid. Foto: ABA

efterretningstjeneste (PET) Anders Nørgaard frem på TV og afslørede, hvordan han havde infiltreret en række lovlige organisationer. LSA var blandt de organisationer, han havde infiltreret. Han havde selv været med i lufthavnen, ligesom han havde deltaget i et planlægningsmøde.

Den dag i dag er det uklart, hvilket grundlag der var for PET's overvågning af komiteen. I den redegørelse, som justitsminister Frank Jensen fremlagde i 1998 om PET's virksomhed, undgår man behændigt at nævne LSA. I stedet fokuseredes på overvågningen af Socialistisk Arbejderparti (SAP) og den yderste venstrefløj.

Et par måneder senere forklarede Frank Jensen Folketinget, at LSA ikke i sig selv var blevet overvåget. Der havde ikke været tale om en selvstændig opgave for Anders Nørgaard. Overvågningen havde skyldtes den forbindelse, SAP havde til komiteen. Dette var notorisk forkert. SAP deltog ikke på noget tidspunkt i komiteens arbejde, mens jeg var aktiv. SAP var modstandere af, at komiteen alene støttede befrielsesbevægelsen ANC.

Så vidt jeg ved, har offentligheden endnu ikke fået nogen plausibel forklaring på, hvorfor LSA blev overvåget. Det er til gengæld tydeligt, at PET har forsøgt at snakke udenom. Det tyder på, at man selv mener, at man har et forklaringsproblem. Det store spørgsmål er, om PET havde et samarbejde med den sydafrikanske efterretningstjeneste. Der er ingen tvivl om, at Sydafrika havde stor interesse i at vide, hvad vi gik rundt og lavede, og hvilke kontakter vi havde til politikerne. De skandinaviske lande var trods alt blandt apartheidregimets kraftigste kritikere i Vesten.

Antipartheidbevægelsen får vind i sejlene

Jeg synes stadig, der kunne være interessant at vide, om PET optrådte som en "stat i staten" i 1982. Min egen optræden i LSA sluttede året efter. På det tidspunkt var det ikke lykkedes os at få stoppet SAS' rute til Johannesburg. Det skete først et par år senere.

I juni 1985 vedtog FN's Sikkerhedsråd en resolution, som opfordrede medlemslandene til at genoverveje deres luftfartsforbindelser til Sydafrika. Resolutionen var en reaktion på Sydafrikas fortsatte besættelse af Namibia.

En uge senere opsigde Danmark, Norge og Sverige luftfartsaftalen med Sydafrika. Udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen erklærede, at opsigelsen skete "som led i bestræbelserne for yderligere at isolere Sydafrika og øge det internationale pres på landets regering. Og den danske regering finder det glædeligt, at opinionen mod apartheidsystemet nu klart forstærkes i mange lande."

SAS erklærede, at ruten ikke betød noget økonomisk, og den 1. september 1985 afgik det sidste fly fra København til Johannesburg.

Flyselskaber og rejsebureauer i Danmark fortsatte i nogle år med at sælge rejser til Sydafrika. Det gjaldt blandt andet Lufthansa, South African Airways og Profil Rejser. Det førte til flere aktioner såsom fredelig besættelse af selskabernes kontorer. Efter at Folketinget i 1986 havde vedtaget at stoppe økonomisk samkvem med Sydafrika, rejste politiet også tiltale mod nogle af selskaberne.

Antipartheidarbejdet havde i sandhed antaget nye former. Få år efter, at Landskomiteen Sydafrika-Aktion var på fallittens rand og tappet for kræfter, var der opnået betydelige resultater. Det skyldtes ikke mindst, at der var kommet nye folk til, og disse havde fantasi og energi til at føre arbejdet til ende.

John Nordbo, født 1962. Aktiv i Landskomiteen Sydafrika-Aktion 1982-83, medlem af arbejdsudvalg og forretningsudvalg. Arbejder i dag som koordinator for 92-gruppen, som er et netværk af 20 danske miljø- og ulandsorganisationer. Foredragsholder og forfatter af bøger om verdenshandelsorganisationen WTO og den internationale indsats for bæredygtig udvikling.

halvoffentlige el-selskaber mangedoblede deres import af sydafrikanske kul i løbet af få år til et punkt, hvor Danmark fik mere end 1/3 af hele sin kulimport fra Sydafrika. Vi måtte erkende, at smukke ord fra Folketingets flertal i første omgang ikke var ret meget bevendt. Der måtte et langt og møjsommeligt træk til, før importen pr. 31. november 1986 endelig blev forbudt. Men på trods af folketingsbeslutningens vage formuleringer skulle den vise sig at være til god hjælp i det lange løb.

Fra 0 til 3 millioner ton apartheidkul

Danmark havde indtil midten af 1970'erne en relativ beskeden samhandel med Sydafrika, men i 1976 startede den jysk-fynske el-sammenslutning, ELSAM, en kulimport fra Sydafrika med beskedne 21.000 ton. I 1980 var importen vokset til 3,2 millioner ton og Sydafrika stod for mere end 1/3 af den samlede kulimport. På 5 år var kulimporten vokset fra 0 til 3 millioner ton. Der var flere årsager hertil:

For det første var kraftværkerne i fuld sving med at stille om fra oliefyring til kul. I 1973 lykkedes det for første gang sammenslutningen af olieeksporterende stater, OPEC, at etablere et reelt samarbejde om olieforsyningen, og gennem begrænsning af produktionen lykkedes det i løbet af få måneder OPEC at 4-doble prisen på olie. I 1979-80 væltede Ayatollah Khomeini og hans fæller et forhadet shahstyre i Iran og det fordoblede så igen olieprisen — i alt en 8-dobling i løbet af få år. Det gjorde kul til et langt billigere brændsel for de el-selskaber, hvis anlæg var i stand til at brænde kul — og det blev de danske kraftværker hurtigt efter større eller mindre ombygninger.

For det andet havde den internationale kulproduktion og -transport svært ved at følge med denne hastige stigning i efterspørgslen — undtagen i Sydafrika. Her havde man i midten af 70'erne igangsat en stor udbygning af mine-, havne- og jernbanekapaciteten for at kunne øge kuleksperten og derigennem mindske afhængigheden af landets altdominerende guldeksport, der led under stærkt svingende priser.

For det tredje var de sydafrikanske kul fra starten væsentlig billigere end andre landes kul, 20-25% korrigeret for kvalitetsforskelle mv.

Det var pokkers besværligt for Sydafrika-bevægelserne. På det tidspunkt havde Danmark et kanontort underskud på betalingsbalancen, en rekordstor arbejdsløshed og tilsvarende stort underskud på statens budget. Det var absolut ikke velkomment at komme med forslag om boykotter, der yderligere ville forstørre underskuddet over for udlandet. El-selskaberne brugte da også prisen som deres vægtigste argument for den stigende import af sydafrikanske kul. Og det argument havde længe overtag.

Trods gentagne forsøg på at rejse en debat om den hastige stigning i kulimporten fra Sydafrika i Folketinget var der ikke tilstrækkelig politisk vilje til at hindre eller blot begrænse importen. Det til trods for, at el-selskaberne var hel- eller halvoffentlige selskaber, og man gjorde sig afhængig af endnu en ustabil energileverandør. Nu lød argumentet fra regeringen som oftest, at hvis Danmark ikke købte kullene, ville andre bare tage over. Senere fik nogle af os at vide, at det ikke just havde hjulpet vores sag, at det som regel var repræsentanter for Danmarks Kommunistiske Parti (DKP), der tog sagen op i Folketinget. Men DKP var nu en gang ret aktiv i Sydafrikakomiteerne i begyndelsen — i modsætning til de fleste øvrige partier, herunder også de øvrige venstrefløjspartier.

Ny kampagne helt fra bunden

I erkendelse af at vore stadige henvendelser til Folketinget ikke bar frugt, tog en lille kreds fra Sydafrikakomiteen i Århus og Erik Ericson, Mellemfølkeligt Samvirke, i sommeren 1982 initiativ til en kampagne direkte over for el-selskaberne. De var — og er — ejet af forbrugerne, enten direkte som andelshavere eller gennem kommunerne. I mangel af bedre ville vi så

Mod dansk import af sydafrikansk kul. Sydafrikakomiteen i Århus demonstrerer ved Midtkrafts repræsentantskabsmøde i november 1977. Komiteen i Århus, hvor indskibningshavnen for kullene også lå, lagde mange kræfter i kampagnen for en boykot af sydafrikansk kul, og til sidst lykkedes det. Otte år senere. Foto: ABA

forsøge at presse en forbrugerboykot igennem ad den vej, gennem vedtagelser i de kompetente forsamlinger hele vejen op til bestyrelserne i de to kraftværkssammenslutninger, EL-SAM for Fyn og Jylland samt ELKRAFT for Sjælland og øerne. En individuel forbrugerboykot kunne ikke komme på tale. Man kan nu en gang ikke skille de elektroner ud, der er sendt i kredsløb med sydafrikanske eller andre kul. Så der var kun den lange vej igennem institutionerne tilbage.

Vi lavede en lille 4-siders pjece, der kort forklarede sammenhængen, og som blev sendt til alle medlemmer af kommunalbestyrelser i Danmark med en opfordring til at tage sagen op i byrådet. Mellempøkeligt Samvirke sendte brochuren ud. De havde et bedre navn end Sydafrikakomiteerne, og her var det sagen — ikke æren — det drejede sig om.

Normalt må kommunalbestyrelser ikke beskæftige sig med udenrigspolitik — og det havde diverse borgmestre flere gange tidligere brugt til at afvise diskussioner af en Sydafrika-boykot i kommunalbestyrelserne. Men et ihærdigt byrådsmedlem i Nyborg havde klaget over en sådan afvisning til først Tilsynsrådet i Fyns Amt, og herefter til Indenrigsministeriet. Her fik han medhold i, at byråd som delejere af el-selskaber godt kunne diskutere en kulboykot af Sydafrika — men kun fordi Folketinget med dets beslutning i 1978 havde henstillet til alle om at stoppe import fra Sydafrika. Og som ejere af el-selskaberne kunne man ikke afskære kommunalbestyrelser fra at diskutere, om man ville følge Folketingets henstillinger.

Denne lille brugsanvisning gjorde vi en del ud af i vores lille pjece, og den blev af samme grund meget anvendt. I månederne efter udsendelsen blev der diskuteret Sydafrikaboykot i en lang række byråd landet over, og det lykkedes at få flertal for en boykot i mindst en

håndfuld større byer og flere landkommuner. Fuldt overblik fik vi aldrig, fordi vi ikke kunne overkomme at læse alle lokalaviser, der i vid udstrækning refererede de lokale debatter. Og fordi vores private telefoner simpelthen var blokeret i lange perioder. Selv fik jeg en venlig - men bestemt - henstilling fra mit kollektiv om at finde en anden telefon end kollektivets til den kampagne. Men det var hverken økonomisk eller praktisk muligt. Den gang tog det måneder at oprette en ny telefon, og det kostede flere måneders SU alene i oprettelsesgebyr.

Vi fik ikke flertal bag vores forslag om boykot i ELSAM's og ELKRAFT's bestyrelser. Dels gik langt fra alle kommunalbestyrelser ind for vores forslag om boykot. Dels var det svært at få noget igennem i de andelselskaber, der ejer betydelige dele af el-selskaberne. Dels gør de mange lag, man skal igennem, inden man når frem til bestyrelserne for de overordnede el-produktionsselskaber, det meget svært at trænge igennem. Og endelig negligerede nogle af de bestyrelsesmedlemmer, der havde fået et pålæg af deres kommunalbestyrelser om at arbejde for en boykot, simpelthen disse pålæg.

Men vi fik en helt uvurderlig pressedækning af kampagnen i alle hjørner af landet, og det gjorde indtryk i Folketinget, skulle det uventet hurtigt vise sig.

Hvordan en sløv politiindsats over for våbensmugling blev forvandlet til en kulboykot med lang lunte

Lige efter juli 1983 rådede den lokale repræsentant for Sømændenes Forbund med sigende blikke os til at se en bestemt tv-udsendelse med navnet Armscor en bestemt søndag aften. Armscor var navnet på den sydafrikanske statslige våbenproducent, så interessen var fanget. Det viste sig at være et af de største tvscoops, DR nogensinde har lavet: En grundig dokumentation af, hvorledes en række europæiske lande solgte våben til Sydafrika - på trods af den af FN vedtagne våbenblokade mod Sydafrika. Og hvorledes danske coastere i vid udstrækning - og for gode penge - blev brugt til at sejle våbnene til Sydafrika, hvilket også var imod den boykot, Danmark selv havde stemt for. Det sidste var for et enkelt rederis vedkommende blevet afsløret et par år før i en artikel i Politiken. Men det nye var dokumentationen af omfanget af dansk involvering - flere rederier havde været særdeles aktive i smuglingen. Og afgørende for den efterfølgende politiske udvikling var dokumentationen af, hvorledes politiet havde taget sig særdeles god tid til at henvende sig til de rederier, der først var afsløret i Politiken. Og af hvor lemfældig efterforskningen havde været. En rigtig, ægte skandale, hvor det politiske ansvar faldt på den tidligere, socialdemokratiske justitsminister, Keld Olesen.

Der blev rejst forespørgselsdebat i Folketinget, hvor såvel den nye, borgerlige regering og den just afgåede socialdemokratiske regering måtte forklare sig. Det var stuuur underholdning for sydafrikaaktivister. Og endnu bedre: Socialdemokratiet gik med til en dagsorden, der pålagde el-selskaberne at udfase kulimporten fra Sydafrika inden 1990. Ikke fuld boykot her og nu, men det var det første egentlige skridt mod en boykot - og vi var ellevilde.

Indtil da havde vi primært snakket med partierne længst til venstre i Folketinget - Venstresocialisterne, Danmarks Kommunistiske Parti og - fra 1982 - SF, hvor især Søren Rishøj lagde meget arbejde i Sydafrikaspørgsmålet. Derudover havde vi god kontakt til enkelte medlemmer af De Radikale. Den nye folketingsbeslutning medførte, at vi nu talte meget bedre med Socialdemokratiet, mens de borgerlige partier trods en del forsøg var lukket land.

Kul med apartheidrabat

Folketingets Udenrigsudvalg besluttede efterfølgende at afkræve el-selskaberne en årlig afrapportering, hvor de skulle dokumentere, at udfasningen var i gang. Den borgerlige

regering stemte imod udfasningen under henvisning til de store ekstraomkostninger, trusler mod forsyningssikkerheden mv., men beslutningen om udfasning stod fast. Bag den stod SF, VS, Socialdemokratiet og De Radikale.

El-selskaberne og regeringen iværksatte som modtræk en fælles udredning om konsekvenserne af en udfasning i det såkaldte Kulforsyningsudvalg. Det barslede i slutningen af 1984 med en diger rapport, hvor man vurderede meromkostningen ved en boykot af sydafrikanske kul til mellem 1 og 2 mia. kr. om året i ekstra importudgifter. Det var på et tidspunkt, hvor Danmark i forvejen havde et meget stort og tilsyneladende permanent underskud på betalingsbalancen, så der var ikke brug for yderligere importudgifter. Forudsætningerne i rapporten var imidlertid overdrevent pessimistiske, og der manglede helt en forklaring på, hvorfor sydafrikanske kul var billigere end kullene fra andre lande.

Sydafrikakomiteerne havde et par år påpeget det besynderlige i, at sydafrikanske kul var så meget billigere end kul fra andre lande. Vi havde til kampagneformål døbt fænomenet "kul med apartheidrabat". Prisforskellen var et paradoks; standardiserede varer som kul og olie sælges normalt til helt ensartede priser, markedsprisen, uafhængig af oprindelse og produktionsomkostninger. På trods heraf gav rapportens mere end 100 sider ikke antydning af forklaring på dette paradoks, mens den til gengæld brugte masser af papir på at understrege meromkostninger og potentielle forsyningsproblemer som følge af en boykot. Et skoleeksempel på skatteyderbetalt misinformation, som desværre fik bred dækning i pressen. Omvendt havde Sydafrikakomiteerne svært ved at få optaget kronikker som svar på rapporten — vi blev vejet og fundet for lette i argumentationen. Det måtte der gøres noget ved.

Selv læste jeg statskundskab og havde i foråret 1984 besluttet mig for at skrive speciale om det internationale marked for kraftværkskul. På den måde kunne vi selv finde forklaringen på de billige sydafrikanske kul. Mine undersøgelser bekræftede vores mistanke: De fleste kulimporterende lande havde enten indført boykot af sydafrikanske kul — eller fastsat en maximal andel for deres el-selskabers import af sydafrikanske kul. Samlet medførte det et loft over afsætningen for de sydafrikanske kul på hele det internationale marked. Sydafrika havde imidlertid meget lave produktions- og transportomkostninger, og apartheidstyret valgte at eksportere svarende til det maksimale loft for importørernes efterspørgsel. Selv om det pressede prisen ned i forhold til andre eksportørers pris, tjente de sydafrikanske eksportører stadig gode penge. Og de lave priser var samtidig de importerende selskabers bedste argument mod en boykot af Sydafrika, som just illustreret i Danmarks tilfælde. Ved at tildele en pæn andel af de lukrative eksportlicenser til de internationale olieselskaber, Shell og BP søgte apartheidregimet også at sikre sig mod dets største mareridt — en olieboykot.

Som et kuriosum skal nævnes, at ELSAM's indkøbsdirektør, Poul Sachmann, på et møde i Dansk Energiselskab senere offentligt vedgik, at årsagen til den lave pris på sydafrikanske kul var: En apartheidrabat.

Ny kulterminal i Århus

2. maj 1984 åbnede en ny kulterminal ved Århus havn. Den var ejet i fællesskab af ELSAM, cementfabrikken Alborg Portland og Shell og BP. Den gav adgang for meget store kulkibe, og dermed for kul fra oversøiske destinationer, herunder Sydafrika.

Vi deltog i åbningsfestlighederne med en flot demonstration med en dansegruppe i spidsen, der underholdt både demonstranter og de officielle gæster til indvielsen. Tidspunktet var formentlig valgt med omhu — tidligt om morgenen dagen efter venstrefløjens største festdag. I hvert fald var konsortiet bag terminalen ifølge et internt notat, der slap ud i pressen, temmelig nervøse ved udsigten til, at de dengang meget venstreorienterede studenter

fra Århus Universitet og andre uddannelsessteder skulle volde problemer for import af sydafrikanske kul.

Sydafrikakomiteen havde taget en klar beslutning om, at vi under ingen omstændigheder ville forsøge fysisk at hindre en import. Dels ville vi næppe kunne stoppe det meget mere end 10 min., dels kunne det ødelægge forholdet til Socialdemokratiet og De Radikale. En af de sydafrikanske flygtninge i komiteen, Godfrey Beck, foreslog, at vi skulle lave en helt fredelig teltlejre på toppen af kulbunkerne. Han havde ikke været i Sydafrika i over 10 år, og nu var chancen for at træde på sydafrikansk jord endelig kommet indenfor rækkevidde. Vi syntes selv, at det var en både fredelig og let forklarlig aktion, der ville give gode billeder i pressen osv. Og derfor inviterede vi det lokale byrådsmedlem for De Radikale med i teltlejren. Han havde gennem mange år støttet kampen mod apartheid aktivt og var en god taler. Men han sagde nej — meget højt — og frarådede på det bestemteste aktionen, fordi den kunne skade den stadig spinkle koalition bag en kulboycot fra 1990. Det valgte et flertal af de danske medlemmer at følge, men det holdt hårdt at overbevise Godfrey Beck og andre sydafrikanerne om, at vi ikke skulle lave teltlejren alligevel. Godfrey døde i 1985. Han nåede aldrig tilbage til Sydafrika.

Set i bakspejlet er det en af de beslutninger, jeg personligt har fortrudt. Teltlejren ville have været noget af det mest uskyldige, man kunne tænke sig. Og politikerne havde nok overlevet det, selv om det i princippet ville have været ulovlig indtrængning. Men vel at mærke på dele af den jord, den sorte befolkning i Sydafrika var blevet fordrevet fra.

Et kulsort held

Vi var som nævnt ikke i tvivl om, at kullene i høj grad ville komme fra Sydafrika. Shell og BP solgte dem videre til gartnerier og fjernvarmeverker, der sjældent stillede krav til oprindelse af kullene. Og pga. den lave pris på de sydafrikanske kul, gav de det største overskud. I foråret 1985 fortalte en ansat i Shells kulafdeling os, at der var masser af sydafrikanske kul på terminalen. Vi gav historien videre til Information, der 5. maj bragte beviset med et billede over det meste af forsiden: Et 150.000 tons skib taget på fersk gerning i at losse sydafrikanske kul til Shell og BP i den nye terminal. Dvs. at de to selskaber havde startet en ny import af disse kul, på trods af, at Folketinget havde vedtaget, at el-selskaberne skulle udfase deres import.

Afsløringen var hovedhistorien i tv-aviserne de næste dage. Og vi kunne supplere historien med, at et af selskaberne havde markedsført sydafrikanske kul som mocambiquanske over for et fjernvarmeselskab, der havde frabedt sig apartheidkul.

I udtalelser til pressen henviste Shell og BP nok så frejdigt til, at det jo ikke var forbudt — udfasningen var ikke vedtaget som en lov, og beslutningen om udfasning gjaldt kun for el-selskaberne. Men der var ingen tvivl om moralen, og flertallet bag udfasningsbeslutningen kom hurtigt ud med, at også Shell og BP måtte være omfattet af udfasningen. Og at det skulle fortolkes sådan, at de ikke skulle starte en helt ny import op.

Det ville Shell og BP ikke umiddelbart acceptere — og det tror jeg, var vores held: Deres adfærd provokerede politikerne bag udfasningsbeslutningen. Hele forløbet viste jo med al ønskelig tydelighed, at der var brug for et egentligt forbud ved lov, hvis importen skulle stoppes.

Forbud mod sydafrikanske kul

Sommeren 1985 var præget af stærk uro i Sydafrika — anført af den spirende nye, sorte fagbevægelse, Congress of South African Trade Unions (COSATU). I august organiserede Sydafrikakomiteerne i København og Århus demonstrationer til støtte for strejkerne i Sydafrika og inviterede lederen af Socialdemokratiet som hovedtaler i København og deres

Kampen i Århus Byråd

Århus var en af de større spillere i ELSAM, hvor man traditionelt havde en repræsentant i bestyrelsen. Sydafrikakomiteen i Århus gik da også i gang med at overbevise de enkelte byrådsmedlemmer og -grupper om, at man skulle vedtage at arbejde for en boykot af sydafrikanske kul. Det gik let med DKP, VS og den enlige radikale repræsentant, der alle fra starten bakkede forslaget op. Venstre og Konservative var ikke til at komme i dialog med, og den afgørende gruppe var dermed Socialdemokratiet.

Her vidste vi, det kunne komme til at knibe, så vi gik, med en del sommerfugle i maven, en runde til alle fagforeninger i byen for at få deres opbakning. Her fik vi nu de fleste steder en varm modtagelse: Den senere formand for Forbundet af Offentligt Ansatte, Poul Winkler, blev helt oprørt: "Er det svineri ikke stoppet endnu..." Han havde selv været med til at stoppe kranerne ved losning af sydafrikanske varer på havnen i Århus i 1960'erne under den første boykotbevægelse og var nu med til at sikre, at også Den Faglige Fællesorganisation i Århus vedtog en fælles og meget klar udtalelse mod de sydafrikanske kul, som blev sendt til byrådet, regeringen og offentliggjort i en udtalelse i fagbevægelsens avis, *Aktuelt*. Og formanden for Fællesorganisationen sad i den socialdemokratiske byrådsgruppe!

En kæreste til en af vore medlemmer var desuden kollega og veninde med én af de andre socialdemokratiske byrødder, som også lovede at støtte. Endelig fik vi gennem flere opringninger til gruppeformanden ham til at love, at han ville se positivt på sagen. Efter flere udsættelser kom sagen op på et gruppemøde i den socialdemokratiske gruppe, der uden større diskussioner vedtog, at man ville støtte forslaget. Der var blot et problem: Den relativt nyvalgte borgmester, Thorkild Simonsen, deltog ikke i mødet, og det var ham, der sad i ELSAM's bestyrelse. Han blev angiveligt stiktosset over gruppens beslutning og krævede en ny behandling — hvor han meget modstræbende måtte acceptere, at han var i mindretal. Vore kilder fortalte senere, at borgmesteren aldrig tilgav gruppeformanden denne uansvarlige adfærd og herefter frøs ham ud af byrådet.

udenrigsordfører Christian Kelm Hansen, som hovedtaler i Århus. Det gav formentlig anledning til, at de ledende socialdemokrater koordinerede synspunkterne. I hvert fald meldte partiet få dage efter demonstrationerne ud, at man nu gik ind for en lov mod import af sydafrikansk kul og andre varer, samt en lov, der forbød eksport til Sydafrika.

Lovene blev vedtaget i løbet af næste folketingssamling og fik virkning fra 1. december 1986. Hermed var Sydafrikakomiteernes hovedmål nået efter 8-9 års kamp.

Under folketingsbehandlingen gik der et vedholdende rygte om, at den daværende udenrigsminister, Uffe Ellemann Jensen, arbejdede på, at også regeringspartierne skulle stemme for boykot-lovene. Vi undrede os såre — det var nye toner fra den kant. Det endte da også med, at regeringspartierne undlod at stemme, vistnok af hensyn til Erhard Jakobsen, Centrumdemokraternes leder, der få år før havde besøgt Sydafrika og vendte hjem med en erklæring om, at Soweto var at sammenligne med Ølstykke, og at der i hvert fald ikke var nogen grund til boykot af apartheidregimet.

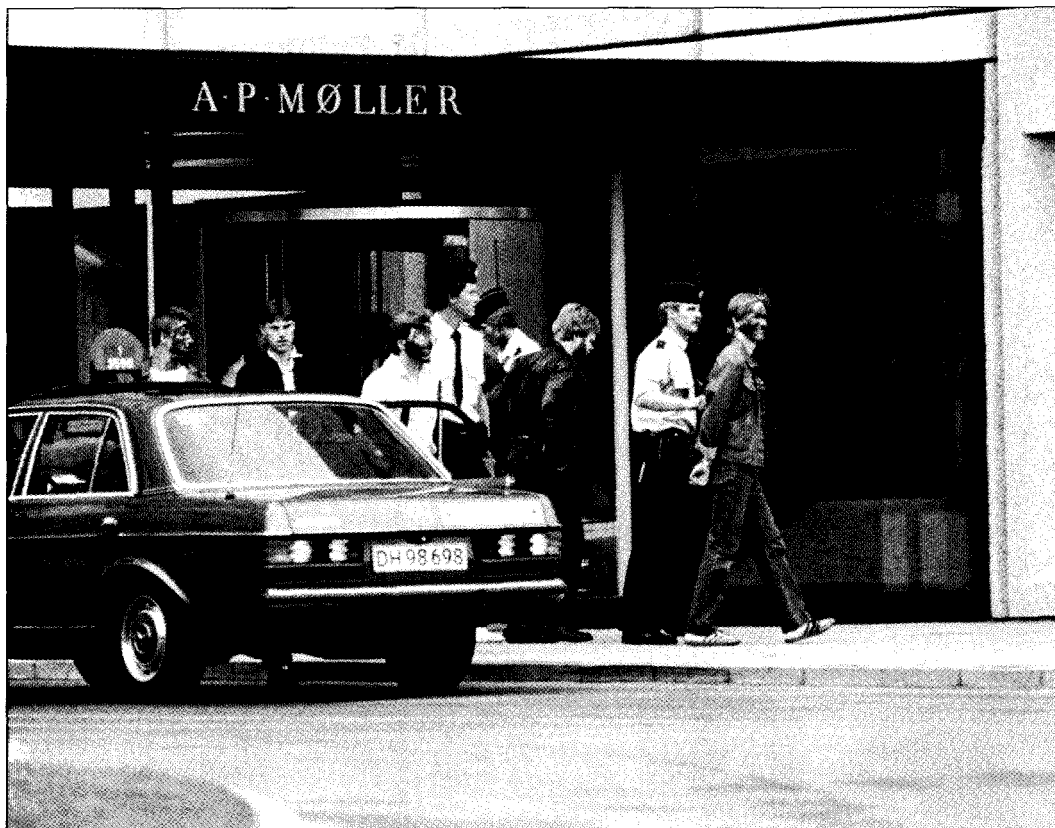
Senere udviste udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen ret stor ihærdighed for at overtale andre EU-lande til at tilslutte sig den danske boykot — og det med betydeligt held. Det var fuldstændig omvendt af hans adfærd, når det drejede sig om at arbejde for de danske synspunkter over for nye amerikanske atomraketter i Europa. Her modarbejdede han åbenlyst de

raket-kritiske synspunkter, Folketingets flertal havde pålagt ham at fremføre. Det var åbenlyst, at manden faktisk brændte for sagen.

Jeg tror, jeg fandt en del af forklaringen i et nummer af "Se & Hør" et par år efter: Her blev Ellemann forevigt sammen med sin sorte, ghanesiske svigerdatter og sit lille, lysebrune barnebarn. Al ære og respekt!

Denne lille historie fylder ikke meget på tryk. Men vores lille lokale lobby-gruppe på 2-3 mand brugte nok et par timer om dagen i 2-3 måneder bare på at sikre denne lille delsejr.

Erik Tang, født 1952, militærnægter på Kirkernes Raceprogram i Århus 1978, aktiv i Sydafrikakomiteen i Århus 1978-86, formand 1981-83, har især arbejdet med Namibia og kulboykot, uddannet cand. scient.pol., nu ansat i Miljøministeriet.

Unge lænker sig fast inde i A. P. Møllers hovedbygning i august 1983. Pressen og fotografer formenes adgang. Politiet henter boltsakse og fører de unge i detention. Med "rettidig ombu" forsyner rederiet Mærsk det sydafrikanske apartheidstyre med olie på trods af FN's opfordring til olieboycot. Foto: ABA

Søfolk mod apartheid

Dansk transport af våben og olie til Sydafrika *Af Henrik*

Berlau

De fleste søfolk kender Taffelbjergets karakteristiske silhuet, når de passerer forbi Kap det Gode Håb. Tusinder af skibe sejler hvert år på rejse mellem Atlanterhavet og Det Indiske Ocean. De fleste skibe sejler blot forbi, mens andre anløber for et kort ophold eller for at få nye forsyninger. I 1970'erne og indtil begyndelsen af 1990'erne betød disse stop mere end blot et kort ophold for de søfolk, der var forhyret på tankskibe med olielaster til Sydafrika. Uden selv at have noget at skulle have sagt var de tvunget til at deltage i overtrædelsen af de Forenede Nationers olieboycot og dermed indirekte medvirke til at forlænge apartheidregimets overlevelse.

Mange søfolk, som deltog i disse transporter, blev underkastet indskrænkninger i deres personlige frihed, mens de opholdt sig i Sydafrika. Det var dem forbudt at sende breve til familie og venner eller at bruge skibets radiostation til personlige samtaler. Kun officiel trafik fra skib til land blev tilladt over de sydafrikanske kystradiostationer. Dette hemmelighedskræmmeri havde til formål at skjule skibenes position. Både kaptajner og rederier

Aktivister mod apartheid

var ganske klar over, at deres handlinger kunne skabe problemer for dem; problemer med de Forenede Nationer, problemer med de danske myndigheder og problemer med fagbevægelsen. Danske fagforeninger, herunder Sømændenes Forbund, havde nemlig taget klar stilling til apartheid som politisk system og til FN's sanktioner.

Den første officielle appel om internationale fagforeningssanktioner mod apartheid kom fra det sydafrikanske LO, South African Congress of Trade Unions (SACTU) efter Sharpeville-massakren i marts 1960. Mens nogle nationale forbund, især i de dengang socialistiske lande, reagerede øjeblikkeligt, var de faglige organisationer i den vestlige verden mere sene til at handle. Beslutningen blev mere eller mindre overladt til de enkelte fagforeninger, hvoraf nogle reagerede ved at gå i aktion mod handel med Sydafrika. Det tog mange år at få sat apartheidpolitikken på den internationale fagbevægelses dagsorden. Mens kampen blev optrappet i selve Sydafrika, var den vestlige verden på vej ind i 1980'ernes lavkonjunktur. Det var derfor svært at få fagforbund i de industrialiserede lande til at se bort fra omkostningerne, f.eks. mulige afskedigelser i eget land, ved indsatsen mod apartheidens overgreb mod Sydafrikas arbejdere.

Et afgørende holdningsskift var dog på vej, og det hang sammen med de Forenede Nations olie- og våbenembargo. Våbenembargoen mod Sydafrika kom først. En frivillig embargo blev besluttet af FN's Sikkerhedsråd i 1963. Denne embargo blev obligatorisk i 1977. Olieembargoen blev introduceret første gang i en resolution om apartheid i FN's Generalforsamling i 1975. På trods af at der tidligere nu og da havde været initiativer fra arbejdere og fagforeninger i oliespørgsmålet, blev den virkelige interesse blandt fagforbundene for en olieembargo først vakt, da den kom på dagsordenen på et møde i den internationale arbejdsorganisation, International Labour Organisation (ILO) i Geneve i juni 1983. På det tidspunkt blev spørgsmålet om olie- og våbenembargo genstand for stadig flere diskussioner i verdens fagforbund, og Sømændenes Forbund i Danmarks aktion mod rederiet Trigon og andre danske rederier, som var indblandet i omfattende våbensmugling til Sydafrika, blev katalysator for en bred international kampagne.

Bekvemmelighedsflag og falske logbøger

Da Sømændenes Forbund i 1978 første gang afslørede, at skibe under dansk flag forsynede Pretoria med våben, var der ingen officiel reaktion. Disse illegale våbentransporter fandt nemlig sted fra praktisk taget alle europæiske lande. Våbenhandlerne kunne frit købe ethvert våbensystem, som Pretoria efterspurgte. Behovet for hård valuta og for de teknologiske udviklinger, som hidrørte fra handel med våben, fik regeringerne til at vende det blinde øje til, samtidig med at de støttede kravet om tvungne sanktioner mod Sydafrika i de Forenede Nationer.

Danske skibe spillede en afgørende rolle i disse handler. Ingen ville mistænke dem for at bryde embargoen. Det danske flag var lige så respekteret som Røde Kors-flaget. Desuden var danske skibe velegnede til formålet. De havde den rigtige størrelse, og de kunne laste og losse helt diskret. I søen fik besætningen ofte ordre til at male nyt navn på skibet og fjerne alle rederiets mærker. Skibets logbog blev forfalsket for at vise, at det officielt sejlede til andre havne, som Maputo i Mocambique.

Til trods for alle disse forholdsregler var det skibsredernes grådighed, som førte til, at de blev afsløret. Når besætningen gik i land i Sydafrika, huskede rederiet altid at trække den valuta, som de søfarende fik udbetalt i sydafrikanske rand, fra i hyren. Besætningernes hyresedler viste altså mystiske udbetalinger i sydafrikanske rand på tidspunkter, hvor skibene angiveligt havde opholdt sig i f.eks. Mocambique, og det var disse hyresedler som bl.a. satte Sømændenes Forbund i stand til at afsløre denne ulovlige handel.

Samarbejde med havnearbejdere og andre bidrog til en hurtig overvågning og identifika-

tion. Lande som Rumænien, Bulgarien, Italien, Belgien, Frankrig og Portugal viste sig alle at være villige til at forsyne Sydafrika. Regeringerne i alle de nævnte lande kendte til krænkelse, men lod dem upåtalte. Andre, som Jugoslavien, Grækenland, England, Polen og Tjekkoslaviet — ja, i virkeligheden ethvert land med en våbenindustri — stod i kø for at handle med våben. Alle rejser blev organiseret af de sydafrikanske agenter Michel Jordan og Charles Canfield, som nød godt af diplomatisk immunitet, ved den sydafrikanske ambassade i Paris.

Fra 1978 og fremefter deltog danske skibe i mindst 60 illegale skibstransporter. Sømændenes Forbund skabte et netværk, som overvågede våbentransporter til Sydafrika. Som direkte modtræk udflagede visse danske skibsredere skibe til bekvemmelighedsflag og lod være at forhyre danske søfolk.

16 personer blev til sidst dømt ved danske domstole for deres handlinger. Dansk lovgivning blev strammet op. Hovedmanden, skibsreder Anders Jensen fra det danske rederi Trigon, undslap til Sydafrika, hvor han, ifølge Interpol, i skrivende stund stadig befinder sig.

Allerede mens undersøgelserne af våbenskibe til Sydafrika stod på, søgte „dødens købmænd“ nye græsgange. Krigen mellem Iran og Irak var startet i 1979. Danske skibe stod i høj kurs hos våbenhandlerne, og danske rederier tøvede ikke med at stille deres evner til rådighed. Det viser noget om omfanget, at danske skibe var involveret i transporter til lande og organisationer som IRA, Libyen, mafiaen, kontraerne, kokainkarteller m.v.. Det er ikke svært at købe våben, og det er heller ikke svært at få dem leveret, uanset hvem man er. Danske redere udsatte deres søfolk for en risiko, der rakte langt ud over, hvad et normalt ansættelsesforhold indebærer, og Sømændenes Forbund havde da længe søgt at få lovgivning på området.

Et forslag i Folketinget ligestillede danske rederier med danske virksomheder, således at våbentransport skulle anmeldes til justitsministeriet. Men folketingsvalget i 1984, der atter bragte firkloverregeringen til magten, sammensatte regeringen således, at forslaget ikke blev vedtaget. Dog blev sømandslovens bestemmelser om ret til afmønstring og hjemrejse forbedret efter lang tids pres, da flere danske skibe var blevet ramt i Den Persiske Golf.

Maritime Unions Against Apartheid

I 1983 stiftede Sømændenes Forbund sammen med to engelske forbund, National Union of Seamen og Transport and General Workers Union, samt Seamen's Union of Australia, i samarbejde med Shipping Research Bureau i Amsterdam en helt ny organisation: Maritime Unions Against Apartheid (MUAA). Målet var at give støtte til de Forenede Nationers resolutioner, først og fremmest om våben- og olieembargoen. Sømændenes Forbund havde tidligere haft et enestående samarbejde med Shipping Research Bureau, der havde undersøgt danske skibes rolle i olieforsyningerne til Sydafrika. Da det begyndte at gå op for Bureauet, at A.P.Møller, som det største danske tankerederi, havde været dybt involveret i at bryde embargoen, udnyttede Shipping Research Bureau de informationer, som forbundet havde fra netværket og medlemmer, der var forhyret på Mærsk-tankere på rejser til Sydafrika. Samtidig bistod Bureauet forbundet med at opklare bevægelserne for de danske skibe, som var indblandet i våbensmugling. Dette samarbejde blev model for MUAA i arbejdet med at skaffe informationer til fagforbundene og Shipping Research Bureau vedrørende illegale olietransporter.

De fire forbund, som var meget aktive, da MUAA blev skabt, repræsenterede både søfolk og havnearbejdere. MUAA's aktiviteter omfattede organisationer, som var tilknyttet både World Federation of Trade Unions (WFTU) og International Conference of Free Trade Unions (ICFTU). Hvis aktionerne skulle lykkes, måtte de komme fra en samlet front af mariti-

me forbund. Det var i denne periode, hvor den kolde krigs splittelse dominerede i den internationale fagbevægelse, et højst usædvanligt samarbejde.

Opgaven var ikke let. De faglige internationale arbejdsmetoder viste sig at være lige så indviklede og fulde af intriger som på regeringsplan. Ved ILO -mødet i Geneve i 1983 åbnede Denis Akumu, generalsekretær for Organization of African Trade Union Unity (OATUU) samtalen med disse ord: „Jeg er blevet bedt om ikke at møde jer." Samme aften oplyste hotellet de danske og australske forbundsdelegationer, som senere dannede MUAA, om at de pludselig ikke længere havde ledige værelser, og de delegerede blev uden videre ceremonier sparket ud af deres rum. Heldigvis havde Geneve mere end et hotel, og Denis Akumu og OATUU kom til at spille en afgørende rolle ved etableringen af MUAA's olieembargo..

Solidaritet som ringe i vandet

I oktober 1985 talte den anglikanske biskop Trevor Huddleston ved den store MUAA-konference i London, og her opsummerede han kort og godt de holdninger, som kampen mod apartheid stødte på i den vestlige verden: „Jeg er dødtræt", sagde han, „af at høre regeringer og andre sige, at de naturligvis er imod apartheid, at de betragter den som en forbrydelse mod menneskeheden . (...) at de siger disse ting og så, i deres mangel på handling, understøtter systemets fortsættelse". I den internationale fagbevægelse var der uheldigvis stadig mange, som så på apartheidspørgsmålet med tilbageholdenhed og ventede på, at en magtfuld bevægelse skulle rejse sig af sig selv.

I 1985 arrangerede MUAA "Conference of Maritime Trade Unions on Oil Supplies to South Africa" med deltagelse af havnearbejderes og søfarendes fagforbund fra hele verden. Konferencen, som blev holdt i London 30.-31. oktober 1985, var sponsoreret af FN's Komite mod Apartheid. Blandt deltagerne var ANC's præsident Oliver Tambo, South African Congress of Trade Unions' (SACTU's) sekretær John Nkadimeng og generalmajor Joseph Garba, som var Nigerias ambassadør ved de Forenede Nationer og formand for FN's Komite mod Apartheid. Konferencen blev åbnet af den britiske Labour-leder Neil Kinnock. Det statskontrollerede sydafrikanske TV optog hele konferencen på bånd — „kun til privat brug".

NUS' (det engelske National Union of Seamen's) generalsekretær Jim Slater åbnede debatten med følgende bemærkninger: „Når vi mødes i dag, viser vi, at ligegyldigt hvilke andre emner, som kan være omstridt blandt os, så er vi forenet i vores modstand mod apartheid, besluttet på at støtte de sorte i Sydafrika i deres kamp. I vores aktiviteter mod apartheidssystemet medbringer vi ingen anden ideologi, end at vi er bundet af et dybt forankret had til fortsat raceadskillelse, til hjemland-systemet, til ødelæggelsen af familier og hjem, slavelønninger, forfølgelse af fagforeningsfolk, fængslinger, tortur og mord. Der har været mange resolutioner fra enkelte fagforeninger og internationale faglige organisationer, men det, vi nu er her for at gøre, er, at gå ud over dette og oversætte al denne støtte i ord til positiv handling og at forpligte os til at stramme olieblokaden mod Sydafrika."

Repræsentanter fra alle vigtige søfartsnationer deltog i konferencen. For første gang nogensinde bragte konferencen de to internationale faglige organisationer ICFTU og WFTU sammen gennem deres respektive transportafdelinger, International Transport Workers' Federation (ITF) og Trade Union International of Transport Workers (TUI). Efter en engageret debat på to dage blev en deklARATION og en handlingsplan enstemmigt vedtaget, og dette gjorde det muligt at stramme nettet endnu tættere omkring olietransporter til Sydafrika. Forud for konferencen blev mere end 10.000 foldere og plakater samt spørgeskemaer på fem sprog sendt ud over hele jorden til søfolk, fagforeninger, sømandsklubber, sømandskirker, sømandshjem og andre steder, hvor kun sømænd kom. Søfolk, som skulle eller hav-

de været med i en eller anden transport til Sydafrika, blev opfordret til at indberette navnet på skib og rederi, og oplysninger om hvor, de havde lastet.

Rederierne blev opfordret til frivilligt at informere MUAA om, hvorvidt deres skibe havde været eller ville blive indblandet i olietransporter til Sydafrika. De blev opfordret til at indsætte klausuler i deres charterkontrakter om, at det ikke ville være tilladt for deres skibe at sejle på Sydafrika. Selskaber, som fortsatte deres aktiviteter, blev udpeget i offentligheden, og demonstrationer arrangeret ved deres hovedkvarterer. Skibe, som havde været i kontakt med Sydafrika, kunne risikere at blive udsat for faglige konflikter. Adskillige skibe blev omdirigeret og ladningerne solgt et andet sted. Enorme regninger herfor blev videresendt til apartheidregimet.

I Danmark deltog Sømændenes Forbund i kampagnen for at forhindre al olietransport til Sydafrika ved lov. Rederne truede med at udflage deres skibe og ikke bygge nye. Det var grunden til, at mange forbund og deres ledelse undlod at støtte embargoen. Ihærdigheden hos dem, som arbejdede for sagen, overbeviste imidlertid til sidst det danske Folketing om, at de var villige til at bære omkostningerne ved en embargo, og den blev gennemført i 1986.

MUAA kom som organisation til at spille netop den rolle, den var tiltænkt, og sluttede sig til den samlede kampagne sammen med især Shipping Research Bureau, der gjorde det betydeligt vanskeligere og især meget dyrere for Pretoria at købe olie.

På grund af sin struktur og forskellighed kan den internationale fagbevægelse være langsom i handling. Fagbevægelsen er ofte pålagt restriktioner eller stærkt bundet til regeringer og partier, hvis politik kan stå i modsætning til fagforeningernes og deres medlemmers interesser. Sommetider er det overladt til enkelte fagforeninger og endog enkelte fagforeningers medlemmer at overvinde de strukturelle mangler for at nå målet. MUAA viste, at dette alligevel kunne nås, og mindet om at have deltaget er en belønning i sig selv. Dette minde rummer også et samarbejde med mange mennesker, som var opfyldt af hengivenhed for sagen, blandt andre dem, som tog del i Shipping Research Bureau's aktiviteter, og naturligvis de involverede søfolk. Dog, den største kilde til inspiration for alle, som var med i MUAA, var samarbejdet med det sydafrikanske folk, som efter at have vandret en så besværlig vej, til sidst stod over for frihed, retfærdighed og demokrati. På en pressekonference i 1992 i København havde den netop frigivne livstidsfange Nelson Mandela rosende ord til de danske søfolk for deres indsats for styrkelsen og overholdelsen af FN's embargo.

Henrik Berlau, født 1953, uddannet matros, sekretær i Sømændenes Forbund fra 1976. Folke tinget 1987 til 1988. Valgt som formand for Sømændenes Forbund 1991. Ved sammenslutningen med SiD i 1994 valgt som forretningsfører i SiD Transport- og Servicegruppen med arbejdsområde søfart herunder den internationale arbejdsorganisation (ILO), Joint Maritime Commission , ITF Søfartssektion, EFT Maritime Transport Committee, Nordisk Transport Føderations Søbrancheråd (formand). Ved indsættelsen af Nelson Mandela 10. Maj 1994 som præsident i Sydafrika blev forbundet inviteret til begivenheden. Forbundsformand Henrik Berlau rejste til Pretoria som "eminent person".

Nut banner indvies i gården til Nørre Voldgade 21 A, st.tv., hvor Landskomiteen Sydafrika-Aktion, Sydafrika Komiteen i København og Unge Mod Apartheid holdt til i firserne. Facaden blev med jævne mellemrum malet til med slogans fra politiske modstandere, "kommunistvin" og andet godt stod der ofte. Foto: ABA

Mellem kreativitet og kriminalisering

Landskomiteen Sydafrika-Aktion 1986-1990

Af Patrick Mac Manus

"Tilbagesendes til Justitsministeriet, idet jeg skal udtale følgende: Landskomiteen Sydafrika-Aktion er en paraplyorganisation for diverse organisationer, der i Danmark arbejder for ophævelse af apartheid i Sydafrika. Medlemmer af LSA er lokalkomiteer, der er oprettet i en række byer samt enkeltpersoner, der bor i områder, hvor der ikke er lokalkomiteer. LSA har kontor i Nørrevoldgade 21A, st. tv., fælles med Sydafrikakomiteen i København (SAKK) og gruppen Unge Mod Apartheid (UMA).

Patrick Mac Manus er formand for LSA og tillige medlem af forretningsudvalget i SAKK. SAKK har nedsat nogle undergrupper, og Mac Manus er med i undergrupperne Mandela/Politiske fanger, Shell-gruppen og sanktionsgruppen.

Under straffesagen stod det klart, at udgifterne til plakat, skabeloner, maling etc. blev finansieret centralt. Det kom imidlertid ikke frem, om og i bekræftende fald i hvilket omfang LSA har finansieret SAKKs aktiviteter, men som ovenfor anført er der en meget nær kontakt mellem de personer, der deltog i aktiviteterne (berunder fælles kontorassistent og kontaktperson) og Patrick Mac Manus."

Politidirektøren i København, den 10. juli 1990. Eefsen (sign.)

I et krydsfelt

Med undtagelse af en anordning om våbenembargo mod Sydafrika i 1978 i henhold til Sikkerhedsrådets resolution nr. 418 har der ikke i Danmark været et regeringsparti eller

Aktivister mod apartheid

regeringskoalition, der har støttet lovgivning om sanktioner mod Sydafrika, hverken regeringskoalitionen mellem Socialdemokratiet og Venstre eller de konservativt ledede regeringer i 1980'erne. Lovgivningen om kulimport og om handel og investering i Sydafrika blev i 1985-1986 vedtaget af et "alternativt Sydafrikaflertal". Dette er en afgørende faktor i forståelsen af Landskomiteen Sydafrika-Aktions aktiviteter i opfølgingsperioden.

På mange måder befandt Landskomiteen sig i et krydsfelt. Mellem et politisk systems modvilje og irritabilitet på den ene side, som også rakte langt ind i Socialdemokratiet, der først som oppositionsparti var i stand til at acceptere hovedindholdet i sanktionspolitikken, og på den anden side de belastninger, som udsprang af den vildtvoksende politiske og kulturelle mobilisering, som Landskomiteens egne aktiviteter medførte.

Målet var at bære kampen for et nyt Sydafrika ind i hverdagen, at bringe den sydafrikanske frigørelsesproces så tæt på befolkningen som muligt. Faglige organisationer fra vejarbejdere til ergoterapeuter, lejere og lejerforeninger, boligselskaber, byråd og kommunale forvaltninger, skoleelever og lærere, journalister, billedkunstnere, musikere, præster og menigheder, sangkor og sportsfolk blev inddraget. Målet var at skabe en deltagelse, der overskred det politiske systems mere snævre form. Og i tilbageblikket er der ingen tvivl om at dette i stort omfang blev opnået. Der var meget få mennesker i de år, der ikke på den ene eller anden måde blev berørt af kampen i Sydafrika, bevæget af den, også af dens grundlæggende optimisme.

Landskomiteens aktivitet var en kompleks vekslen mellem forskellige niveauer. Mellem skrivebordet og gaden, mellem blokader og konferencer, mellem rapporter og paroler, mellem gadeteatrets argument og henvendelser til relevante ministerier. I de år virkede Landskomiteen Sydafrika-Aktion også reelt som overvågningsinstans i forhold til den gældende sanktionslovgivning, da der ikke var politisk vilje til at afsætte midler til en sådan opgave. Opklaringsarbejdet krævede et indgående kendskab til lovgivning, til statistiske indberetninger, til virksomheders struktur og regnskaber og til anmeldelsesprocedurer ved overtrædelser. Det er sammenhængen og vekselvirkningen mellem en vedvarende indsats af denne art på den ene side og et helt katalog af ofte opsigtsvækkende symbolske aktioner på den anden, der måske bedst kendetegner Landskomiteens profil i disse år.

Aktioner: vidensbaserede og ekspressive

Landskomiteens aktionsformer havde som mål at henlede opmærksomhed på og miskreditere et illegitimt sydafrikansk styre og enhver tilsigtet eller utilsigtet støtte til dette styre. Aktiviteterne havde ofte karakter af såkaldt civil ulydighed: De bevægede sig på kanten af loven for på denne måde at fremhæve de illegitime forhold som aktiviteterne var rettet imod. I de år kunne der påregnes en udbredt folkelig forståelse for aktioner af denne art. Der var derfor samtidig et klart ønske fra komiteens side om at undgå aktionsformer, som — hvis de blev generelle — ville bidrage til en isolation af komiteen. Denne balancegang kunne ikke holdes uden vedvarende intern diskussion og afklaring især i årene 1987-1989.

"I løbet af efteråret og vinteren vil der sandsynligvis blive øvet en række attentater mod anlæg, der ejes af A/S Dansk Shell. I yderste fald vil der måske endda være tale om tab af menneskeliv. I lyset af tidligere begivenheder er dette en simpel konstatering, og ikke et ønske om at fremme volden... Alle parter bør være opmærksomme på, at situationen ikke er under fuld kontrol. Den desperation, som krise og udsigtsløshed ophober hos dele af ungdommen, dens ønske om at kunne yde et håndgribeligt bidrag til afskaffelse af uretfærdighed, berunder af apartheid, vil med objektiv sandsynlighed føre til

en serie voldelige handlinger... Vi ønsker fortsat at stå på demokratiets grund. Indtil videre står Shell på en anden. I dette sammenstød er volden måske uundgåelig. Vi bifalder den ikke." (Patrick Mac Manus, Shell og volden. Politiken 13. september 1987).

For nogle aktivister kunne det være vanskeligt at indse nødvendigheden af den funktionsopdeling, som en solidaritetsorganisation må opretholde. Det kunne være vanskeligt at acceptere, at komiteen ikke forholdt sig til andre befrielseskampe i verden, at den ikke kunne være en generel bevægelse mod uret i verden. Der kunne også til tider være en manglende forståelse for, at komiteens målsætning indskrænkede sig til at fremme et demokratisk flertalsstyre i Sydafrika, og at spørgsmålet om en eventuel socialistisk transformation lå uden for komiteens dagsorden. Denne selvvalgte begrænsning eller specialisering kunne til tider give indre diskussioner.

Det var ikke sjældent, at landkomiteens forhold til aktivisterne var af næsten socialpædagogisk karakter. Utålmodighed og en udbredt ekspresionistisk indstilling til politik var både en ressource og opgave for komiteen. Opgaven var ofte at motivere til læsning af grundtekster i det sydafrikanske folks kamp, her var Frihedserklæringen et afgørende udgangspunkt, og at fremme en generel tilegnelse af viden og disciplin som grundlag for aktiviteterne. Dette egentlige uddannelsesarbejde i de udvalg og aktionsgrupper, der kontinuerligt blev nedsat af komiteen, lykkedes ofte og formåede at skabe et stort antal aktivister, der var både vidende og spontane, disciplinerede og fantasifulde. Målet var en politisk aktivitet, der både var vidensbaseret og ekspresiv, og dette mål blev oftest indfriet. Dog ikke uden kriser, langvarige diskussioner og afklaringer. I et afklaringsdokument hedder det bl.a., at Landskomiteen Sydafrika-Aktion i sine aktiviteter bygger på "demokratiske, ikke-voldelige traditioner og et højt oplysningsniveau", at aktiviteterne skal "skabe viden, forståelse og sympati for antiapartheidbevægelsens mål", og være båret af humor, åbenhed og diskussion.

"En solidaritetsorganisation har til opgave at udvikle moralsk og materiel støtte til de undertrykte inden for den samfundskultur, som den selv er en del af. Den vil værdsætte samfundets demokratiske resultater, som er grobunden for dens egen virksomhed. Solidariteten vil støtte sig til og berige demokratiske strømninger i samfundet og vil derfor være af principiel åben og ikke-voldelig karakter. Dens mål er at skabe viden, forståelse og sympati for de undertryktes kamp, som foregår under væsentligt andre vilkår.

Det er afgørende for en solidaritetsorganisation netop at fastholde forskelligheden i disse vilkår. Vi lever ikke i Soweto, vi kæmper ikke i Gaza, vi lever ikke under jorden i Manila, vi dør ikke i El Salvador. Enhver fornægtelse af denne forskellighed vil uvægerligt medføre virkelighedsforvrængning og skabelsen af lukkede og sekteriske miljøer, som ikke ville kunne fremme solidaritetsbevægelsens formål."

(Patrick Mac Manus, Vor fælles menneskelighed, Det fri Aktuelt, 10. maj 1989).

Både i tilbageblik og i forhold til politiske protestaktioner som sådan er det væsentligt at fastholde, at den politiske protestaktion i høj grad består af symbolske handlinger. Målet med boykotkampagnen mod Shell eller med de økonomiske sanktioner mod Sydafrika var ikke alene at påvirke markedsandele eller at underminere den sydafrikanske økonomi, som det også skete i et vist omfang. Målet var i mindst lige så høj grad gennem disse handlinger at svække styrets legitimitet, at demoralisere, at isolere, at medføre det politiske sammenbrud, der indtrådte længe inden de økonomiske omkostninger var blevet utålelige. I den forstand er politiske handlinger symbolske og har som sådan stærk indflydelse på magtstrukturer, som altid i sig selv har stærke symbolske træk. Det er også derfor de kulturelle

og sportslige sanktioner, understøttet af de øvrige interne og eksterne elementer i kampe mod apartheid, havde så stor effekt.

Dette kan være noget kontroversielt, men det synes oplagt, at ingen solidaritetsorganisation eksempelvis ville forsvare økonomiske sanktioner af det omfang, der ramte den irakiske befolkning gennem mere end et årti. Der er forskel mellem foranstaltninger, der bed kan betegnes som krig mod civilsamfundet, og de midler, som en solidaritetsorganisation ville kunne give sin støtte til. En solidaritetsorganisation er en allieret i et folks kamp mod illegitim magt. Den vil underminere magten, ikke befolkningens livsgrundlag.

Tilspidsninger

Det politiske klima blev efterhånden skærpet, ikke mindst under indtryk af boykotkampagnen mod Shell. Der synes at have været et stigende ønske fra statslig side om politisk og juridisk at inddæmme den tendens til destabilisering og uro, som solidaritetsbevægelsen tilsyneladende var ved at skabe. I januar 1989 blev 21 medlemmer anholdt og sigtet

"Ovrraskelsen var stor i kredsen af aktive apartheidmodstandere, da den rolige og velovervejede formand for Landskomiteen Sydafrika-Aktion, Patrick Mac Manus, blev anholdt under en politirazzia mod Sydafrikakomiteens lokaler søndag formiddag. Politiet ønskede ham fængslet for at opfordre til vold og hærverk.

Kolleger og Sydafrika-aktivister kalder hans ikke-volds-holdning grundfæstet og ærlig. Andre har kritiseret den 44-årige, irskfødte Mac Manus for ikke entydigt nok at have taget afstand fra hærverksaktionerne mod bl.a. Shell. Selv mener han, at misforståelserne skyldes hans forsøg på at give et nuanceret billede af en frustreret og rodløs ungdom, der har lagt sig i halen på Sydafrikakomiteerne. Han har ikke accepteret en fortravlet dagspresses krav om entydige udtalelser. Hans forståelse for unge, der har udøvet hærverk, er blevet forvekslet med støtte."
(Politiken, Dagens portræt, 19. januar 1989).

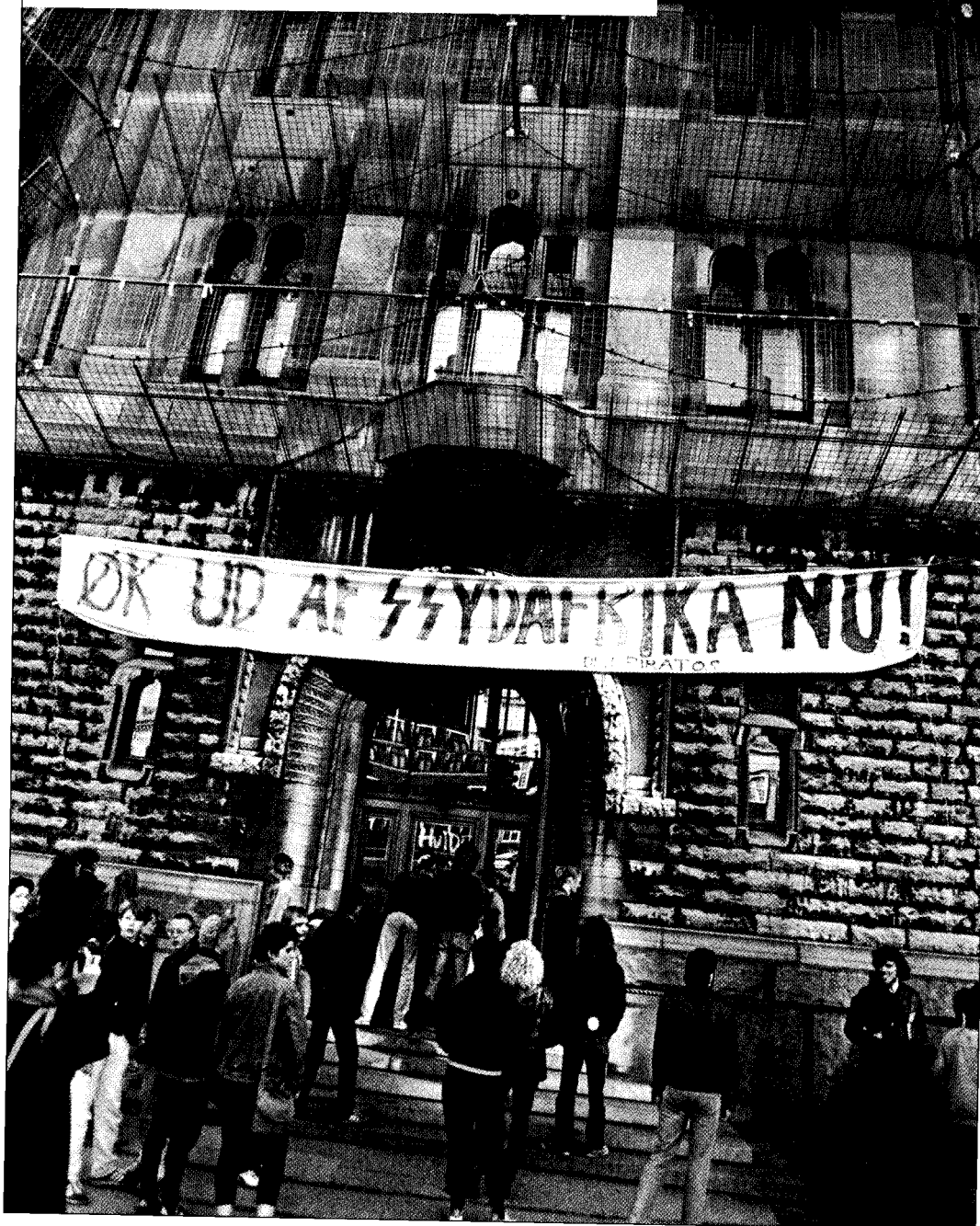
Disse anholdelser var langt fra var de første i komiteens historie, tværtimod var der ofte fø blevet kalkuleret med anholdelse som element i komiteens aktioner, eksempelvis i forbindelse med de gentagne besættelser af det sydafrikanske konsulat. På en måde var de senere anholdelser en logisk konsekvens af begivenheder, konflikter og diskussioner i både offentligheden og i komiteen gennem de forudgående år. Den umiddelbare anledning var et brud på disciplinen i en af komiteens aktionsgrupper, og politiets og justitsministeriets hensigt syntes at være et endeligt opgør med landskomiteen og dens aktiviteter.

"Antiapartheid-bevægelsen er den mest effektive solidaritetsbevægelse siden Vietnam-dagene, og har skabt ubehageligheder for nogle af samfundets (og Sydafrikas) støtter... Dette hæderværdige broderskab så formentlig gerne Patrick Mac Manus og hans venner puttet væk rigtig længe, eller i de mindste skræmt til tavshed."
(Ledende artikel, Land og Folk, 17. januar 1989).

I kimform kunne der på dette tidspunkt iagttages udviklingen af den anti-terroristiske ideologi, der i dag har udfoldet sig i så stor målestok. "Terrorisme" hørte til det sydafrikanske styres sædvanlige sprogbrug for modstanden mod regimet. ANC blev i hele perioden defineret som terroristisk organisation af det amerikanske udenrigsministerium. Betegnelser vandt i stigende grad indpas i højreradikale og konservative angreb på landskomiteens arbejde.

Et element i skærpselsen var forsøget på at omfortolke straffelovens paragraf 114 i afsnittet om "Forbrydelser mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder m.v.". Her

Østasiatisk Kompagni (ØK) med en omsætning på 540 millioner rand (1986) i Sydafrika kom i aktivisternes søgelys. Ikke mindst i påbegyndte virksomhedens sinifrige omgørelse af forholdene med nye investeringer i landet. Betskat betimodtog flere aktivistenes fra apititulisidmøstangerne, også i forbindelse med blokade i firkongdi indgange 8. maj 1988. Foto: ABA

Aktivister mod apartheid

hedder det: "Den, som deltager i eller yder væsentlig økonomisk eller anden væsentlig støtte til korps, gruppe eller sammenslutning, der har til hensigt ved magtanvendelse at øve indflydelse på offentlige anliggender eller fremkalde forstyrrelse af samfundsordenen, straffes med fængsel indtil 6 år". Bestemmelsen gælder en indre trussel mod statslig myndighed, men blev i denne periode søgt udvidet til at omfatte støtte til organisationer i andre lande, der førte kamp mod den lokale statsmagt. Dette kunne eksempelvis gælde økonomisk eller anden væsentlig støtte til ANC eller til palæstinensiske organisationer, som på det tidspunkt var i søgelyset. Landskomiteen fastholdt, at den i sin støtte til ANC betragtede den væbnede kamp som et legitimt middel i ANC's samlede strategi for at omstyrte apartheidregimet i Sydafrika, og at straffelovens intention aldrig havde været at kriminalisere en støtte af denne art. (Interview i Information, 18. april 1989).

Den vidtgående omfortolkning af paragraf 114 gik i sig selv igen, men var foruroligende. Den varslede de skærpselser af straffelovens kapitel 13, den såkaldte "terrorpakke", der i juni 2002 blev vedtaget af Folketinget. Her er det bl.a. strafbart materielt eller på anden vis at støtte indenlandske eller udenlandske organisationer, der er klassificeret som terroristiske. Klassificeringen af bestemte organisationer som terroristiske er samtidig præget af stor vilkårlighed. Hertil kommer, at der i juli 2000 i skyggen af uroligheder ved internationale topmøder var sket en skærpelse af straffelovens 14. og 15. kapitel om "Forbrydelser mod den offentlige myndighed" og "Forbrydelser mod den offentlige orden og fred". En fælles-europæisk arrestordre og internationale udleveringsaftaler er yderligere led i internationaliseringen af straffelovsbestemmelserne.

Den antiterroristiske ideologi er et væsentligt element i et neokonservativt projekt, der tilsidesætter politiske og sociale programmer til fordel for magtanvendelse. Antiterroristisk lovgivning og indenrigspolitisk kontrol på den ene side, udenrigspolitisk krigsførelse på den anden, en samlet "præventiv" krigsførelse, som dæmoniserer både den indre og ydre fjende, er tilstanden i nutidens stormagt. Dens "krig mod narkotika" er blot en yderligere, men inderligt beslægtet dimension, rettet som den er mod indre og ydre "fjender", som den dybest set selv har skabt. Som i "krigen mod terror" er det sin egen slagskygge, man fører krig imod, sin egen spejling i verden, man søger at komme til livs.

I stigende grad synes demokratiske rettigheder at blive betragtet som hindring for indsatsen mod terrorismen. Legitime modstandsformer stemples som terroristiske. Denne modstand kan rette sig mod nationalstaters manglende evne til at imødekomme legitime ønsker om selvbestemmelse eller modstanden kan rette sig mod den globale destruktion af både menneskeliv og naturgrundlag, som de nuværende politisk-økonomiske systemer rummer i sig. Den kriminalisering af social protest, med hvilken stater i moderne tid altid har forsvaret sig, er både blevet skærpet og internationaliseret gennem de seneste år, og den danske stat er dybt integreret heri.

Udblik

Som solidaritetsorganisation i tæt alliance med en national befrielsesbevægelse er det muligt, at Landskomiteen Sydafrika-Aktion i en vis forstand var den sidste af sin art. I denne relation mellem solidaritetsorganisation og national befrielsesbevægelse, hvis historie bl.a. rækker fra Algeriet over Vietnam til Mocambique og Nicaragua, er solidaritetsorganisationerne en ekstern dimension i disse befrielsesbevægelser kamp for national frigørelse. Det er sandsynligt, at denne model ikke længere er særlig relevant.

Grænserne for en national frigørelsespolitik synes at være nået. Nationernes evne til at skabe en selvstændig økonomisk udviklingspolitik er i stigende grad begrænset, hvilket de negative postkoloniale erfaringer også peger på. Skuffende sydafrikanske udviklingsresultater peger i samme retning. Demokratiske svigt og stagnerende reformprocesser er et symp-

tom på den nationale politiks grænser. Globale strukturer er i forgrunden som udviklingsbetingelse for alle, og uden en grundlæggende demokratisk reform af disse strukturer vil enhver national reformpolitik være nærmest udsigtsløs.

Den oppositionelle bevægelse i dag er en international bevægelse rettet mod internationale politiske og økonomiske strukturer, mod et neoliberalistisk globaliseringsprojekt. Der er tale om et sammenstød mellem modsatrettede internationalismer eller globaliseringsprojekter. Opgaven for den oppositionelle bevægelse er dog på sin vis den samme: at skabe indlevelse og deltagelse, gennem politisk-symbolske handlinger at svække den nuværende ordens legitimitet. Og det vil også her være tilfældet, at hvis dissidentbevægelser anfægter og udfordrer den bestående politik på en sådan måde, at der skabes indre uro og opbrud, vil der i endnu mere skærpet omfang end tidligere blive reageret med forsøg på at kriminalisere disse bevægelser.

Lykkelig erindring

Porten til fængslet blev slået op i februar 1990. Efter syvogtyve år kunne fangen Nelson Mandela gå fri; en ny tid i det sydafrikanske folks historie var ved at tage form. Det var lykkelige dage, ofte slidsomme, udmarvende dage, men lykkelige dage. På intet tidspunkt var der tvivl om apartheidregimets sammenbrud. Der kunne være frygt for at dette sammenbrud ville blive mere smerteligt, mere voldsomt, end det blev tilfældet, men selv da ville regimets fald være givet. Dette gav Landskomiteen Sydafrika-Aktions aktiviteter en grundlæggende optimistisk tone, en dyb glæde over at være i overensstemmelse med historiens egen menneskeskabte bevægelse.

Uden grundlæggende strukturelle forskydninger i økonomi, kommunikation og geopolitiske vilkår var regimet ikke blevet forvandlet. I den antikolonialistiske kamp og i kampen mod apartheid var historien på bevægelsens side i kraft af denne strukturelle alliance, og blev i bedste fald betragtet med skepsis af statsapparaterne og statsbærende partier, som frygtede at den nationale befrielse ville vokse ud over det umiddelbare mål og dermed anfægte gældende normer for organisering af stat og samfund. I tilbageblikket kan man sige, at frygten var ubegrundet. Indre og ydre forhold formåede at neutralisere, integrere, afdemokratisere og oftest korrumpere de nye stater, og her synes Sydafrika ingen undtagelse. Verden bliver genkendelig og håndterlig for statsapparaterne og de statsbærende partier, den falder inden for deres eget paradigme, og for en tid mister historien igen sin farlighed. For igen en dag at vise sig.

"I forhold til de bindinger, der sandsynligvis vil være indeholdt i et kommende forfatningskompromis, vil det påhvile ANC og dens allierede at fastholde dette resultat over for en befolkning, hvoraf store dele ikke vil have forståelse herfor. Herudfra vil der kunne udvikles repressive træk i ANC's og den kommende flertalsregerings politik (...) At de reelle muligheder for at indfri rimelige livsperspektiver for de millioner af underprivilegerede er begrænsede, vil skærpe denne problemstilling (...) hvor apartheids udstødte millioner rammes også af verdensmarkedets marginalisering af verdens fattige...) Utilstrækkelige løsningsmodeller i forhold til fattigdom, uddannelseskriser, sundhedsstandard, jordspørgsmålet, økologisk forfald og urbanisering vil uvægerligt true det nye styres demokratiske karakter."

(Patrick Mac Manus, Mandelas trængsler, Land og Folk 21. september 1990).

Patrick Mac Manus, født 1944 i Irland. Uddannet i historie og filosofi. Aktivist og formand for Landskomiteen Sydafrika-Aktion 1986-1990. Har siden udgivet *Heksenes genkomst - om afrikanske udviklingsperspektiver (1993)* og to digtsamlinger, senest *For endnu at kunne leve (2000)*.

Demonstranter bliver drevet tilbage fra det sydafrikanske generalkonsulat i Møntergade, februar 1987. Foto: ABA

Fra Gl. Vartovej til Nelson Mandelas Allé

Blokaden af det sydafrikanske konsulat *Af Harry*

Osborn

I forsommeren 1987 er de københavnske murere og murerarbejdsmænd på et såkaldt kontrolbesøg på arbejdspladserne. På Gl. Vartovvej nr. 8 støder fagforeningerne på en byggeplads, som de ikke har set før. I en samtale med de ansatte murere og murerarbejdsmænd spørger fagforeningens udsendte selvfølgelig, hvad ombygningen skal bruges til, og hvem der er bygherre. Normalt er det ikke nogen hemmelighed for nogen. I dette tilfælde er der dog ingen, som ved noget som helst, men — fortæller man — der havde i den sidste tid været flere personer og spørge om det samme, og der går da et rygte om, at "det vistnok skulle være konsulat for Sydafrika."

Fagforeningen undersøgte sagen nøjere. Det viste sig, at det pågældende matrikelnummer ejedes af Det sydafrikanske Konsulat, at konsulatet også var bygherrer og at huset, efter ombygning, skulle tjene som konsulat for Sydafrika. At der var tale om en veritabel fæstning fremgår bl.a. af, at der skulle indrettes brandsikre rum i tre etager og indsættes skudsikre vinduer. På den baggrund besøgte fagforeningerne igen arbejdspladsen og foreholdt de tilstedeværende medlemmer, at man ikke fandt det forsvarlig endsige rigtigt og sikkert at fortsætte arbejdet. Herefter stoppede alt arbejde på byggepladsen.

Samme dag blev der givet meddelelse til murerfirmaet B.L.Jensen, der stod for murerarbejdet, om hvorfor der var taget skridt til standsning af arbejdet:

"Dels på baggrund af den politiske opfattelse, at Murersvendenes Fagforening og dens medlemmer under ingen omstændigheder vil medvirke til at udføre arbejde for det racistiske styre i Sydafrika, hvor 25 millioner sorte er frataget alle demokratiske rettigheder og hvor vold imod og fængsling af sorte skolebørn er dagligdag.

- dels på baggrund af Folketingets lov nr. 289 om forbud mod handel med Den sydafrikanske Republik, hvori det bl.a. hedder:

"Udførsel af varer og tjenesteydelser af enhver art fra Danmark til Sydafrika eller Namibia må ikke foretages."

Det er fagforeningens opfattelse, at murerfirmaet og andre har brudt denne lov og at murersvendene ikke skal være delagtige heri.

- dels fordi der foreligger et tilfælde af en arbejdsstandsning, der henhører til Hovedaftalens § om "Liv, ære og velfærd", idet der få dage før var en tv-udsendelse, med et interview med en deltager i de såkaldte Shell-aktioner. Vedkommende erklærede, at lignende aktioner ville fortsætte mod virksomheder, der medvirker til at støtte det racistiske styre i Sydafrika."

Hermed startede blokaden mod det sydafrikanske konsulat. I efteråret 1987 sluttede Byggefagernes Samvirke i København sig til aktionen.

Er det overenskomststridigt?

Ovenstående begrundelse faldt imidlertid ikke i hverken arbejdsgivernes eller de to forbunds — SiD og Murerforbundet — smag. Bent Nielsen fra Entreprenørforeningen erklærede umiddelbart, at "bygningsarbejderne, som nægter at udføre sikringsarbejdet på en sydafrikansk Hellerup-villa, ender efter alt at døme i Arbejdsretten."

Samme sang skulle man kort efter høre fra repræsentanterne for SiD og Murerforbundet. På et møde i Dansk Arbejdsgiverforening skrev forbundenes repræsentanter under på en erklæring, som "fastslog", at blokaden og arbejdsnedlæggelsen var overenskomststridig. Murerforbundets daværende formand, Bendt Jensen, erklærede uden at rødme, at "så længe Sydafrika har lov at være i Danmark, må vi acceptere at arbejde for landet, selv om vi ikke accepterer det racistiske regime."

Efter at sagen var blevet udsat indtil flere gange, endte murere og murerarbejdsmænd i Arbejdsretten. Stik mod arbejdsgivernes forventninger og Arbejdsrettens sædvane blev deres Fagforeninger idømt, hvilket i det tilfælde må kalde symbolsk, en bød på 5000 kroner hver. Bøden blev for øvrigt aldrig betalt.

Røde fingeraftryk

Under den ca. to år lange blokade af byggeriet var der en lang række aktiviteter, som inddrog flere og flere i kampen. Blokaden satte en effektiv stopper for det videre byggeri af den sydafrikanske fæstning på Gl. Vartovvej i Hellerup (under blokaden omdøbt til Nelson Mandelas Alle).

Blandt dem, som blev inddraget i den lange kamp, var en række kunstnere, politikere og indre offentligt kendte personer, som på trods af politiets forsøg på at forhindre det satte deres symbolske røde håndaftryk på konsulatets garageport. Nævnt i flæng var nogle af de range, som deltog: Poul Dissing, Tom McEwan, Eva Madsen, Leif Sylvester, Dan Turell og ³orgmester Tom Ahlberg. Som nogle af de sidste satte rocksangeren Henrik Strube, musikgruppen Moon Jam og SiDs oplysningssekretær, John Mølgård deres fingeraftryk. Også socialdemokratiets daværende formand, Anker Jørgensen, SiDs daværende formand, Harly Hansen, og Dansk El-forbunds daværende formand, Freddy Andersen, mødte op foran

byggeriet for at vise deres personlige solidaritet og støtte til kampen. Hardy Hansen sluttede sin tale med følgende ord:

"det er derfor min opfattelse, at man godt kan afbryde de diplomatiske forbindelser med maria og lukke konsulatet. Bygningen kunne indrettes til en dejlig børnehave."

Sydafrikakomiteen i København rejste spørgsmålet, om det overhovedet var relevant med et sydafrikansk konsulat i Danmark. Som en repræsentant for komiteen udtrykte det:

Er der overhovedet nogen rimelighed i, at Sydafrika indretter et terrorsikret fæstningsværk i Hellerup i en situation, hvor Danmark ikke har diplomatisk personale i Sydafrika? Og hvad skal f.eks. en sydafrikansk handelskonsul foretage sig i Danmark, når Folketinget har forbudt al samhandel med Sydafrika?"

Racisterne forskanser sig

Omkring første juni 1989 lakkede Byggefagenes Samvirkes to år gamle fysiske blokade mod enden. Alligevel fortsatte aktiviteterne såvel uden for som inden for konsulatets mure.

Konsulatstaben lukkede sig mere og mere inde. Bag de meterhøje mure rullede man det såkaldte NATO-hegn ud — en særlig form for ondartet og knivskarpt pigtråd. Man monterede snubletråde, og det hele blev minutiøst overvåget af internt tv og glubske hunde. Tonen blev mere og mere krigerisk. I et par tilfælde truede man aktivister på livet.

Udenfor flyttede Sydafrikakomiteen ind i en skurvogn, hvorfra de — i fortsat samarbejde med Byggefagenes Samvirke — overvågede situationen.

En dag blev en aktivisterne fra Sydafrikakomiteen, Morten Nielsen, nu formand for Sydafrika Kontakt, kaldt ud af skurvognen af personale fra konsulatet:

"Morten, dit bæst. Kom ud og dø. Morten, vi vil skyde dig ned."

Hændelsen blev meldt til politiet, som imidlertid afviste anmeldelsen mod diplomaten for trusler på livet. Politiet påstod, at en anmeldelse var omsonst, da diplomaten var beskyttet af sin diplomatiske immunitet. På trods af, at sagen senere gik længere op i systemet, blev den pågældende aldrig stillet til ansvar for sine mordtrusler. Det gjorde imidlertid det sydafrikanske apartheidsystem, som snart efter gik sin undergang i møde. Æren herfor er først og fremmest det sydafrikanske folks, men også ude i verden var der mennesker, som ved deres indsats bidrog til regimets fald.

I Danmark var blokaden mod fæstningen i Hellerup en vigtig del af kampen mod racisme og undertrykkelse og bidrog væsentligt til befolkningens stillingtagen til kampen mod apartheid, ligesom den medvirkede til at holde regering og Folketing fast på blokaden af Sydafrika. Set i den store målestok var denne aktion kun et lille bidrag, men set i dansk sammenhæng var det en væsentlig aktion.

Havnearbejdernes indsamling

I slutningen af 1985 blev Havnearbejdernes Fagforening dømt for at have iværksat blokade og nægtet at losse sydafrikanske varer. Ved Arbejdsretten idømtes de en bød på 12.190 kroner, at betale ved kasse eet. Følgen af denne åbenbare urimelighed blev, at en kreds af københavnske fag foreningsformænd dannede "Den københavnske Komite til støtte af havnearbejdernes indsats mod import fra Sydafrika". I sin korte levetid fik den lille komite med det lange navn indsamlet 42.204,87 kroner.

Harry Osborn, født 1934. Uddannet muresvend. Formand for Muresvendenes fagforening af 1919 for København og omegn fra 1972 til 1998. Formand for Byggefagenes Samvirke fra 1974 til 1995. Aktiv i bl.a. solidaritetsarbejdet med Chile og Sydafrika og det antifascistiske og antiracistiske arbejde.

En populær adresse. Endnu en besættelse af det sydafrikanske generalkonsulat i Møntergade i København, januar 1987. Den tredje af i alt seks besættelser mellem 1985-1989. Foto: ABA

Send diplomaterne hjem!

De seks besættelser af konsulatet

Af Ulrik Dahlin og Miriam Feilberg

Rambukken hamrer ind i døren. Nu giver den sig. Politiet maser nogle brækjern ind mellem karmen og døren. I løbet af sekunder splintres døren med store økser.

Over radioen siger en betjent: Så har vi dem!

Lyset bliver slukket ude i gangen. Betjenten tager en lommelygte frem og lyser ind i det nørke rum, hvor vi står. Rundt på vores ansigter, en for en. Sluk den smøg, kommanderer han.

Vi er helt stille. Ude på gangen vælter flere betjente ind fra trappen. Betjenten i døråbningen lyser med lommelygten hen på Søren. Du først, kommanderer han.

Søren rækker armene i vejret og går ud gennem den smadrede dørkarm. Han er lige fri af karmen, da benene sparkes væk under ham, og tre betjente sidder oven på ham.

Minutter efter ligger otte apartheidmodstandere med armene vredet rundt på ryggen og hænderne i håndjern. Det er en onsdag nat, den 30. oktober 1985. Klokkeren er 2.25: En times besættelse er forbi. Sydafrikas generalkonsulat i Danmark støtter igen apartheid.

Nelson Mandela kom først ud af fængslet som en fri mand den 11. februar 1990. Fire år senere blev han Sydafrikas første folkevalgte præsident.

I dag er Folketingets hjemmeside prydet med fotos af danske politikere sammen med Nelson Mandela. De danske politikere smiler, mens de viser den prominente gæst rundt på Christiansborg. Man kan ane, at de soler sig i glansen af Mandelas taknemmelighed: Hvil-

ket EU-land var det, der gik i spidsen dengang i midten af 1980'erne? Og hvilket land var det første vestlige overhovedet, der indførte en national sanktionslov?

Det rigtige svar er Danmark.

Men de rigtige politikere er ikke dem, man ser på de små fotos på hjemmesiden. Det var SF'eren Søren Rushøj, der som en enmandshær i løbet af 1980'erne tog initiativ til en række af Folketingets debatter om at få indført eller skærpet en dansk sanktionslovgivning. Det var politikere som De Radikales Jørgen Estrup og Pernille Forchammer fra Socialdemokratiet og andre.

Det var dengang under Schluter-regeringen, hvor Venstre og Det Konservative Folkeparti tilkendegav deres mening om apartheid ved enten at undlade at stemme eller stemme mod samtlige forslag til sanktionslove (bortset fra kulloven), som var vendt mod det racistiske sydafrikanske regime. Sanktioner, som et flertal af FN's medlemslande samt befrielsesbevægelsen ANC i årevis havde opfordret til, og hvor flere var gennemført af en række lande i den tredje verden.

I dag virker det næsten uforklarligt, men i årene inden Mandelas løsladelse — og Berlinmurens fald — var det sejt og op ad bakke for 20-50 aktivister i Sydafrikakomiteen i København (SAKK) og måske op mod 150 i Unge Mod Apartheid (UMA). Men det var også sjovt og fedt, når de med aktioner, protester, demonstrationer, besættelser, happening, pjecer, koncerter, arbejdsgrupper, løbesedler, bogudgivelser, filmugler, rapporter, foredragsrækker og så videre og så videre protesterede mod økonomiske, kulturelle og diplomatiske forbindelser mellem Danmark og apartheidregimet.

Først i juni 1985 kom det spæde tilløb til en dansk sanktionslovgivning mod apartheid: Nu blev det forbudt for danske erhvervsfolk at investere i Sydafrika og Namibia. Foråret efter kom kulloven, der stoppede for de enorme danske kulopkøb, og endelig i juni 1986 loven, der generelt forbød handel med Sydafrika og Namibia.

Daværende udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen fremstillede i en kronik i Jyllands-Posten i december 1986 regeringspartierne lunkne linje som en, der var kendetegnet af de "stiltfærdige fremskridt"². Sanktionslovene virkede. Trods smuthuller, omgæelser og dispensationer stoppede den danske samhandel med Sydafrika brat. Fra mere end to milliarder kroner om året i starten af 1980'erne til under 50 millioner fra 1987³.

Men, men... når den økonomiske samhandel med apartheid så godt som stoppede, hvorfor skulle Sydafrika så stadig have en handelsattaché placeret i Danmark? Ja, hvorfor skulle apartheidregimet overhovedet have lov at være diplomatisk til stede her?

Danmark havde nedlagt sit gesandtskab i Pretoria efter Sharpevillemassakren i 1960 og formelt lukket det i 1965. Frem til den 1. december 1985 havde Udenrigsministeriet i København dog fortsat udsendt en dansk generalkonsul. Efter 1985 var Danmark kun repræsenteret ved en honorær generalkonsul i Johannesburg samt fire honorære konsulter og vicekonsulter — typisk lokale, danske forretningsmænd.

Anderledes massiv var apartheidregimets diplomatiske tilstedeværelse i Danmark: En generalkonsul og flere medarbejdere fra den sydafrikanske udenrigstjeneste, i alt 10-15 personer. Fem af dem var akkrediteret i Udenrigsministeriet som diplomater. Hvad skulle de her?

SAKK mente, at generalkonsulatet arbejdede for at fremme økonomiske, kommercielle og andre former for kontakt til apartheidstyret. Hvad ellers?

Konsulatet arrangerede f.eks. foredragsrejser, hvor tilhængere af apartheidregeringen, modstandere af ANC og andre udvalgte kunne komme i uformel kontakt med udvalgte danske virksomheder. Eller sendte håndplukkede danske politikere — ofte fra Centrumdemokraterne eller Fremskridtspartiet — på propagandatur til et Sydafrika med masser af sol, kolossale naturoplevelser og charmerende mennesker. Dertil kom en forholdsvis stor

publikationsvirksomhed, blandt andet udført i samarbejde med venskabsforeningen "Danst Sydafrikansk Selskab"⁴. Det hele var finansieret fra Pretoria.

Derfor ønskede SAKK de sydafrikanske diplomater sendt hjem. Hurtigst muligt.

Ikke mindst symbolværdien var vigtig: I stedet for apartheiddiplomater var det ANC, der skulle anerkendes som det sydafrikanske folks repræsentanter.

Nysgerrighed og håndjern

I 1980'erne havde Det Sydafrikanske Generalkonsulat til huse på første sal i et kedelig kontorkompleks med vinduer ud til Møntergade — i en del af Gutenberghus-bygningen Midt i hjertet af København og under 500 meter fra SAKK's daværende lokaler på Nørre Voldgade.

Sydafrikaaktivisternes viden om generalkonsulatets præcise indretning og omfang var starten meget sporadisk. Et par gange havde aktivister på "snusetur" besøgt konsulatet! åbne del, en slags venterum, hvor der bag en tyk glasrude sad et par venlige kontordamers og smilede.

Man kom kun ind i opgangen, hvis damerne trykkede på en knap, så glasdøren ud til Møntergade blev åbnet. Først når det skete, kunne den besøgende komme op ad trappen. På næste repos blev man overvåget af et kamera. Igen skulle der trykkes, og hvis den besøgende blev godkendt, kunne man træde ind venterummet. Her kunne tiden så fordrive! med at studere turistbrochurer eller sidde i de nydelige lænestole.

Hvis man ville snakke med de venlige damer, foregik det via et højtaleranlæg. Til venstre for den tykke glasrude var der en forsvarlig dør, som kun kunne åbnes indefra. Den førte ind til lokaler, møderum og hvad, der ellers måtte være. Derinde lå nøglen til alle hemmelighederne.

Det var bare at gå i gang.

Første gang generalkonsulatet blev besat af aktivister fra SAKK, var den 21. marts 1985 25-årsdagen for Sharpevillemassakren var den oplagte anledning. Aktionen var en symbolsk besættelse: Aktivister skulle trænge ind i venterummet og afvente politiet. At komme ind viste sig at være enkelt. Det lykkedes som forventet en aktivist at besnække de venlige damer til at både åbne glasdøren og døren til venterummet under foregivende af en stor rejselyst og interessere for at besøge landet. Da døren ind til venterummet først var åbnet, blev den effektivt blokeret med en radiator, hvorefter aktivisterne løb ind.

Selvfølgelig blev damerne bag glasruden forskrækkede, men de skyndte sig at trække nogle gardiner for, så de ikke kunne ses af aktivisterne. Af og til blev der dog lindet på gardinet, og en eller flere mænd kiggede et kort sekund ind i venterummet.

Her havde aktivisterne fået åbnet to vinduer ud til Møntergade og hængt et banner ud Boykot apartheid, stod der - samme opfordring som på de løbesedler, der blev delt ud ned på gaden.

Godt et kvarters tid efter kom politiet.

Roligt sagde delingsføreren til de 14 aktivister: I kender turen! I sin radio sagde han: Vi fører dem ned ad bagtrappen, så vi undgår ballade. Betjentene tog fat i skulderen på hver sin aktivist, og så var det ellers afsted til Station 1 i Nyropsgade. Efter 5-6 timer i samme celle blev aktivisterne løsladt med et kvarters mellemrum uden afhøring⁶.

Den anden SAKK-besættelse af konsulatet kom et halvt år senere, den 30. oktober 1985. Kokken 1.15 onsdag nat kørte en lastbil ud ad en port i Københavns indre by. Under er presenning sad ti aktivister og gemte sig på ladet. Bilen kørte ad den aftalte rute hen til Møntergade 1, hvor der ganske belejligt var en ledig p-plads. Et par dage forinden havde aktivisterne parkeret en bil lige under det rigtige vindue. Den kørte væk i samme øjeblik, lastbilen kom.

Straks gik flere end hundrede aktivister i gang med at bygge barrikader i hver ende af gaden. Fra lastbilen rejstes en lang aluminiumsstige op mod et af de mørke vinduer på første sal, og en aktivist klatrede op med en vinkelsliber. Men de tykke panserruder var ikke sådan at få bugt med.

Sekunderne sneglede sig afsted, mens vinkelsliberens snerren hørtes alt for tydeligt i den nattemørke gade. Til sidst gav manden på stigen op, slukkede for vinkelsliberen og bankede i afmægtigt raseri på ruden. Den gled pludselig op — vinduet havde slet ikke været lukket.

Hurtigt blev vinduet mast helt op, og på få minutter klatrede aktivisterne ind i det kontor, hvor de venlige damer plejede at sidde. Denne gang på deres side af glasruden!

En voldsom oppakning af værktøj, brædder, søm, madvarer, drikkevand, radioer og rygsække blev hevet op ad stigen. Vinduet lukkedes, og den tomme lastbil kørte straks ned mod den ene barrikade, der som aftalt åbnede sig. Bilen forsvandt i natten, og straks efter fjernede gadeaktivisterne barrikaderne og løb, før politiet ankom i større antal.

Oppe på første sal var aktivisterne ved at forskanse sig. De mest optimistiske forestillede sig, at der nu ville gå mange timer, før besættelsen blev stoppet. En af de faktorer, som SAKK havde kalkuleret med i det regnestykke, var den sydafrikanske generalkonsul. Han var nyudnævnt og havde ikke været mange dage i Danmark. Der skulle nok gå nogle timer, mens han forsøgte at få fat i udenrigsministeriet i Pretoria.

Aktivisterne mente, at de havde tiden for sig.

Det var en fejlbedømmelse. Politiet behøvede ingen anmodning fra generalkonsulen til at fjerne aktivisterne, da de efter nogle minutters forvirring blev klar over, at der foregik noget helt uvant oppe bag konsulatets vinduer. Normalt ville de være mørke og fredelige.

Nu var der lys over det hele, og en række silhuetter stod og baksede med brædder tværs hen over vinduerne. Set i bakspejlet er det ærgerligt — og lidt komisk — at tænke på, at hvis aktivisterne straks havde slukket alt lys og forholdt sig musestille, var politiet måske kørt igen. Og så kunne aktivisterne i ro og mag gå i gang med det, de allerhelst ville: Undersøge, hvad generalkonsulatet lavede.

Sådan blev det ikke. I stedet var de fleste aktivister beskæftiget med forskansningen, mens en talte med aviser, lokalradioer, DR og Ritzau. Et par stykker snusede lidt rundt. Konsulatet var meget større, end aktivisterne havde forestillet sig. Der var 8-10 lokaler, deriblandt en mødesal, en filmsal og et køkken med et halvtomt køleskab. Der var Sydafrikas flag og landkort og store farveplakater med præsident Botha.

Nede på gaden havde politiet opgivet at få åbnet glasdøren af en låsesmed. I stedet skaffede de en rambuk med stålhoved og smadrede glasdøren. Det gungrede i hele komplekset med nogle dybe drøn, og så løb politiet op ad trappen.

Det kunne aktivisterne følge i tv-overvågningen ude på reposen. Den næste dør blev hamret til træsplinter, dernæst en dør med stålbeklædning. Aktivisterne trak sig tilbage til et enkelt rum. Endnu var der en barrikaderet dør og en skudsikker rude mellem dem og politiet. Så røg ruden med et knald, og politiet fik mast brækjern ind mellem døren og karmen. Så sagde en betjent i radioen: Nu har vi dem!

Aktivisterne blev lagt på gulvet i håndjern med armene på ryggen. De lå i en slags sildebensmønster, så den enes overkrop lå på den næstes fødder og så fremdeles. Det var svært at følge meget med i, hvad foregik, fra den position, men aktivisterne kunne dog på et tidspunkt se det nederste af et par lyse benklæder og et par dyre spadseresko. Det er konsulenten, hviskede en af betjentene i gangen lettere benovet til en kollega. Generalkonsulen gik langsomt rundt mellem aktivisterne. Han sagde ikke et ord, kiggede rundt i lokalerne og forsvandt ud af aktivisternes synsfelt.

Aktivisterne blev kørt til Station 2 i Store Kongensgade. Her sad de fængslet i 17-18 timer,

Otte aktivister fra Sydafrika Komiteen trænger ind i Sydafrikas Generalkonsulat i Montergade i København, oktober 1985.
Foto: ABA

fik taget fingeraftryk, blev fotograferet og afhørt. Alle nægtede at udtale sig bortset fra at erklære, at aktionen var en protest mod Danmarks fortsatte forbindelser med apartheid. Alle de anholdte blev sigtet for ulovlig indtrængen, hærværk af betydeligt omfang og grov forstyrrelse af den offentlige ro og orden.

Dagen efter meddelte generalkonsulatet, at man vurderede skaderne til 700.000 kroner. En måned senere, den 1. december 1985, trak Udenrigsministeriet det udsendte danske diplomatiske personale hjem fra Generalkonsulatet i Johannesburg.

Alle gode gange seks

Så gik der knap 15 måneder. Tredje gang SAKK besatte konsulatet, var den 19. januar 1987.

20 aktivister trængte ind i venterummet og råbte slagord. De nægtede at flytte sig, så politiet måtte bære dem ud. På gaden blev der uddelt løbesedler, hvor SAKK opfordrede til at lukke Sydafrikas Generalkonsulat. Aktivisterne blev kørt til Station 2 i Store Kongensgade, afhørt af sikkerhedspolitiet og løsladt, sigtet for ulovlig indtrængen på fremmed grund uden tilladelse og for at nægte at forlade den på opfordring. Fjerde gang SAKK besatte konsulatet, var den 22. januar 1987. 16 aktivister trængte igen ind i venterummet og nægte-

de at flytte sig. Igen måtte politiet bære eller slæbe dem ud. Alle blev anholdt, afhørt og sigtet for ulovlig indtrængen osv.

Anledningen til den tredje og fjerde SAKK-besættelse var, at de otte aktivister fra oktober '85-besættelsen skulle i retten. 50 dages ubetinget hæfte, dvs. fængsel, til de otte aktivister, sagde dommer Niels Erik Jensen fra Københavns Byret. Han vurderede det som en skærpende omstændighed, at SAKK-aktionen var rettet mod en fremmed magt.

Et erstatningskrav på 324.000 kroner, som anklagemyndigheden havde opgjort skaderne efter besættelsen til, blev henvist til civil retssøgsmål, som aldrig blev til noget.

Under retssagen kom det frem, at Udenrigsministeriet havde dækket Generalkonsulatets udgifter efter oktober '85-besættelsen. Konsulatet havde ved den lejlighed udskiftet en række trædøre med mere sikre metaldøre, de havde fået malet lofterne og udskiftet flere af panservinduerne, selv om højst et kunne være blevet ødelagt. De havde også anskaffet sig en ny, stor kopimaskine.

"Uanset hvilke domme, som aktivister fra Sydafrikakomiteen måtte få i denne forbindelse, vil komiteen fortsætte sine aktioner for at få de diplomatiske udsendinge fra Sydafrika sendt hjem", skrev SAKK i en løbeseddel den 22. januar - den dag dommen faldt.

Befrielsesbevægelsen ANC bakkede op bag parolen om at sende apartheiddiplomaterne hjem. Mandelas efterfølger på præsidentposten, Thabo Mbeki, sagde i et interview med avisen Land og Folk, at "den danske regering bør sørge for at få lukket Sydafrikas repræsentation i Danmark hurtigst muligt." Støtten fra repræsentanten for ANC's ledelse var omhyggeligt formuleret: "Det er helt legitimt, at det danske folk gør alt inden for lovens rammer for at få lukket den repræsentation", sagde Mbeki og ønskede "danskerne held til at få lukket generalkonsulatet og få udvist det sydafrikanske personale", som Land og Folk noterede'.

Femte gang SAKK-aktivister ville genere konsulatet, var den 19. februar 1988. Denne gang lykkedes det ikke. De flinke damer bag den tykke glasrude lod sig ikke narre endnu en gang. Glasdøren til Møntergade blev ikke åbnet. I stedet blev politiet tilkaldt. De rykkede talstærkt ud og lagde en jernring rundt om konsulatet. Glasdørene ud til Møntergade var solidt indpakket i politikæder. Okay, tænkte et halvt hundrede SAKK-aktivister - lad bare politiet overtage arbejdet. Og lige så mange timer, aktivisterne demonstrerede i Møntergade den eftermiddag, var konsulatet effektivt blokeret - af politiet.

Samme aften udsendte SAKK et åbent brev til udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen: "I dag har Sydafrikakomiteen fået opfyldt endnu et af sine mål, nemlig afbrydelse af de diplomatiske forbindelser med Sydafrika. En selvbestaltet gruppe, Beredskabsafdelingen, har uden om det danske udenrigsministerium blokeret alle indgange (...) Alle, der ønsker kontakt med det officielle Sydafrika, må først gennem en afhøring, udført af civil ansatte i Beredskabsafdelingen."

Når udenrigsministeren skulle forklare, hvorfor den trods protester fra ANC opretholdt diplomatiske forbindelser med apartheidstyret, henviste han til en international konvention, Wiener-konventionen. Det barokke var bare, at apartheidregeringen i Sydafrika ikke selv ønskede at tilslutte sig Wiener-konventionen.

Og da ærkebiskop og Nobelprismodtager Desmond Tutu i foråret 1988 opfordrede de vestlige lande til at afbryde de diplomatiske forbindelser med Sydafrika, havde Uffe Ellemann Jensen da masser af forståelse og "den dybeste respekt" for Tutus "værdige modstand" mod den sydafrikanske racepolitik.

Men følge opfordringen ville regeringen ikke⁸.

Så gik der godt et år. Sjette gang konsulatet blev besat, var den 16. marts 1989.

Igen var det venterummet, der måtte holde for. 14 unge fra Unge Mod Apartheid (UMA) blev anholdt, da de trængte ind i konsulatet for at protestere mod Sydafrikas forestående

henrettelse af seks unge apartheidmodstandere.

Aktivisterne blev anholdt efter tre kvarter, kørt på Station 2 i Store Kongensgade og derefter tvangsfotograferet, skrev Politiken dagen efter. "Om nødvendigt bruger vi den fornødne og forsvarlige magt til at tage billedet," som politiinspektør Hardy Bergvold udtalte til avisen.

Aktivisterne havde krævet en dommerkendelse, og politiet havde sagt, at den ville de få, når de blev løsladt. Eller også ville aktivisterne få billederne udleveret. Ingen af delene passede. I stedet lovede politiet at destruere billederne⁹.

Aktivister fra SAKK fortsatte. Mens Generalkonsulatet i Møntergade var blevet besat fire-fem gange, opretholdt Byggefagenes Samvirke i samarbejde med SAKK i flere år en blokade mod konsulens private bopæl på Gl. Vartovvej nr. 8 i Hellerup.

Nyttede det?

SAKK's aktionsmetode var ikke et produkt af langvarige og indgående drøftelser — snarere en opstået enighed blandt en række aktivister om nogle grundlæggende præmisser: Aktionerne skulle være ikke-voldelige. Der måtte aldrig ske personskade. Men aktionerne skulle også være opsigtsvækkende. Derfor ville det i mange tilfælde være nødvendigt bevidst at bryde loven.

"Civil ulydighed" er denne aktionsform blevet kaldt.

Bevidst at bryde loven gjorde SAKK- og UMA-aktivisterne mange gange. F.eks. da SAKK tvangsforflyttede et firma i Holmens Kanal, der handlede med sydafrikanske guldmønter, Krugerrands. Guldhandel var en vigtig indtægtskilde for apartheid. Firmaets inventar blev resolut tvangsforflyttet ud på fortorvet — og på grund af den slagkraftige aktionsmetode gav det genlyd i medierne.

Det samme var tilfældet, da det sydafrikanske luftfartsselskab South African Airways på Vesterbrogade nr. 6 fik sine kontorer tvangsforflyttet. Og når flyselskaber, der stadig beføj Johannesburg, fik besøg af aktivister, der delte løbesedler ud og slæbte selskabets brochurer ud på gaden. Og når forretninger, der fortsatte med at importere og sælge sydafrikanske varer, efter at handelsloven havde forbudt det, fik båret deres varer ud på fortovet.

Eller da SAKK afholdt garden-party i Mærsk Mc-Kinney Møllers private have i protest mod rederiets oliesejladser til Sydafrika.

Eller da UMA under den internationale Shell-bojkot slog til mod olieselskabets seneste reklamepåhit: Søde bamser til børn, i både sorte og hvide udgaver. UMA-aktivisterne besøgte tankstation efter tankstation og "befriede" bamserne og lovede dem, sorte og hvide, et frit liv sammen.

Eller da SAKK og UMA planlagde den såkaldte Fantomet-kampagne, hvor de danske virksomheder, som fortsat havde økonomiske kontakter med apartheid, fik "besøg" af tegneseriehelten fra de dybe skove. Konkret gik aktionen ud på at male Fantomet's dødningemaske på indgangsdørene til virksomhederne og på fortovet udenfor. Samtidig var byen overklæbet med plakater, hvor Fantomet braser gennem en rude og peger på virksomhedernes navne. Den aktion førte til, at politiet anholdt fire personer fra SAKK's ledelse og ransagede komiteens lokaler, hvor de beslaglagde 10-15 sorte plasticsække med papirer, regnskaber, medlemslister, skrivemaskiner osv¹⁰

Det var også bevidst at bryde loven de mange gange, SAKK og UMA besatte konsulatet for at få anerkendt ANC.

Det var vigtigt, at mange af aktionerne også var sjove. Ikke så meget for aktivisterne, men for den offentlighed, som var den vigtigste modtager: Besat apartheidkonsulatet, og udråb det til et ANC-kontor. Det budskab var til at forstå. Det underforståede signal i at befri Shells sorte og hvide bamser var heller ikke let at misforstå. Andre aktioner var mindre

sofistikerede: Stop for apartheidguldmønterne - tvangsforflyt firmaet. Stop for salg af flyrejser til apartheid - tøm kontoret for rejsebrochurer. Stop for forbudt handel - flyt varerne ud på gaden.

Der var også mange aktioner, hvor aktionsmetoderne ikke var brud på loven, selv om aktionerne både kunne være opsigtsvækkende og direkte - f.eks. når SAKK- og UMA-aktivister blokerede indkørslen til Shell-stationer og uddelte løbesedler, der opfordrede bilisterne til at tænke sig om og tanke et andet sted. Eller når der blev oversat fakta-rapporter om Shell eller taget kontakt til boligselskaber og kommunale kørselsafdelinger med dokumentationsmateriale og opfordringer til Shell-bojkot. Mange af aktivisterne blev sigtet og lidt færre dømt for hærværk. Men for aktivisterne var det ikke hærværk i betydningen tilfældig eller meningsløs ødelæggelse, når et firma, der havde økonomisk samhandel med Sydafrika, fik sit inventar tvangsforflyttet. Det var et bevidst valg at bruge den slags metoder, og det skete aldrig tilfældigt, skødeløst eller for sjov.

Ligeledes var konfrontationer med politiet ikke et mål, heller ikke under de slagkraftige aktioner med mange anholdelser. Tværtimod lagde SAKK navn til samtlige aktioner med løbesedler, med pressemeddelelser og ofte også med samtidige demonstrationer og blokader. Under besættelserne af konsulatet var en del af aktionen netop at blive anholdt af politiet ved at nægte at flytte sig osv. Aktivisterne gik aldrig til modstand mod ordensmagten.

Der var flere andre aktioner mod apartheid, som ikke havde forbindelse til SAKK og UMA. De var også fundamentalt anderledes organiseret. Der var f.eks. en lang række hærværksaktioner mod Shell-tankstationer, hvor tankstationer og reklameskilte blev overmalet. Nogle steder blev benzinslangerne skåret over. Der var endda en Shell-station i Nærum, der blev brændt af.

De ansvarlige bag disse aktioner stod aldrig frem, undtagen til tider med dæksnavne, som det f.eks. var tilfældet med en organisation, der under forkortelsen MAMA (Militante Aktivister Mod Apartheid) indtelefonerede en (falsk) bombetrussel mod en generalforsamling i Jyske Bank, som på et tidspunkt havde solgt Krugerrands. Der var også i hvert fald to aktioner mod konsulatet, hvor formålet klart var at rasere og øve hærværk - frem for at bruge aktionen som et propagandamiddel.

Når politiet efterforskede antiapartheidaktionerne, blandede de bevidst eller ubevidst det hele sammen til en stor grød: BZ'ere, kommunister, Ungdomshus-typer, christianitter, fagforeningsfolk - for politiet var det hele et fedt. Sådan var det ikke mellem aktivisterne. Tværtimod var der meget voldsomme gnidninger mellem SAKK og den mere autonome (eller hvad man nu skal kalde den) del af apartheidmodstanden. Rigtig meget tid og ganske mange kræfter blev brugt på at forklare, hvorfor SAKK ikke var enig i eller kunne støtte de aktioner, hvor formålet alene var hærværk, og hvor de ansvarlige ikke stod frem og tog ansvaret.

Var det det værd? Var det anstrengelserne, sliddet og ofte bøden eller måske endda fængselstraffen værd? Spørgsmålet kan besvares kort: Ja, i allerhøjeste grad. Mange af deltagerne i aktionerne er ikke i tvivl om, at netop indsatsen mod apartheid er noget af det mest fornuftige, de nogen sinde har deltaget i.

Hjalp det? Bragte vi apartheidstyret nærmere sit fald? Det er hævet over enhver tvivl. Hvor meget eller lidt - det må historikerne strides om.

Årtiers stilstand i de vestlige landes protester mod apartheid blev stoppet fra midten af 1980'erne. Det skete ikke før, aktivister i USA, England, Holland, Sverige, Norge, Danmark og andre lande gik i gang. Lidt efter lidt - godt hjulpet på vej af apartheidstyrets ekstreme voldelighed - kom støtten fra store dele af befolkningerne i de vestlige lande.

Til allersidst kom politikerne: Mandelas danske kammerater!
Det er dem, du i dag ser på Folketingets hjemmesider'

Ulrik Dahlin, født 1955. Uddannet typograf. Journalist på Ugeavisen København 1981-1986 og Månedssbladet PRESS 1986-1993. Skrev her bl.a. om boykot af Sydafrika, sanktionspolitik og kampen mod apartheid i Danmark. Medlem af Sydafrikakomiteen. I dag journalist på Information.

Miriam Feilberg, født 1965.

Aktiv i Sydafrikakomiteen 1985-1990 og ansat på SAK's kontor som sekretær i 1987. Er i dag cand. scient. adm.

¹ Se selv efter: www.ft.dk

² Citeret fra Christopher Bo Bramsen: "Sydafrika, Kamp eller dialog". Udgivet af Dansk udenrigspolitisk Institut, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1989

³ Som note 2

⁴ Måske har generalkonsulatet også haft en finger med i spillet, da kredse med tilknytning til Konservativ Ungdom i forbindelse med Operation Dagsværk arrangerede en mod-kampagne bl.a. med løbesedler mod ANC, hvor de bl.a. demonstrerede et forbløffende godt kendskab til den daværende ANC-repræsentant i Danmark Aron Mnisi (terroristen, som han blev kaldt) og hans fortid.

⁵ Den følgende gennemgang af besættelser nævner kun dem, som kan dokumenteres via presseomtale. Der kan derfor sagtens være flere besættelser og aktioner mod konsulatet, som ikke er nævnt.

⁶ Den 29. juli 1985 blev generalkonsulatet ifølge Politiken den 30/7-1985 "raseret af 15 unge", som tilmed var maskerede. „I modsætning til tidligere aktioner efterlod demonstranterne ingen løbesedler, men kun knuste ruder og ødelagte møbler“, fortsatte avisen. Glasdørene til Møntergade blev smadret, og i løbet af få minutter havde demonstranterne „kastet rundt med møbler, potteplanter og grøn maling.“ Det var derfor ikke en SAKK-aktion.

⁷ Udateret udklip fra Land og Folk, 1987

⁸ Som note 2

⁹ Politiken, den 17. marts 1988

¹⁰ Under retssagen kom det frem, at politibetjente rutinemæssigt kunne sende rapporter til Politiets efterretningstjeneste, hvis de var stødt på aktivister, der kunne forbindes med SAKK. "Kopi til PET" stod der således nederst på en rapport fra en hundedelingsfører. Under retssagen blev vedkommende spurgt om hvorfor, men han var desværre ikke i stand til at huske noget.

¹¹ Som note 1

Ung mand sælger kys for 2 kroner på Strøget i København.

Operation Dagsværk 1985 samler 5.5 millioner kroner til støtte for et sydafrikansk skoleprojekt, ledet af ANC i Tanzania. Her kan børn og unge, som flygter fra Sydafrika, modtage undervisning og uddannelse som forberedelse på livet i et befriet Sydafrika. Foto: ABA

Den svære fødsel

Om Operation Dagsværk 1985

Af Thomas Kjær Jensen

Det ligger åbenbart i Dagsværks "gener" at gøre det politiske establishment fortørnet. Det plejer for det meste at være Venstres Ungdom, der rutinemæssigt beskylder arrangørerne for at sende pengene i lommerne på en maoistisk eller terroristisk undergrundsbevægelse.

I 2003 var det imidlertid moderpartiet med selveste statsminister Anders Fogh Rasmussen i spidsen, der bebudede en undersøgelse af Operation Dagsværk. Og hverken de konservative eller Dansk Folkeparti var sene til at følge trop. De borgerlige partier gjorde som sædvanlig alt, hvad de kunne for at få gymnasieeleverne til IKKE at forholde sig til den 3. verdens problemer: "Gymnasieeleverne kan engagere sig i de frivillige organisationer og bruge al den fritid, de vil, på ulandsoplysning, det skal blot ikke foregå i skoletiden. Den skal bruges på undervisning", lød det fra de konservatives uddannelsesordfører, Helle Sjelle.

Men Operation Dagsværks mission har fra begyndelsen været den stik modsatte: Hele

vejen igennem har det handlet om at få det boglige og tørre gymnasium til bare en gang årligt at åbne de tunge skoleporte. Og en gang årligt orientere sig mod verden uden for elfenbenstårnet - og som en del af undervisningen aktivt rejse sig fra skolepulten og gøre noget for skolegang i den 3. verden.

Denne mission så dagens lys i 1985. Og det med sydafrikansk uddannelse som omdrejningspunkt. Det lykkedes at få fastholdt denne mission helt frem til 1996. Så mente den radikale undervisningsminister Ole Vig Jensen (herefter i dagsværkkredse omtalt Ole Svig Jensen), nøjagtig som de konservative, at gymnasiet ikke skulle bruge sin undervisning på sådan noget pjat som globale forhold. Han gjorde Operation Dagsværkdagen til en fridag, som der måtte kompenseres for i den anden ende. Det var Operation Dagsværk lige glade med. Det tordnede derudaf med den ene vellykkede kampagne efter den anden. I 2003 forsøgte Fogh-regeringen at fjerne den sidste rest af ministeriel opbakning til Operation Dagsværk. Men lur mig om ikke Operation Dagsværk endnu engang er lige glade. De vil fortsat tordne derudaf - på lige fod med deres kolleger i Sverige og Norge, der i modsætning til Danmark har massiv ministeriel opbakning og som i modsætning til Danmark ser det som en undervisningsmæssig kvalitet at forholde sig til u-landsforhold. Heldigvis nægter gymnasieeleverne at bukke under for de borgerliges ønske om at skære Danmark af fra omverden.

Miraklet i 85

Situationen i 2003 mindede på mange måder om situationen før 1985. Her var det også en venstreminister, der sad på taburetten. Nemlig Bertel Haarder. Og han havde tre massive grunde til at bekæmpe det kommende Operation Dagsværk med næb og klør:

Han kunne ikke fordrage Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS), som var ophavsmanden til Dagsværk. De var hans arvefjende nummer 1, og en støtte til Dagsværk ville være en støtte til DGS.

Han brød sig bestemt heller ikke om, at Operation Dagsværk-midlerne skulle gå til en sydafrikansk befrielsesbevægelse som ANC. Det var en terrorbevægelse, som ganske vist havde fat i en "god sag" - nemlig at afskaffe apartheid i Sydafrika, men det var ikke en bedre sag, end at det officielle Danmark sandelig ikke burde støtte sådan noget fjernt og uforståeligt.

Og så var Bertel Haarder hysterisk optaget af, at gymnasiet ikke skulle spille sin kostbare tid med at forholde sig til verden og virkeligheden. Næ, der skulle bøjes verber og tegnes parabler og helst ikke noget med større global og international forståelse.

Ud over en hysterisk undervisningsminister, som med stor sandsynlighed IKKE ville bakke op om Dagsværk, havde vi andet at kæmpe imod. Vi skulle jo også lige slå navnet Operation Dagsværk fast. Først over for gymnasieeleverne, siden over for offentligheden. Nogle troede, at navnet havde noget med krigen at gøre. Andre mente, det var noget med bagværk. En kampagne skal "brandes", og uden penge var det svært. Endelig skulle vi også over for fagbevægelsen forklare, at når tusindvis af gymnasieelever gik ud for at arbejde for 200 kroner, så var det ikke for at lave skruebrækkeri og løntrykkeri. Så var det bare for at samle penge ind. Det var bestemt ikke alle "fagforsteninger", der i begyndelsen havde forståelse for det. Men vi fik dem dog overbevist til sidst. En af dem, der støttede os, var SID's daværende internationale sekretær, Claus Larsen-Jensen. Han grinede imidlertid overbærende af vores engagement og iver. Han ville gerne bakke op, men vi skulle være mere end glade, hvis vi kunne samle 1 mio. kroner ind. Det fik os straks til - i bare trodsighed - at gå hjem og sætte indsamlingsmålet op fra 1 mio. kroner til 5 mio. kroner. Os skulle man sgu ikke grine af! For at sætte fagbevægelsens støtte i relief var der lige ved at udbryde generalstrejke op til indsamlingsdagen

21. marts 1985. Nu ville det for alvor være en katastrofe, hvis gymnasieeleverne "brød blokaderne". Det blev imidlertid ikke aktuelt. Strejkerne blev udskudt og resulterede i øvrigt i de store påskestrejker samme år.

Man kan således sige, at vi, der stod bag Operation Dagsværk, havde alle odds imod os. Men hvordan lykkedes det alligevel at få samlet 5,5 mio. kroner ind til sydafrikanske unge? Og hvorfor bakkede Bertel Haarder alligevel op til sidst? Svaret ligger i, at Operation Dagsværk ganske enkelt ikke var til at komme uden om. Ideen Operation Dagsværk er genial. Den opstod i 1960'erne i Sverige til ære for generalsekretæren i FN, Dag Hammarskjöld, der var kendt for sit store arbejde for verdens fattige og undertrykte. "Giv en Dag for Dag", lød det først i de svenske og siden i de norske og finske skoler. I 1982 tog de nordiske elevorganisationer kontakt til os danske med henblik på at få os med på et fællesnordisk Operation Dagsværk i 1985. 1985 var nemlig udråbt til FN's internationale ungdomsår — og det ville være et fantastisk signal, hvis Nordens ungdom gik sammen om en fællesnordisk kampagne. Det sagde vi straks ja tak til. Norge, Sverige og Finland, som alle havde lavet Dagsværk i mange år, var således en løftestang for os danskere. Godt nok havde vi ingen penge at lave kampagne for. Men vi havde ideen. Og ideen blev grebet af hundredvis af dagsværkgrupper, som efterhånden skød op. Så frem for penge og reklamespots havde vi energi og gejst.

At Bertel Haarder til sidst blev mør og nødtvungen måtte bakke op om Operation Dagsværk i 85, skyldtes ikke mindst, at hans konservative og liberale kolleger i de andre nordiske lande diskret hviskede til ham, at Danmark ville få et forklaringsproblem, hvis vi ikke var med. At vores statsminister desuden har sagt noget til Haarder har også haft en effekt. Schluter var, med den spejdermoral han ofte gav udtryk for, en slags hemmelig allieret med Operation Dagsværk, og at Folkekirkens Nødhjælp og en bred kreds af politikere aktivt var en del af kampagnen, kunne statsministeren kun se med tilfredshed på.

Anerkendt skoleprojekt i Tanzania

De 5,5 mio. kroner, som danske gymnasieelever samlede ind — på nordisk plan blev beløbet omkring de 40 mio. kroner — gik til et stort og internationalt anerkendt skoleprojekt for sydafrikanske unge. Ikke i Sydafrika. Det kunne ikke lade sig gøre. Al opposition var på det tidspunkt bandlyst, og ethvert forsøg på at eksperimentere med anderledes undervisning blev slået ned med hård hånd. Den såkaldte bantuundervisning var en af grundpillerne i apartheidregimets undertrykkelse. Den havde blandt andet som formål kun at give de sorte fem års skolegang, og undervisningen skulle primært bruges til at lære eleverne at adlyde ordrer og at tale det forhadte kolonisprog: Afrikaans.

Men i Tanzania stod ANC for et stort skoleprojekt: SOMAFSCO-skolerne. Det projekt blev bakket op af FN-systemet, internationale organisationer og kirkelige bevægelser, en af dem var Folkekirkens Nødhjælp. I Mazimbu og Dakawa blev der bygget et helt nyt modtagelsescenter til undervisningsforberedende kurser for unge over 13 år. Desuden blev et lands-bykompleks tæt ved uddannelsescentret i Mazimbu med boliger, børnehaver, klinik og sportsfaciliteter delvist finansieret af dagsværkpenge. Alt sammen med det formål at uddanne veloplyste og demokratiske borgere, som kunne stå i spidsen for et nyt Sydafrika. Der blev ført nøje tilsyn med, at de mange millioner kroner kun blev anvendt til skoleformål, og af hensyn til projektdimensioneringen varede det fem år, førend alle de nordiske midler var anvendt.

I 1990 blev forbudet mod politisk organisering i Sydafrika ophævet, og de unge ANC-folk vendte tilbage til landet. Med sig fik de de resterende 3,5 mio., der endnu ikke var blevet udbetalt. De gik til ANC-administrerede skoleprojekter i selve Sydafrika. Regeringen i Tanzania overtog centrene i Tanzania og brugte dem til de unge tanzanianeres uddan-

Sol og faner på Kultorvet, København 1986 : protest mod apartheidstyrets erklæring af undtagelsestilstand med over 4000 tilbageholdte i Sydafrika. Så voldsom undertrykkelsen end er, afspejler den også modstandens voksende styrke. De daglige begravelsesoptog i Sydafrika er i disse år præget af både sorg og opstemthed, den folkelige bevægelse er uopholdelig. Den kan ikke standses mere. Foto: ABA

nelse — og således kunne vi med glæde konstatere, at midlerne gik til det, der var hovedformålet: Uddannelse.

Smædekampagne

Ugen inden den store dagsværkdag i marts 1985 var gymnasierne på livet løs i gang med at inddrage apartheidproblematikken og sydafrikaforhold i undervisningen. Pludselig dukkede en række læserbreve op i de store dagblade. De var indrykket i Operation Dagsværks navn. Løbesedler og breve blev i stor stil sendt ud til rektorer på alle skolerne med hilsen fra Operation Dagsværk:

"Tak til gymnasieeleverne for deres støtte til vores væbnede kamp". "Her ser I fotos af uskyldige dræbte hvide børn som Operation Dagsværk støtter gennem hjælpen til ANC", "Tak til kammerat Thomas Kjær Jensen der er blevet skolet i Moskva til at støtte guerillakampen mod uskyldige hvide".

Var den for tyk? For os var den. Men ikke for menige elever og lærere. Her gik man lige rundt og troede, at succesen var ved at være i hus. Ingen hysterisk Bertel Haarder, ingen konflikt med fagbevægelsen, tusindvis af aktive elever, flot undervisningsmateriale, engagerede lærere og en kulturtrup fra ANC-skolen i Tanzania, der var med til at slå navnet fast. Og så lige pludselig: Forvirring — panik. Var det mon væbnet kamp, dagsværkmidlerne gik til? Var det ikke skolebyggeri? Var der noget om snakken? En del skoler turde ikke være med længere. De trak sig ud af kampagnen. De øvrige var forvirrede og kampagnesekretariatet var ligeså forvirrede. Hvad kunne vi gøre? Ikke andet end at konstatere, at en sådan

smædekampagne kun vidnede om nødvendigheden af at bakke Dagsværk op.

Bagmændene til den dyre kampagne blev aldrig fundet. Hverken Venstres Ungdom eller Konservative Gymnasiaster kendte noget til den. De havde heller ikke så mange penge at gøre godt med. Flere år senere kom det frem, at den sydafrikanske efterretningstjeneste havde en finger med i spillet.

Effekten af Operation Dagsværk 85

At organisere dette pionerprojekt gav naturligvis mange personlige mindeværdige oplevelser. Af mere konkret betydning fik ANC en økonomisk håndsrekning til byggeri og uddannelse til Sydafrikas ungdom i Tanzania. Men hvad der måske var af endnu større betydning, var, at Operation Dagsværk-kampagnen for mange mennesker var med til at sætte "Sydafrika", "Apartheid" og "Sanktionspolitik" på dagsordenen. En dagsorden, der blev tydeligere de kommende år efter 1985. Ikke på grund af Dagsværk, men ganske enkelt fordi der internationalt blev sat større fokus på sanktionspolitikken over for Sydafrika, og apartheidregimet blev mere og mere desperat i sin iver efter at bevare magten. Der kom yderligere fokus på ANC, og samtidig åbnedes ANC's kontor i København.

Op til Operation Dagsværk fik vi oftere og oftere besøg af Aaron Mnisi fra ANC's kontor i Stockholm. Da ANC'erne så, at der var grøde i de danske gymnasier og i den danske offentlighed, sendte de Aaron Mnisi til København med den opgave at åbne et ANC-kontor her. Det lykkedes for ham. Cirklen blev sluttet, da Aaron Mnisi blev udpeget til ambassadør for den nye demokratiske repræsentation i Danmark. Væk fra de bonede gulve blev "Unge Mod Apartheid" oprettet i kølvandet på Operation Dagsværk. Flere tidligere gymnasieelever tog af sig selv eller via Sydafrika-komiteen til Sydafrika for at hjælpe med genopbygningen af landet.

Som institution var Operation Dagsværk kommet sig over sin svære fødsel. Nu kunne intet forhindre gymnasieeleverne i et nyt Operation Dagsværk og året efter var det et nyt kontroversielt land, der skulle have støtte: Nicaragua. Med den rituelle VU-reaktion til følge. Denne gang i form af et alternativt Operation Dagsværk til de frihedskæmpende Mujahediner i Afghanistan. Vi husker stadig fotoet af daværende VU-formand og nuværende indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen stående iklædt Mujahedin-beklædning og maskinpistol til støtte for de muslimske kampceller i Afghanistan. Ak ja - sådan ændrer verden sig ustandseligt.

Men en ting ændrer sig ikke: Operation Dagsværks vidunderlige evne til at insistere på at tænke på andre end sig selv. Og Operation Dagsværks vidunderlige evne til at sætte debat og aktiviteter i gang til fordel for skolegang i andre lande.

Med eller uden ministerens opbakning.

Thomas Kjær Jensen. Kampagneleder for Nordisk Operation Dagsværk i 1985 - den første Operation Dagsværk. Pengene gik dengang til ANC-skoler i det sydlige Afrika. Var også aktiv i gement i Sydafrikaproblematikken. Er stadig involveret i uddannelsesspørgsmål. Dog på lidt eni ng.

Den 21. marts 1987, årsdagen for Sharpeville-massakren, er landsdækkende aktionsdag mod olieelskabet Shell. Med løbesedler og bannere står aktivister ved omkring 60 tankstationer over hele landet. Natten forinden bliver der øvet voldsomt hærværk mod en række stationer. Foto: ABA

Forbrugerboykot som våben

Den danske boykot af Shell 1986-89

Af Morten Nielsen

Med Folketingets vedtagelse af sanktionerne mod Sydafrika i '85 '86 var det klart for Landskomiteen Sydafrika-Aktion (LSA) og Sydafrikakomiteerne, at dette kun var den første sejr. Og at det kun var en sejr i dansk sammenhæng. I Sydafrika strammede regimet grebet om de demokratiske bevægelser. Der var erklæret undtagelsestilstand mange steder i landet. Tusinder blev tilbageholdt, og politi og militær hærgede igennem de sorte townships, hvor de spredte død og ødelæggelse.

Det var ikke kun i Danmark, at vi havde fået en borgerlig regering i begyndelsen af 1980'erne. Det samme var sket i USA, Tyskland og England. Til forskel fra de fleste danske politikere så disse landes regeringer mildt på apartheidstyret i Sydafrika og var imod alle

Aktivister mod apartheid

former for sanktioner. Kampen mod apartheid måtte derfor være international. Selv om vi ikke havde megen tiltro til den danske regerings kontrol med overholdelsen af sanktionslovene (det havde vi heller ikke grund til, viste det sig senere), så havde Danmark dog formelt set den vestlige verdens strammeste og mest vidtgående sanktioner mod Sydafrika. Men den danske regering kunne ikke lovgive og bestemme over udenlandske virksomheder med datterselskaber i såvel Danmark som Sydafrika. Dansk lov gælder nu engang kun i Danmark.

I Holland havde antiapartheidgrupper en storstilet kampagne mod verdens største olieselskab, Shell. Selskabet var samtidig den største leverandør af olie og benzin til det sydafrikanske militær og politi. Sydafrika har ikke selv olie og er derfor nødt til at importere via de internationale olieselskaber. Uden olie ville det ikke være muligt at føre krig mod nabolandene eller mod den sorte befolkning i selve Sydafrika. Shell var desuden aktivt involveret i at udvikle nye kemikalier, der skulle bruges af militæret og politiet.

Mange har undret sig over, at det var Shell, der blev mål for vel nok danmarkshistoriens største forbrugerboykotkampagne. Og der var da også andre selskaber, der var aktive i Sydafrika, f.eks. BR Men Shell er at finde i næsten alle lande under det samme navn. Moderselskabet Shell havde 100% ejerskab af såvel Dansk Shell som Shell South Africa. Desuden var der under Shell-kampagnen i Holland samlet meget viden, som vi kunne trække på.

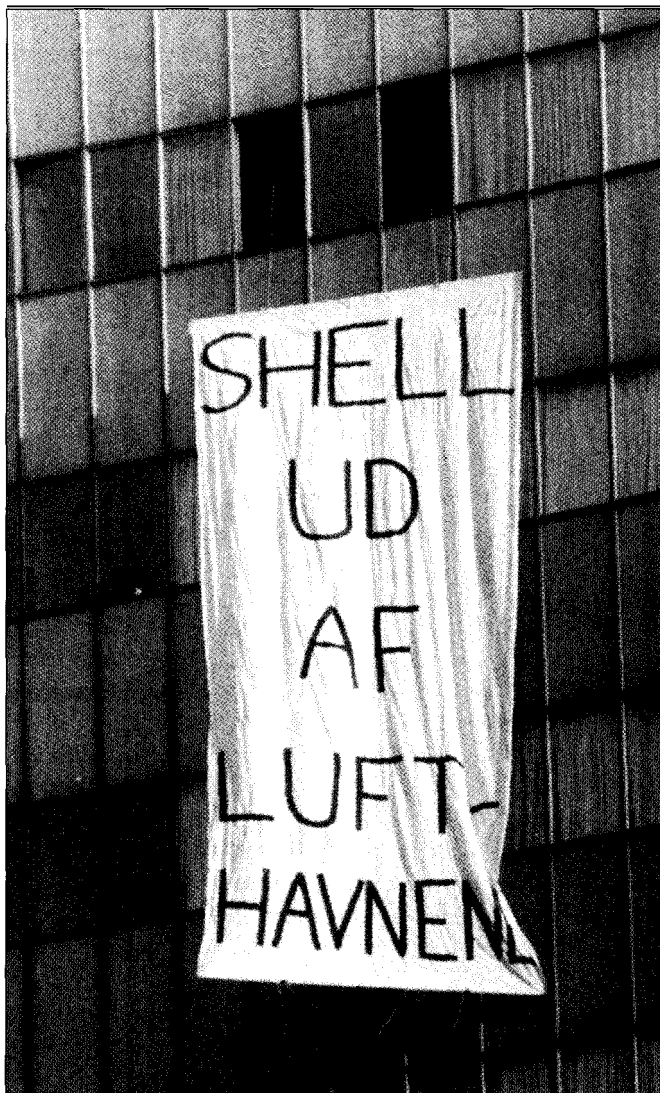
Forberedelsen af kampagnen

Det kræver lang tids forberedelse at lave ridser i lakken på verdens største olieselskab. Antiapartheidgrupper i alle EF-lande havde år forinden dannet et netværk. Nu skulle dette netværk bruges til at koordinere en international boykotkampagne mod eet selskab. I løbet af sommeren '86 blev der taget kontakt til antiapartheidgrupper i USA og Australien for at få dem med i kampagnen. Det stod klart i løbet af efteråret '86, at mere end 20 lande var interesserede i at støtte op bag kravet: "Stop apartheid — Boykot Shell."

På LSA's landsmøde i marts 1986 nedsatte man en Shell-gruppe med repræsentanter for de lokale Sydafrikakomiteer. Arbejdsgruppen skulle udarbejde et idekatalog til aktiviteter samt udarbejde et baggrundsmateriale om Shell i Sydafrika og Danmark. Datoen for kampagnestart var fredag den 14. november 1986.

I det oplæg til de 20 lokale Sydafrikakomiteer, som arbejdsgruppen fremlagde den 31. oktober, var der ideer til aktioner og en klar linje for, hvad der skulle gøres. I København ville der blive trykt plakater, løbesedler, badges og klistermærker. Der blev udsendt model-læserbreve til lokalaviser og kassettebånd til lokalradioer landet over. Desuden var der en liste over aktiviteter, som de lokale komiteer kunne kaste sig over. Listen omfattede bl.a. ideer som løbeseddelsuddeling foran Shell-stationer (med en bemærkning om, at det kun skulle være foran dem, der var ejet af Shell selv, ikke forpagtede tankstationer) og inddragelse af lokale "kandiser", dvs. præster, lokalpolitikere, fagforeningsfolk mv.. Desuden anbefalede lokalkomiteerne at kontakte storforbrugere af Shell, såsom boligforeninger og trafikselskaber. Alle aktioner, der blev lagt op til i brevet, var fredelige — det vildeste var en ide om at stoppe bilister, der kørte ind på Shell, for at give dem en løbeseddel.

Inden offentliggørelsen af kampagnen afholdtes der en række møder med andre organisationer, der arbejdede med Sydafrika, såsom Mellempøkeligt Samvirke, World University Service (i dag Ibis) og faglige organisationer. Et af de vigtigste møder var med tillidsmanden på benzin-øen i København. På mødet lykkedes det os at overbevise ham om, at det ikke ville skade hans kollegaer og ingen ville miste deres arbejde pga. kampagnen. Vores argument var, at salget af benzin og olie ikke ville falde, fordi Shell mistede kunder. Disse ville bare flytte til andre selskaber. Senere i kampagnen henvendte tillidsmændene fra alle

Under kampagnen mod Shell lejer aktivister sig ind på Arne Jacobsens SAS Royal Hotel på Vesterbrogade i København. En enkel overnatning og et enkelt budskab. Foto: S.AKK

de danske olieraffinerier sig til Shell med en opfordring til at trække sig ud af Sydafrika.

På det nytrykte Boykot Shell-brevpapir blev der, dagen inden kampagnestart, sendt et brev til alle danske Shell-stationer. Brevet var en forklaring på, hvorfor kampagnen var sat i gang og hvem, vi forsøgte at ramme. Da vi på pressemødet dagen inden kampagnestart fortalte den undrende "verdenspresse" om de forestående aktiviteter mod Shell, var der ikke megen interesse at spore. Kun ca. 5 aviser var mødt op. Havde vi været klar over, hvad der ville stå i næste dags aviser, ville vi nok have tænkt os om en gang mere. Vi havde rustet os til, hvad vi mente kunne blive det værst tænkelige scenario: At Dansk Shell ville angribe vores kampagne ved at sige, at Shell i Danmark intet havde at gøre med Shell i Sydafrika. Vi havde facts, og mente vi selv, at vi var velforberejdede.

Ugen efter

Allerede få nætter efter at vi have startet vores kampagne med gadeaktioner i flere byer over hele landet, brød det hele løs. Om morgenen den 17 november 1986 mødte jeg på vores

kontor på Nørre Voldgade i København. Et enkelt tryk på telefonsvareren viste, at den var løbet tør for bånd, og at der var mere end 25 meddelelser. Alle de indtalte beskeder var fra ejere af Shell-tankstationer. De havde ringet på det telefonnummer, som vi havde opgivet i vores brev til dem et par dage tidligere. 21 af beskederne var fra personer, som havde fået deres tankstation udsat for mere eller mindre groft hærværk. Benzinslanger var skåret over, ruder ituslået, maling smidt ind i butikken. Et par steder var der forsøgt at sætte ild til butikken og lageret. Alle uden undtagelse var meget vrede. En stemme meddelte, at nu var de på vej til København, og nu skulle vi sgu' have et lag tæsk. En sagde, at der var en bombe på vores kontor. Og ganske rigtigt, kort tid efter ringede politiet og sagde, at vi skulle forlade kontoret, så de kunne komme og undersøge det for bomber. Den dag stod vi i flere timer ude på gaden, mens politiet rodede rundt på vores kontor.

Hvad nu? Det var spørgsmålet, da den værste mediestorm havde lagt sig. Vi måtte meget hurtigt erkende, at vi ikke kunne stoppe dem, der havde begået hærværket. Vi måtte ligeledes erkende, at det nok ville fortsætte. Vi skulle derfor finde ud af, om vi stadig kunne gå ud og overbevise bilister, boligselskaber, lokalpolitikere mv. om, at de skulle stoppe med at handle med Shell. Samtidig skulle vi finde ud af, hvordan vi forholdt os til hærværket. Skulle vi fordømme det og tage afstand eller bare sige, at det var ikke os, og at vi ikke kunne tage ansvaret for, hvad andre gør. Vi var i en krise. Det var ikke svært at blive enige om, at kampagnen skulle fortsætte. At vi havde argumenter nok til at overbevise hvem som helst om Shells gøren og laden i Sydafrika. Krisen opstod omkring spørgsmålet om, hvorvidt vi skulle fordømme hærværk eller ej. En gruppe mente, at hærværket supplerede vores kampagnestrategi. En anden gruppe, at det skade vores arbejde, og ved ikke at tage klart afstand fra hærværk, ville vi miste troværdighed hos de danskere, vi ellers kunne have nået. Løsningen blev en blød landing: Vi fordømte ikke hærværket direkte, men ville tage uformel kontakt til det miljø af unge militante, vi mente stod bag, og få dem til at stoppe med hærværket — og hvis de ikke ville, så ville vi prøve at overtale dem til at gøre det på tidspunkter, hvor vi ikke havde opreklameret, at vi skulle have kampagnedage. Det var den løsning, vi kunne samles om på det tidspunkt. Men mange af os vidste samtidig, at vores neutralitet i forhold til det omfattende hærværk ikke kunne vare evigt.

Terrorister

I kampen mod apartheid havde vi danskerne med os. 98% var imod raceadskillelspolitiken i Sydafrika. Et klart flertal var for økonomiske sanktioner mod apartheidstyret. Kun nogle få højtråbende renegater på højrefløjen ønskede kontakt med Sydafrika. De var kun besværlige, fordi de havde indflydelse på Venstre og de Konservative. I dag er de fleste af disse apartheidvenner pæne politikere, der helt har glemt deres sympatier for apartheid-Sydafrika, og nu koncentrerer sig om arbejdet som ministre. Men dengang var de en latterlig lille flok, og det var de 98% af danskerne, som vi skulle koncentrere vores arbejde om. Shell-kampagnen var et forsøg på at vinde danskerne, at fortælle, at det ikke var nok med indførelsen af de statslige sanktioner. Der var andre bånd mellem Danmark og apartheid. Ved ikke at købe sin benzin hos Shell kunne man som enkeltperson vise sin foragt over for Shells støtte til apartheid.

I løbet af de næste to år henvendte vi os til stort set alle, der købte benzin hos Shell, fra storforbrugeren DSB til hr. og fru Jensen. Og det lykkedes at få Shells salg til at droppe med 10% i løbet af de første år. Det er selvfølgelig svært at sige, om det kun var vores forbrugerboycot, der ramte Shell, eller om der var en afmatning i benzinsalget i Danmark i samme periode. Vi kan nu godt lide tanken om, at det var vores indsats, der gav Shell nedgangen i salget.

For politiet var det fortsatte hærværk en sag, som man politisk fra regeringshold havde

fået besked på at tage fat på med nidkærhed. Men det var vanskeligt for politiet, for hærværksfolkene var ikke til at finde. Det var vi til gengæld. LSA og Sydafrikakomiteerne stod altid ved de aktioner og aktiviteter, vi stod bag. Vores tommelfingerregel var: "Det er ikke politivedtægten, der sætter grænsen for vores aktiviteter. Sagen er, om aktiviteten skaber mere sympati for det sydafrikanske folks kamp mod apartheid." Det var på denne vægt, at alle vores aktioner og aktiviteter blev vejret. Om de betød en bøde, et par dages hæfte eller en kort fængselsstraf var underordnet. Spørgsmålene var altid: "Vil denne aktion skabe mere fokus på et område som ikke er kendt af danskerne eller af politikkerne?", "eller vil denne aktion være med til at skabe en debat, ændre en politik, skabe mere støtte til befrielsesbevægelsen ANC, skabe mere støtte til Mandelas løsladelse osv.?"

Efterhånden som Shell-boycotten og hærværket voksede i omfang, blev LSA også mål for højreorienterede politikeres og mediers harme og kritik. Hvis det var muligt for dem at skabe en forbindelse mellem os og hærværksfolkene, ville de kunne gøre livet surt for os. Bertel Haarder udtalte til Jyllands Posten: "Pas på voldsgrupperne". I artiklen advarede han mod voldsgrupper, der hverver skoleelever til hærværksaktioner.

De politiske signaler blev i løbet af 86 og 87 så tydelige, at politiet slog til over for LSA's lokaler på Nørre Voldgade. Kontoret blev ransaget, og en halv snes flyttekasser med papirer blev taget med. De aktivister, der mødte på kontoret under politiaktionen, blev anholdt. I alt blev 21 aktivister anholdt eller sigtet, ligesom flere private hjem blev ransaget af politiet.

Panikken bredte sig hos de aktive. Vi vidste, at politiet ikke havde noget at komme efter, hvis vi så bort fra plakatopsætning og mindre graffiti på et par danske virksomheder med interesse i Sydafrika. Men hvis det lykkedes for politiet at kriminalisere vores arbejde, ville det være svært at overbevise de lokale borgmestre og byråder om, at de skulle stoppe med at købe hos Shell. Vi var altså bange for, at hvis denne sammenkædning lykkedes for politiet, ville det besværliggøre vores arbejde. Senere skulle det vise sig, at et par af vores aktive medlemmer spillede en dobbeltrolle og havde tæt kontakt til de personer og grupper, der stod bag hærværket.

De anholdte blev sigtet efter den milde terrorparagraf 114. Retssagen varede i mere end et år, og i den tid var det svært at samle folk om aktiviteterne. Mange var bange, og andre gik i panik og ønskede, at vi skulle "gå under jorden".

I løbet af 1987 kom det til en splittelse i antiapartheidarbejdet. En gruppe af de aktive forlod arbejdet i utilfredshed med, at et flertal ønskede at tage afstand fra vold og hærværk. Flertallet havde lavet et papir på, hvordan antiapartheidbevægelsen skulle forholde sig til aktionsformer. Et sådant grundlag eksisterede allerede for vores eget arbejde, men det nye papir tog også stilling til andres aktiviteter. Hvis andres hærværk medførte, at vi fik svære ved at mobilisere for en boykot af Shell og støtte til ANC, skulle vi tage afstand fra disse aktiviteter.

Papiret, der blev vedtaget af alle Sydafrikakomiteer, LSA og Unge Mod Apartheid, startede således: "Vi arbejder på et ikkevoldeligt, demokratisk grundlag." Den dag i dag er det grundlaget for Sydafrika Kontakts arbejde.

Jeg tror ikke, at det kunne have været anderledes. Splittelsen ville under alle omstændigheder været kommet, også selv om politiet ikke havde slået så hårdt ned. Mange af de aktive var i realiteten kun skolebørn på 14-15 år. Flertallet bestod for det meste af lidt ældre, der havde erfaringer med græsrodsarbejde.

Mindretallets manglende anerkendelse af, at vores arbejde skulle foregå inden for rammerne af et demokratisk samfund, var noget, der havde ligget og rodet i baggrunden i lang tid. Men splittelsen mellem de aktive efterlod nogle sår, og den dag i dag er alle stadig ikke på talefod.

Shell-kampagnen sluttede i 1989, og vi sejrede ikke totalt. Shell var stadig Men i mange år fremover, og helt frem til i dag, havde Shell ridser i lakken.

Shell-kampagnen var vel nok Danmarks største boykotkampagne. Noget, m ser i på handelshøjskolen, og noget, som enhver erhvervsleder vil gøre alt for i ve. Shell og andre store virksomheder taler i dag langt mere om moral og etil tror jeg ikke, at de har ændret sig. Der er bare kommet dygtigere folk til, og der penge på at skabe en pæn profil i offentligheden.

Så skal man gøre resultatet af Shell-kampagnen op, må konklusionen blive, a blevet dyrere for større virksomheder at støtte undertrykkelsen af befolkninger.

Det er muligt at ændre verden — men ikke uden at man selv gør en indsats.

Morten Nielsen, født 1961. Aktiv i Landskomiteen Sydafrika-Aktion fra 1984. Sydafrika Komiteen i København 1985. Aktiv med kampagnearbejde, bl.a. Shell. Formand for Sydafrika Kontakt. Uddannet murersvend. Arbejder i dag som journalist.

Demonstration i Svendborg 1988 i tilknytning til dannelsen af Unge Mod Apartheid som landsdækkende bevægelse. Det politiske grundlag bliver udformet i et tæt samarbejde med Landskomiteen Sydafrika-Aktion. Foto: Bolette Randabl

Ikke uden omkostninger

Den lollandske antiapartheidfront i slutningen af 1980'erne *Af Signe Burge*

Sørensen

Vi diskuterede meget på Lolland i slutningen af 1980'erne. Vi var en flok unge gymnasieelever med en stærk interesse for politik, en kraftigt udviklet retfærdighedssans og et stort ønske om at ændre verden, både lokalt og globalt. Vi kom fra det meste af Østlolland, dvs. små, fredelige købstæder som Nysted, Maribo, Sakskøbing og endnu mindre lokaliteter som Sløsse, Havløkke og Ølle Bølle. Vi var vokset op i skyggen af skyhøje arbejdsløshedstal. Lukningen af Nakskov skibsværft lagde en dæmper på en egn, hvor ingen i forvejen råbte særlig meget op. Vi mødtes på Maribo Gymnasium, den lærdommens lokale højborg, som alle unge, der ville væk fra egnen — og det ville de fleste — måtte frekventere.

I april 1988 rejste to fra flokken til Svendborg for at deltage i et træf arrangeret af Unge Mod Apartheid. Det satte for alvor gang i to processer. Den første omhandlede etableringen af en lokal afdeling af Unge Mod Apartheid, der gik i gang med at dele løbesedler ud foran lokale Shell-tanke, kontaktede lokalpressen, lobbierede kommunen om at holde op med at handle med Shell, arrangerede Løb mod Apartheid etc. Alt dette foregik i fuld offentlighed — om dagen, som vi kaldte det. Samtidig gik en anden proces i gang. Den foregik om natten og involverede de folk, som havde lyst til, at der skulle ske lidt mere end løbeseddeludde-

ling. Denne gruppe, som var betydeligt mere løst organiseret, lade sin første aktion april 1988. Den nat blev Shell-tanken i Guldborg påmalet slagord (Shell ud af Sydafrika med en blanding af alt godt fra diverse haveskure, hvis effektivitet overraskede aktivisterne selv. Der blev også stjålet nogle Shell-flag.

De følgende uger fik mange Shell-tanker på Lolland og Falster besøg af gruppen, der kalte sig AA88. Denne signatur blev efterladt på hver eneste tank-station. De fleste steder stak aktivisterne flag og plastikbogstaver. Alle aktionerne blev dækket grundigt i den lokale avis, Lolland-Falster Folketidende.

I flokken omkring Unge Mod Apartheid havde vi nogle heftige principielle diskussioner vedr. aktionerne. Hver gang, der havde været en flagnedtagning, oplevede vi jo en reaktiv i det lokalsamfund, vi hele tiden forsøgte at påvirke til at boykotte Shell. Reaktionen var ofte negativ. Folk, vi lige havde overbevist, blev sure over, at Hr. Jensens tank var blevet udsat for hærværk, og så handlede de igen hos Shell i solidaritet med Hr. Jensen, og glemte kampen mod apartheid. Vores egne diskussioner handlede mest om, hvorvidt man kunne/burde køre begge kampe sideløbende, når nu reaktionerne var så negative, og hvorvidt ulovlige aktioner var et legitimt middel mod det illegitime apartheidstyre, når nu ulovlighederne fandt sted i Danmark. Det var ikke en skole i politisk aktivisme, snarere kollektivt selvstudium med vægt på praksis.

Thi kendes for ret!

Men allerede 10. juni 1988 slutter de natlige eventyr. Folkene bag AA88 bliver pågrebet hhv. Nykøbing Falsters og Nakskovs politi en nat, hvor de ellers havde sat sig for at rydde alle Shell-tanker på Lolland og Falster for flag. Under afhøringerne tilstår flere af de anholdte de begåede forbrydelser, samt underskriver afhøringsprotokollen.

Under de efterfølgende ransagninger finder politiet flere effekter fra aktionerne. I alt har de gruppen fjernet flag, bannere, skilte og pristal for 12.859,55 kr. Skaderne ved den første aktion i Guldborg beløb sig til 14.155,50 kr. inkl. de stjalne genstande.

Første møde i byretten finder sted 7. december. Her lægger forsvarer Niels Forsby med at foreslå samfundstjeneste. Det betyder at Kriminalforsorgen kaldes ind, så man kan undersøge, om alle kan erklæres egnede til samfundstjeneste, og efter diverse samtaler bliver alle godkendt.

Næste retsmøde finder sted omkring 1. februar. Det handler mest om hvilket stykke hærværksparagraffen (§291) de anklagede skal dømmes efter. Normalt bruger man stk. 1 hærværksager under 10.000 kr. og stk. 2 i sager med beløb over 10.000 kr. Ifølge politiets bilag hæfter de enkelte for beløb på mellem 527,50 kr. og 6656,45 kr., men på grund af, at man vedtager kollektiv hæftelse, bliver beløbene placeret i deres helhed på hver af de tiltalte. Eksempel: Natten til 10. juni begår personerne P.B., M.H., L.B.H. og H.M. hærværk mod Shell i Maribo. Skaderne beløber sig til i alt 527,50 kr. efter den af retten valgte fremgangsmåde betød det, at hver enkelt kom til at hæfte for 527,50 kr. Derudover indregnede man de bortfjernede genstande i det samlede beløb. Alt i alt betød det, at alle kom over 10.000 kr. grænsen — også den person, der kun deltog den nat, da flokken blev arresteret, og som ifølge politiets opgørelse kun hæftede for et beløb på 527,50 kr.

20. april 1989 afsagde byretten følgende dom:

— M.H., L.B.H. og H.M. får 40 dages betinget fængsel plus 60 timers samfundstjeneste hver.

— P.B. og C.R.O. får 30 dages betinget fængsel og 40 timers samfundstjeneste hver. — M.N. får 20 dages betinget fængsel og en bøde på 1.500 kr.

— Endvidere pålægges de tiltalte at betale 18.447,95 kr. til A/S Dansk Shell samt at betale sagens omkostninger.

Shell fejrer jubilæum under politibeskyttelse og bag nedrullet gitter. Hovedsædet for Dansk Shell i Kampmannsgade i Københavns centrum bliver ofte opsøgt af antiapartheidaktivister. Foto: SAKK

Dommen accepteres både af de tiltalte og af anklager, sidstnævnte tager dog forbehold for at statsadvokaten kan anke dommen.

Komplot og grønjakker

2. maj meddeler statsadvokaten, Birgitte Vestberg, at der er fundet grundlag for en ubetinget dom i sagen. De unge skal derfor møde for Østre Landsret inden længe. D. 29. august 1989 bliver dagen, hvor sagen skal for i Østre Landsret. De unge oplever det som om, at dommeren slet ikke hører efter, når deres forsvarer, Niels Forsby taler, mens anklageren får fuld opmærksomhed. efter 1 time og 30 min. meddeles dommen:

M.H., L.B.H. og H.M. får nu hver 60 dages ubetinget fængsel. P.B. og C.R.O får 40 dages ubetinget fængsel og M.N. får 30 dages ubetinget fængsel. Derudover skal de unge stadig betale erstatning på 18.477, 45 kr. til Shell og sagens omkostninger på 17.692,80 kr.

Det er gruppesamarbejdet, der bliver fremhævet som grunden til at dommene forstærkes.

En gruppe ikke tidligere straffede gymnasieelevers mere eller mindre spontane små aktioner imod Shells aktiviteter i Sydafrika forvandles under retssagen til et toporganiseret komplot.

Forsvareren anker dommen til Højesteret. Han skriver bl.a.: "Det er væsentligt at huske på, at selv om der er tale om adskillige forhold af hærværk, så har ødelæggelserne i hvert enkelt forhold været af beskeden art, hovedsageligt overskæring af flagliner, samt bortfjernelse af plastiktalet."

Ved en behandling af en tredje instansbevilling bedes politi og anklagemyndighed selv-

følgelig også om en udtalelse. Politimesteren skriver: "Idet det skal udtales, at jeg ikke finder grundlag for at meddele tilladelse til at anke, i det sagen hverken findes at være af principiel karakter eller særlige grunde i øvrigt taler derfor. Jeg mener ikke, at strafudmålingen som anført af forsvareren, adskiller sig væsentligt fra straffeudmålingen i andre lignende sager vedrørende omfattende hærværk."

Statsadvokaten skriver: "Sendes til Hr. Rigsadvokat under henvisning til politimesterens indstilling, som jeg kan tiltræde."

Det hører med til historien, at en flok grønjakker på Lolland-Falster noget tid før sagen mod AA88 overmalte to flygtningehoteller med racistiske slagord. De anretter skader for 63.000 kr. De får alle betingede domme og samfundstjeneste i byretten, og i denne sag finder samme statsadvokat ikke grundlag for ubetinget dom. Det hele ender med, at Justitsministeriet afslår anmodningen om at få prøvet sagen ved højesteret.

Efter sommerferien efter 3.g. dvs. i efteråret 1989 begynder de første at afsone i Maribo arrest.

Fra Unge Mod Apartheid til gadens parlament

Nyheden om Mandelas frigivelse i februar 1990 nåede også til Lolland, men de mere subtile analyser af nødvendigheden af sanktionernes opretholdelse trængte knap så kraftigt igennem. Resultatet var, at den nye generation af unge gymnasieelever, der var begyndt i Unge Mod Apartheid i løbet af 1989, nu tog initiativ til en lokal afdeling af Gadens Parlament. Her lagde de ud med en introweekend i efteråret 1990, hvor den politiske diskussion blev bredt ud til at omfatte Palæstina-konflikten, Femern-bro-projektet og nærdemokrati. Arrangementet blev dækket seriøst af den lokale avis, Lolland Falster Folketidende. Under overskriften "Vi vil gøre noget for at lave der her dødssyge samfund om" forklarer de unge aktivister deres holdninger. Det er tydeligt at antiapartheidsagen ikke er glemt, men den er nu blevet en sag blandt flere. Også diskussionen om valget af aktionsformer fortsætter i Gadens Parlament. John forklarer for eksempel: "Shell-attentaterne skyldtes en aktionsgruppe fra før Gadens Parlament blev oprettet. Vi ville ikke her hos os acceptere denne aktionsform, selv om nogle måske sympatiserer med den."

I kølvandet på AA88 opstår der en egentlig politisk bevægelse blandt unge på Lolland, der holder sig levende ungdomsgenerationer efter.

Signe Byrge Sørensen, født 1970. Uddannet i internationale udviklingsstudier og kommunikation på RUC. Aktiv i kampen mod apartheid i Maribo 1986-1989, og aktiv i Sydafrika Kontakt 1995-1999. Arbejder nu som producer af dokumentarfilm i SPOR MEDIA. Har desuden lavet filmen "Klangen af mennesker" om det danske kor Papaya, der synger på de sydafrikanske sprog zulu, xhosa og sotho og korets møde med Sydafrika.

Tilt Shell!

På kant med loven Af

Jakob Fledelius

Min indgang til kampen mod apartheid gik gennem BZ-bevægelsen. Det, jeg husker bedst fra dengang i slutningen af firserne, er vreden og frygten. Vrede, fordi vi på TV kunne se unge demonstrerende sydafrikanere på vores egen alder få tæsk eller blive skudt af apartheidstyrets politi. Inden for BZ havde man sympati for en del folkelige oprørsbevægelser i Mellemøsten, Sydamerika og Tibet, men det var sjældent noget, som manifesterede sig som andet end end en overset demonstration i ny og næ. Men Sydafrika var anderledes. Det racistiske apartheidstyre var så indlysende forkasteligt, at alle politisk engagerede unge måtte tage afstand og prøve at hjælpe med at få afskaffet denne uhyrlighed, denne anakronisme. Vi i BZ var vant til at radikale, ulovlige metoder, om ikke andet, var hundrede procent sikre på at vække stor opmærksomhed i medierne — hvad nok så mange lovlige demonstrationer og happenings ikke kunne garantere. Så nogle af os, der kendte hinanden i forvejen fra de BZatte huse, fandt sammen i små grupper, for det meste når vi tilfældigt mødtes ved demonstrationer arrangeret af Sydafrikakomiteen eller i Unge Mod Apartheid.

Det, vi forsøgte at lade vores vrede gå ud over, var de firmaer og organisationer, som vi med god grund mente støttede og opretholdt det hvide mindretalsstyre, primært oliefirmaet Shell, men også et par internationale banker og våbenfirmaer. Shell var et oplagt mål

Aktivister mod apartheid

Store Kongensgade, København, 1985. 16 bliver anholdt i september i forbindelse med aktioner mod import af sydafrikansk frugt. Foto: ABA

af flere årsager: For det første var forbindelsen til Sydafrika klar og dokumenteret, for det andet var det et firma, alle i landet kendte og brugte og som derfor let kunne påvirkes salgsmæssigt af dårlig omtale - for ikke at tale om hvis de enkelte tankstationer var ude af drift, fordi ukendte gerningsmænd havde tiltet dem om natten og for det tredje fordi de var forholdsvis nemme at gå til, da de fleste lå i industrikvarterer, hvor der ikke er mange på gaden efter kl. 24.

Der var en fantastisk følelse på den tid. Selv om vi som generation var vokset op under terrorbalancens No Future, var der en stærk fornemmelse af, at der ikke mere var plads til noget samfund så absurd, som Sydafrika var dengang. Vi havde en følelse af, at historien var med os, at det kun var et spørgsmål om tid, før styret faldt, at det var en kamp, vi ikke kunne tabe og at alt hvad vi behøvede at gøre bare var at hjælpe tingene på vej.

Frygten havde været med os lige fra de første BZættelser. Jeg husker at stå på en altan i en villa i Hellerup, som vi havde taget i januar '87, da en fuldt kampklædt panser bragede ind gennem væggen i rummet bag mig. Da var jeg så bange, at jeg, uden at tænke overhovedet, hoppede ud over altanen og fem meter ned i et rosenkrat. Mens jeg hang der og sprællede i tornene, skulle hundepatruljen lige snuse til mig, og de der gøende schæfere var jeg heller ikke specielt glad for. Der var den meget håndgribelige frygt for at få tåregas og tæsk.

Men med Shell kom en ny frygt. Paranoia. Der var en fornemmelse af, at det her på en eller anden måde var mere alvorligt. Kampen for husene var til at tage og føle på: Vi har ikke noget sted at bo, ingen vil give os noget - her står et hus tomt, og det har det gjort i ti år, det ta'r vi. Husene var noget at kæmpe for. Med Sydafrika var det anderledes. Her havde vi intet at kæmpe for, udover ideen om et retfærdigt samfund - kun noget at kæmpe imod. Risikoen for at blive taget ved en rydning af et hus var langt større end ved en Shell-aktion,

men her var risikoen for at få en rigtig grim straf langt større. De folk i BZ, der på den ene eller anden måde var aktive i Shell-grupperne, snakkede aldrig om aktiviteterne uden for grupperne, og derfor opstod der en kerne inden for BZ af "indviede".

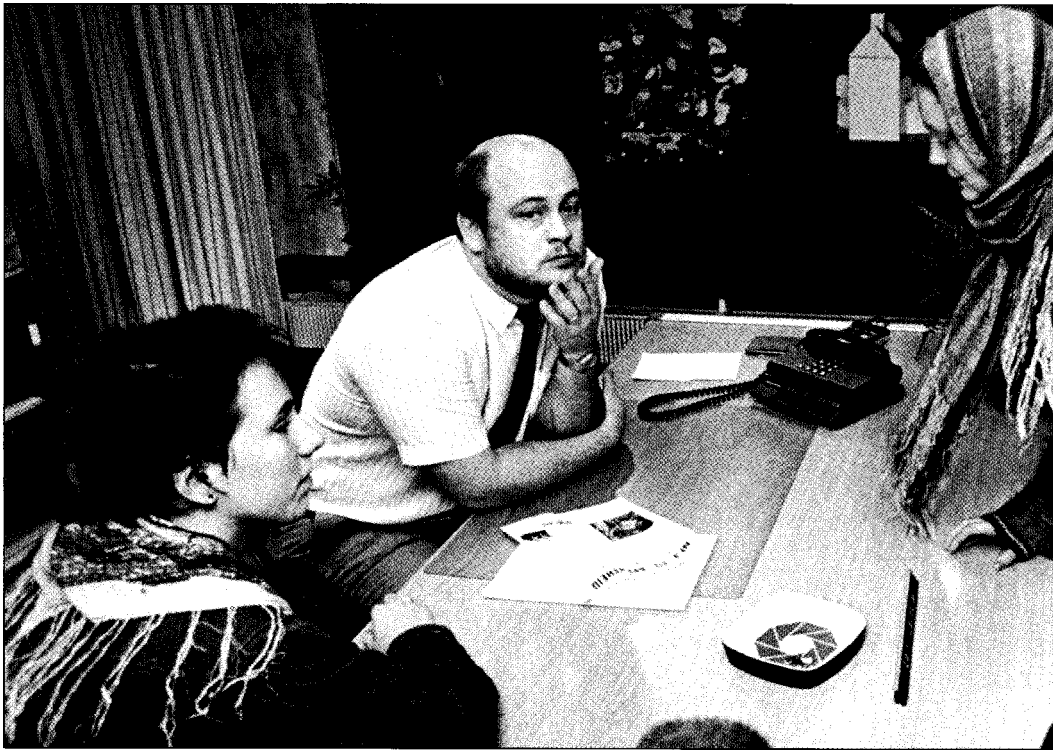
Omkring 1990 tabte BZ-bevægelsen ligesom pusten. Ungdomsboligsituationen var ikke nær så håbløs som tidligere og på nær et enkelt par huse, var det ikke lykkedes at forsvare husene mod rydning. Den politiske del af BZ var blevet mere og mere globaliseret, samtidig med at de overlevende bogrupper i husene var blevet trætte af konstant konfrontation med politiet. BZ'erne selv blev ældre, nogen gik til i druk og stoffer, mange fik børn og blev gift, nogen flyttede, og der var nogle, der bare forsvandt. Nogle fortsatte med at engagere sig politisk i Danmark, mens andre tog til de sidste stolte "højborge" i Berlin og Hamburg.

Her ti år efter apartheids fald, melder spørgsmålet sig om der var nogen fornuft i det vi gjorde. Fra alt hvad jeg har hørt fra folk fra Sydafrika, så hjalp Shell-kampagnen faktisk lidt. At Shell annoncerede i, og dermed delvist finansierede, Sydafrikas eneste apartheidkritiske avis, var sgu ikke på grund af deres blå øjne - de må have haft brug for at stive deres dårlige image uden for landet af. Men er det ikke den fredelige, lovlige Shell-boykots fortjeneste? Jo, det er det, men var de ulovlige aktioner, tiltningerne, en hjælp eller en hindring? Det kan næsten ikke blive andet end et spørgsmål om tro - og jeg vælger at tro, at nogen må være ekstreme, for at andre kan virke moderate. Jeg vælger at tro, at dårlig opmærksomhed er bedre end ingen (og tro mig, vi havde dårlig opmærksomhed - i aviserne blev vi beskrevet som terrorister). Jeg tror, at vi med vores desperate, natlige hærværk fik vakt folks opmærksomhed og fik dem til at lytte til de mennesker, som kunne forklare hvorfor, vi gjorde, som vi gjorde. Og jeg tror ikke, at folk i almindelighed fik sympati for det multinationale Shell, bare fordi de tog afstand fra aktionsform.

Måske er der bare brug for, at der er nogen, der kaster den første sten, når man bor i et glashus.

Husk, at kun døde fisk følger strømmen.

Jakob Fledelius, født 14. maj 1969 på Gentofte Amtssygehus. P.t. studerende på vej til at blive gymnasielærer i engelsk (hovedfag) og historie (bifag). Aktiv i BZ-bevægelsen fra 1986 til ca.'89, (delvist) aktiv i *Unge Mod Apartheid* i '86-'87. Ffter 1990 bl.a. konferenceseekretær i „Europe of Regions“, medstifter af en tatovørforretning og freelance grafiker.

Ingen banklån til Sydafrika. Aktivister besøger Jyske Bank, november 1984. Foto: ABA

Da bamserne blev befriet

Unge Mod Apartheid Af

Christina Elle

Sydafrikakomiteen havde allerede i mange år været en del af den internationale antiapartheidbevægelse, som kæmpede for sanktioner og som forsøgte at hive benene væk under apartheidstyret. Og meget var allerede lykkedes. Regeringen havde under stort pres indført sanktioner. Men der var stadig store firmaer, der undskyldte sig med, at "dialog er bedre end sanktioner", mens de tjente fedt på at handle med et styre, der undertrykte det store befolkningsflertal, og var med til at holde apartheid i live.

Men Sydafrikakomiteen var lidt for voksne, syntes vi. Møder med folketingsmedlemmer, brevskrivning og lange diskussioner fyldte for meget og humoren og aktionerne for lidt. Nogle år tidligere var en gruppe fra komiteen en sen aften kravlet gennem vinduet til det sydafrikanske generalkonsulat. De kaldte sig Unge Mod Apartheid, og de havde "besat" konsulatet, forkyndte de. De forstod ikke, hvorfor Sydafrika skulle have et konsulat, når vi nu ikke måtte handle med dem. Eventyret kom ikke til at vare ret mange timer, men blev selvfølgelig en stor historie i aviserne, og aktivisterne kom hver til at sidde 50 dage i fængsel. Men navnet Unge Mod Apartheid var fedt, syntes vi, så egentligt var det det, der startede det. Vi ville lave noget, der var sjovt. Vi ville vise, at unge ikke var så ligeglade, som de blev gjort til af samtidsforskerne. Vi var tre til at starte med, men få uger efter var vi 30.

Det tyske luftfartsselskab Lufthansa var et af vores første mål. På trods af den internatio-

nale kampagne mod apartheid solgte de stadig rejser til Sydafrika. En eftermiddag gik en lille sødt-udseende pige ind på deres kontor ved Vesterport Station. Med sig havde hun en erklæring fra Unge Mod Apartheid, hvor selskabet blandt andet skulle love at boykotte Sydafrika, og som hun bad selskabet skrive under på. Det havde de imidlertid overhovedet ikke lyst til - de mente ikke, de gjorde noget ulovligt, så pigen blev vist ud igen. Få minutter efter stormede 20 unge ind på kontoret og greb, hvad de kunne få fat på - stole, papirer, modelfly, telefoner, brochurer - og slæbte det ud på gaden. Fuldstændigt som soldater tidligere tvangsforflyttede sorte fra områder, som de mente, hvide skulle bo på i Sydafrika. Da en ung fyr næste dag gik ind på kontoret og spurgte, om de nu ville skrive under på, at de ikke solgte rejser til Sydafrika, blev han vist direkte op til direktøren, som meget gerne ville skrive under, og hvis der en anden gang var noget, måtte vi endeligt bare sige til, også hvis det handlede om økonomiske bidrag til foreningen! Vi havde fået Lufthansa til at stoppe salget af rejser til Sydafrika fra Danmark.

Kom ind og bliv bamset

Et var Lufthansa og deres nok trods alt begrænsede salg af rejser. Noget andet var Shell og deres betydelige økonomiske interesser i Sydafrika. Den internationale kampagne mod Shell havde allerede kørt et stykke tid. Antiapartheidbevægelser i hele verden pressede på for at få dem til at trække sig ud og dermed hive et solidt plantet ben væk under apartheidstyret. Sydafrikakomiteen havde mange lørdage stået foran tankstationer i hele landet og forsøgt at få folk til at købe deres benzin et andet sted, men vi syntes, kampagnen manglede noget liv.

Vi startede med at smide nogle "lig" og kister i indkørslen til Shell-huset. "Ligene" var selvfølgelig bare sorte tøjdukker, men det vakte alligevel opstandelse. Så var det, at Shell fandt på det med bamserne. Hvis man blev fast kunde hos Shell og tankede rigtigt meget, så kunne man få en hvid bamse. Men vi ville gerne råbe Shell op, og hvordan råber man et barn op, der ikke vil høre efter? Man tager dets bamse, selvfølgelig! Vi ville befri bamserne fra det uhyggelige greb, de blev holdt i af Shell. Og så var det, at bamsernes befrielseshær tog form. Navnet havde en journalist på Information en gang fundet på, men det var sjovt. Og det var under meget latter vi løb ind på en Shell-tank en lørdag og "befriede" butikkens bamser, mens vi sang "Hvad er det bedste i verden her - bamsernes befrielseshær". Da vi kom tilbage på komiteen ringede telefonen. "Det er chefen", lød det i den anden ende af røret. Det var journalisten fra Information, Poul Høst Madsen, der var begejstret for den nye hær. "Kom ind og bliv bamset", kunne man læse næste dag i avisen, mens en tegnet bamse vendte numsen til. Og det blev ikke sidste gang, vi befriede bamser. Faktisk begyndte Shell at binde deres bamser fast i butikkerne af frygt for "befrielseshæren", men vi bevæbnede os med børnesakse, så det lykkedes os alligevel at få befriet en pæn del af Shells bamser.

Desværre endte mange af bamserne med at blive anholdt af politiet. De indfandt sig en søndag på Sydafrikakomiteens kontor, fordi de mente, at vi havde opfordret til hærværk med en plakat, der forestillede tegneseriehelten Fantomet. De beslaglagde stort set alt, herunder bamserne! Heldigvis havde komiteens "overbamse" - en særlig stor bamse - fået anti apartheid t-shirt på, så advokaten, der var med under ransagningen, havde held til at overbevise politiet om, at det skam ikke kunne være en Shell-bamse - der stod jo netop "Boykot Shell" på dens t-shirt.

Ude i landet

Men vi ville gerne være mange. Flere end de 30, vi startede med. Så vi begyndte at søge penge til at lave et "ungdomstræf". Vi skrev til en masse fonde, og mange af dem ville

Ingen klodser til apartheid.

Boykot Lego på Rådhuspladsen i København 1985. Foto: ABA

faktisk gerne støtte os. Så snart havde vi penge nok til at trykke foldere og plakater til Ungdomstræffet. Vi fik lov til at låne "Den røde højskole" i Svendborg, og vi fik en masse mennesker til at komme og snakke. Ungdomstræffet blev en succes. Der kom 300 unge fra hele landet. De deltog i workshops om Sydafrika, men også om Palæstina, racisme og meget andet. Vi ville gerne have unge til at tænke over problemer i hele verden, til at blive aktive og gøre noget. Og det gjorde de. Rigtigt mange af dem gik hjem og startede lokalafdelinger af Unge Mod Apartheid bagefter — vi var blevet en landsdækkende bevægelse. Vi lavede aktioner over hele landet, men Unge Mod Apartheid var meget mere end det. Vi delte foldere ud, solgte klistermærker, hængte plakater op, deltog i debattmøder... vi var i det hele taget med over det hele. I løbet af kort tid var vi blevet nogle, man henvendte sig til, når man ville noget med sit aktivistarbejde. Der skete altid noget, og der var altid nogle, der var i gang med at forberede noget på kontoret. Vi lavede "sit-in-aktion" på det Sydafrikanske konsulat, da apartheidstyret ville henrette seks unge sorte for et mord, ingen vidste, hvem havde begået, og var dermed med i den internationale protestbølge. Vi stod i blokade dag og nat foran det konsulat, Sydafrika ville bygge i Hellerup, i månedsvi. Vi holdt en sommerlejr på en højskole på Fyn, hvor vi lavede teater og diskuterede Sydafrika og dansk aktivistarbejde. Vi holdt endnu et ungdomstræf på Avedøre gymnasium med gæster fra Sydafrika. Vi tog rundt på gymnasier og på skoler og fortalte om Sydafrika og os. Der var virkelig gang i den de år....

Men der var selvfølgelig også en bagside. Der var journalister, der udråbte os til at være

terrorister, og endda en enkelt på Jyllandspæsten, der mente, at Unge Mod Apartheid var startet, fordi formanden fra Landskomiteen Sydafrika-Aktion havde et klamt forhold til børn. Der var hattedamer, der syntes at vi gik for vidt, mens der var andre, der mente, at det ikke gjorde noget, hvis vi kom til at ødelægge lidt under aktionerne. Der var uendeligt mange interne diskussioner af mål og midler, men alligevel var det sjovt at være med. Vi kunne se, at det vi gjorde, havde en virkning. Vi fik skabt opmærksomhed om det, vi ville. Vi fik givet især Shell og det sydafrikanske konsulat noget at tænke på, og jeg tror, at vi havde en del af æren, da direktøren for Shell i Sydafrika begyndte at tale for reformer og deltog i antiapartheidmarcher. Jeg tror, at vi fik sydafrikanerne til at bande Danmark langt væk med vores besættelser og vores årelange blokade af deres byggeri. Jeg tror, at vi var en vigtig del af det internationale antiapartheidarbejde.

Personligt har jeg fået meget ud af mit engagement i antiapartheidarbejdet. Jeg lærte meget om aktivistarbejde. Om at være en forening sammensat af lektorer, studerende, håndværkere, folkeskoleelever, sydafrikanere og danskere, 50-årige og 13-årige. Om hvordan man får mediernes bevågenhed, og om hvordan man får en forening til at køre videre, selv om politiet lige har beslaglagt alt, hvad man ejer. Om at være tre, der ville noget, og få måneder efter at være 300. Jeg fik oplevet nogle ting, jeg ellers aldrig ville have oplevet, som da den sydafrikanske konsul kørte forbi vores skurvogsblokade af hans konsulat om natten med hele overkroppen ude ad bilvinduet, mens han råbte "kom ud og dø" efter os. Antiapartheidarbejdet var det, der for alvor fik mig til at tro på, at det nytter noget at gøre noget, lige meget hvem man er. Og et eller andet sted var det vel det, der kom til at medføre, at jeg i dag sidder i Nicaragua, hvor jeg arbejder for International Børnesolidaritet, som forsøger at få børn og unge her til at organisere sig, til at kæmpe for at skabe en bedre verden.

Christina Elle, født 1971, aktiv i Sydafrikakomiteen og Landskomiteen Sydafrika-Aktion fra 1987 til 1991, bla. i Shell-kampagnen. Medstifter af Unge Mod Apartheid i 1988. Magistergrad i Internationale Udviklingsstudier og Pædagogik. Arbejder i dag som kooperant for International Børnesolidaritet i Nicaragua.

Til apartheids institutionelle vold bærer også dødsstraffen. Gang på gang bliver den eksekveret mod ofrene for apartheids elendighed og mod dens modstandere. I september 1986 gælder det dødsdommen over unge fagforeningsledere. Foto: ABA

Kulturkampen

Kunst og kunstnere med og mod apartheid Af Lillian

Clemmensen

"Kulturen som våben i kampen mod apartheid" havde en næsten mantraagtig klang, ikke blot i den danske del af antiapartheidbevægelsen, men også internationalt og ikke mindst hos ANC, der meget bevidst søgte at fremme og kvalificere brugen af kultur i kampen. Men hvordan gav det sig udslag i praksis?

Når effekten af "kulturen som våben i kampen mod apartheid" skal vurderes, er det vigtigt at påpege, at der ikke udelukkende var tale om en eksplicit kulturkamp. Indsatsen omfattede alle typer af aktiviteter fra at skaffe kommunale garantier for internationale turneer til at nurse lokale talenter — de fik en chance for omtale, vi fik et kunstnerisk indslag til

et arrangement. Der var ikke det område inden for kulturlivet, hvor konceptet "kulturen som våben..." ikke stak hovedet frem, både nationalt og internationalt: musik, teater, bildende kunst, litteratur og film. Alle former og genrer, humor, tragik, patos og lavmælted blev taget i brug. Den egentlige kulturkamp, hvor man sætter forskellige værdier op imod hinanden, var en implicit følge af denne praksis.

Arbejdet var præget af to tilsyneladende modsatrettede strategier, nemlig arbejdet for boykot af kunstnere, der havde optrådt i Sydafrika i modstrid med FN's Centre Against Apartheids henstilling om at undgå enhver sportslig, kunstnerisk og kulturel kontakt med det sydafrikanske regime. Samtidig forsøgte vi meget energisk at fremme udbredelsen af kunst og kultur, der repræsenterede de demokratiske kræfter blandt både sorte og hvide i Sydafrika, bl.a. i form af forfatterbesøg, udstillinger m.m. Balancegangen mellem de to strategier blev ophævet ved indførelsen af den generelle boykot af samkvem/handel med Sydafrika i 1985 og 1986 — herefter bestod indsatsen bl.a. i at argumentere for en dispensation fra boykotbestemmelserne.

De konkrete aktiviteter udsprang af en skønsom blanding af internationale og lokale initiativer, og som "kulturarbejder" mod apartheid gik man ikke alene på to ben, man var et tusindben, og da man umuligt på den tildelte spaltepads kan yde alle dele af indsatsen retfærdighed, vil der i det følgende blot blive fortalt om enkelte, men signifikante begivenheder og initiativer.

Da Cliff Richard skrævede videre end bukserne kunne holde

Et af de mere omdiskuterede initiativer var FN's Centre Against Apartheids liste over personer, der i modstrid med den internationale opfordring til boykot af kulturelt og sportsligt samkvem med regimet i Sydafrika, havde optrådt i Sydafrika, særligt Sun City, der var beliggende i et af de ulovligt udråbte "selvstændige" hjemlande, Bophutatswana, hvis "selvstændige territorium" bestod af seks fra hinanden adskilte landområder — med Sun City som erklæret hovedstad. Sun City var bygget af sydafrikanere som et ferieparadis for sydafrikanere, hvor Sydafrikas strenge love om striptease, sex mellem "racerne", spiritusudskænkning, hasardspil m.m. ikke var gældende. Alle byens indtægter kom fra denne særlige "lad os slå os løs med alt det, vi ikke må derhjemme"-turisme. Og så var Sun City altså også hjemsted for koncerter med internationale kunstnere, der så stort på FN's henstillinger, f. eks. Frank Sinatra (han var stolt af det), Tina Turner (der undskyldte — hun var så frygteligt fattig efter skilsmissen fra Ike!) og den evige teenager Cliff Richard, der mente sig undtaget fra FN's henstillinger, da han var medlem af en kristen organisation, til hvis sydafrikanske afdeling han donerede honoraret.

Den købte den engelske og danske antiapartheidbevægelse ikke — især da donationen ikke kunne bekræftes af Det Sydafrikanske Kirkeråd, der i øvrigt heller ikke havde den omtalte organisation som medlem, hvilket var besynderligt for en kristen sydafrikansk organisation med lokal forankring og respekt for sig selv.

Så da Cliff Richards danske manager i august 1985 annoncerede en landsdækkende turne med Aalborg som startby i oktober, var både de lokale sydafrikakomiteer og LSA klar. De lokale netværk blev mobiliseret, demonstrationstilladelser blev søgt, demonstrationer blev planlagt i de byer, turneen skulle besøge, de fleste med en mangfoldighed af kunstneriske indslag, idet kunstnere blev mobiliseret som talere og optrædende. Og med baglandet i orden blev pressemeddelelser om protestaktioner udsendt via Ritzau. Og pludselig var de lovede aktioner hovedhistorie i DR's middagsradioavis. Det var de også i kommende timenyheder og 18.30-radioavisen. En fortravlet medarbejder havde misforstået en underskrift og måtte derfor berigtige resten af dagen. Den velkendte lemming-effekt satte ind, lokal og landsdækkende presse, både trykt og æterbåren, bragte udførlige omtaler og udtalelser.

Også den gang var de begavede hovedspørgsmål: "Hvornår og hvordan laver I noget vold?", "Hvad med uskyldige kvinder og børn?". Alligevel lykkedes det i vidt omfang at sætte sagens politiske og principielle karakter frem for Cliff Richards person i fokus, og sympatien strømmede ind i de følgende travle døgn. Manageren læste også aviser og forsøgte diverse modtræk, der strakte sig fra misbrug af Beyers Naude (leder af den Hollandsk Reformerte Kirke og antiapartheidaktivist i Sydafrika), der tilfældigvis var i Danmark på samme tid, til forsøg på at vinde sympati og forplumre debatten ved at foreslå en betinget afstandtagen fra apartheidregimet. FN i New York (og Naude) afviste modellen, og d. 2. oktober sidst på eftermiddagen få uger før turnestart i Aalborg kunne Ritzau meddele, at Cliff Richard havde underskrevet en erklæring om, "at han under ingen omstændigheder ville optræde i Sydafrika". Samme aften fik vi det bekræftet fra FN, New York, og alle aktioner blev afblæst med en pressemeddelelse, hvor vi endnu engang understregede sagens politiske indhold.

På premiereaftenen i Aalborg under et af de første numre underholdt den nyslåede apartheidmodstander med nogle krævende dansetrin - og bukserne revnede.

Ain't gonna play in Sun City

Udfaldet af Cliff Richard-sagen var et skoleeksempel på den positive effekt af FN's strategi med registrering af personer der modarbejdede den internationale boykot. I dag kan det virke overdrevet at tillægge en popkoncert mere eller mindre så stor betydning. Men for det officielle Sydafrika, var der dengang tale om et stort prestigetab både indadtil overfor egen befolkning (man opretholdt stædigt en tese om, at FN var et perifert, kommunistisk domineret selvbestaltet organ, hvis indflydelse var minimal) og udadtil internationalt. For den kæmpende del af sydafrikanerne var der tale om en moralsk støtte, og for antiapartheidbevægelsen en sejr, som samtidig øgede sympatien for bevægelsen. Så alle var glade, alle parter vandt ved forløbet.

Alligevel var ikke alle - heller indenfor antiapartheidbevægelsen - begejstrede for FN's liste. Den accepteredes nok som en beklagelig nødvendighed af det store flertal. Men ideen bag listen havde en ubehagelig bismag af politisk registrering af lovlig aktivitet, som siden nazismen i 1930'erne i Europa og Mccarthyismen i 1950'erne i USA med god grund har fået de små nakkehår til at rejse sig på hovederne af alle liberalt og humanistisk sindede mennesker - den type mennesker, som i høj grad var og er solidaritetsbevægelsernes rekrutteringsgrundlag. Dertil kom, at der periodevis var problemer med opdateringen.

Derfor blev "Ain't gonna play in Sun City"-initiativet, der opstod blandt amerikanske og engelske musikere og sangere, bl.a. Peter Gabriel, Sting og Little Richard, modtaget med glæde. Initiativet bestod i al sin enkelthed i, at musikere offentlig lovede, at de ikke ville optræde i Sun City. Den negative trussel var vendt til et positivt udspil, initiativet kom fra musikerne selv, og det medførte indtil flere internationale koncertturneer og produktioner, hvor antiapartheidbudskabet blev klart og tydeligt og effektivt spredt i utraditionelle sammenhænge.

I Danmark blev initiativet fulgt op med stiftelsen af "Kunstnere mod apartheid", der var et netværk af forfattere, musikere, teater- og filmfolk, malere, skulptører m.fl., der ud over at "låne" sagen deres pondus stillede op til arrangementer. Blandt initiativtagerne var bl.a. Elsa Gress.

Kulturkaravanen fra Kap til Kap

Netop netværket "Kunstnere mod apartheid" bidrog afgørende til at gøre den internationale Kulturkaravane Kap til Kap i 1986 til en succes. Projektet var et "stafetløb", hvor to flag - ANC's og SWAPO's (South West African Peoples Organisation, Namibia) - blev bragt med

Kunstnerne som med- og modspillere. Samtidig med at kunstnere der optrådte i apartheid-Sydafrika kom på den "sorte liste", var mange danske kunstnere aktive i modstanden mod apartheid. Her bliver Michael Falck ført væk af politiet en kold vintermorgen i 1987 efter at have sat sit røde håndaftryk på muren ved ambassadebyggeriet på Gl. Vartov Vej i Hellerup. Foto: ABA

bud fra Nordkap i Skandinavien til Kap Det Gode Håb på Sydafrikas allersydligste spids. Undervejs markeret med en mangfoldighed af lokale og sydafrikanske og namibiske kunstneriske og kulturelle begivenheder. Danmark modtog stafetten fra Sverige 1. maj 1986 og afleverede den til England 30. maj efter en sand syndflod af jazz-, rock- og popkoncerter, kunststillinger, filmfestivaler, kirkelige handlinger, besøg fra Sydafrika og Namibia, modtagelser på rådhus i alle større byer, gadeteater og meget mere. Ud over en overdådighed af kunstneriske oplevelser førte Kap til Kap til et styrket og formidabelt samarbejde lokalt og nationalt mellem sydafrikakomiteer, fagforbund, kirker, universiteter og kunstnere, der ud over at have bidraget afgørende selv vandt i styrke under processen. I Århus havde man f.eks. ansat en "huskunstner", der var med til at "designe" og organisere flere meget visuelle begivenheder — en slags konceptkunst i megastørrelse.

Cliff Richard-sagen og Kap til Kap er eksempler på spektakulære begivenheder, der gjor-

de en forskel og som havde samme formål og resultat, selv om deres udgangspunkter var diametralt modsatte. Ud af begge sager opstod nye, utraditionelle alliancer og gamle styrkedes, og der opstod mere ad hoc-prægede samarbejdsformer, hvor man brugte hinandens styrker og fik forskelle gjort til fordele. Samtidig bragte begge sager politik ind i alle afskygninger af kulturlivet, rammede en pæl gennem den holdning, at kultur og politik bør holdes adskilt, og legitimerede, at kultur og politik er knyttet sammen som to sider af samme sag. F.eks. erkendte en underholdningschef i DR, at han gerne deltog i en kulturel boykot af Sydafrika. Og især inddrog en lang række kulturarbejdere og kunstnere apartheidproblematikken i deres kunst.

Stjerner, vandfald og hjertets farve

Et mindre spektakulært, men ikke mindre betydningsfuldt, projekt var "Hjertets farve". I 1989 udgav Landskomiteen Sydafrika-Aktions (LSA's) forlag, AMANDLA, en børnebog med bidrag fra sydafrikanske børn, der i tegninger, digte og noveller beskrev deres daglige liv og tanker om fremtiden. De blev suppleret af danske børns tegninger, digte og noveller om, hvordan de troede, der var i Sydafrika. Projektet var lagt an som en konkurrence, hvor skolerne kunne deltage efter et større undervisningsprojekt om Sydafrika. Det blev en succes. Forlaget modtog lige ved danske 600 bidrag, der alle var af høj kvalitet og med udtryk for ægte bekymring for de sydafrikanske børn og deres fremtid. Projektet afsluttedes med udgivelsen af en bog og en vandrestilling, der begge fik gode anmeldelser. I 1988 udgav forfatteren Erik Stinus digtsamlingen "Høst af stjerner, tummel af vandfald", den eneste større oversættelse af sydafrikansk poesi i Danmark, på AMANDLA.

"Hjertets farve" og "Høst af stjerner, tummel af vandfald" var eksempler på, hvordan mødet med andre kulturer kan skabe forståelse og solidaritet på tværs af endog meget store forskelle i levevilkår og påvirke folk på afgørende vis. Litteratur har altid haft denne status af dannelsesinstrument, og derfor har fokus gerne hvilet på litteratur som kampmiddel. Det er evident, at skal tesen holde, skal der være tale om kvalitetslitteratur. Ingen læser en kedelig bog, uanset hvor politisk korrekt den er. Og derfor var ANC's forlag i London, "Klip-town", ikke noget opløftende eksempel på kunstens bevidstgørende effekt. I den bedste hensigt udgav man romaner, hvis talent ikke stod mål med ambitionerne eller engagementet, og forlaget fik et dårligt rygte, det aldrig rigtig overvandt. LSA fandt ingen anledning til at presse på for få oversat og udgivet bøger herfra. I stedet arbejdede LSA ud fra en flerstrengt strategi, som ud over egne udgivelser også omfattede andre formidlingsformer. F.eks. lykkedes det i 1991, på initiativ af ANC-Danmark og LSA med støtte fra Dansk Forfatterforening, Københavns Universitet og Forlaget Gyldendal at overtale årets litterære Nobelprismodtager, Nadine Gordimer, til at besøge Danmark til en offentlig forelæsning i forbindelse med prisoverrækkelsen i Stockholm. Nadine Gordimer var kendt, udgivet, læst og respekteret i Danmark både for sin kunst og for sit politiske engagement som kendt ANC-sympatisør og apartheidkritiker. Hun var en af den slags forfattere, hvis politiske ståsted næsten altid blev nævnt i anmeldelser sammen med en imødekommende forsikring om, at det ikke skæmmede kunsten. Og nej, det gjorde det ikke. Gordimers engagement og hendes kunstneriske integritet var uomtvisteligt sammenkædede. Forfattere af hendes kaliber kan ikke bevare integriteten uden at kritisere det moralske kollaps, apartheid var udtryk for og som dominerede alle dele af menneskelivet i Sydafrika. Denne særlige form for integritet kom stærkt til udtryk under forelæsningen. Den fandt sted efter Mandelas frigivelse, men før afslutningen af forfatningsforhandlingerne og før de danske sanktioner var ophævet. Under forelæsningen gav Gordimer udtryk for, at det var vigtigt at fastholde sanktionerne, indtil det første frie valg var overstået, da der stadig var risiko for tilbageslag. Hjertet var stadig levende og rødt. Præcis som danskerne havde lært hende at kende i Hen-

ving Carlsens film fra 1960, "Dilemma", som byggede på en novelle af Gordimer og blev optaget illegalt i Sydafrika.

Sort kultur, hvid kultur - regnbuekultur?

Danskerne har, med og uden LSA's hjælp, stiftet bekendtskab med mange andre sydafrikanske antiapartheidkunstnere, især romanforfattere. Flertallet af dem har været eurosydafrikanere. Det er der flere årsager til. Den væsentligste er socioøkonomisk eller politisk. Det sorte og farvede befolkningsflertal var dybt forarmet, udplyndret og dårligt uddannet. Og det kræver både god økonomi, tid og plads at være forfatter på et plan, der udløser oversættelser til fremmede sprog. Er man personligt og fysisk forfulgt som alle sorte/farvede kritiske kunstnere var, og er man af samme grund nødt til jævnlige skifte bopæl, er det svært at gennemføre et romanprojekt alene af praktiske grunde; hvor gemmer man f.eks. researchnotater, tidligere udkast osv.?

En anden årsag er, at den episke, fremadskridende fortælling er en europæisk udtryksform, der har eksisteret siden oldtiden (om end på vers). Den afrikanske litterære tradition baserer sig på en mundtlig fortælleform med faste (kollektive) persontyper og handlingsmønstre. Det har medført, at mange afrikanske forfattere har foretrukket en anden litteraturform end danskernes foretrukne, nemlig poesi og teater.

Så selv om kunsten og kulturen blev taget i brug i kampen mod apartheid, var der i højere grad tale om et gensyn med egen kunst og kultur end et møde med en anden kunst og kultur. Og det er der i og for sig ikke noget galt med, bare vi husker, at vi har det til gode.

Lillian Clemmensen, født 1953. Medstifter af Sydafrikagruppen i Aalborg 1982 og med i Landskomiteen Sydafrika-Aktion i 1984. Medlem af LSAs koordinationsgruppe 1986-89 og kortva-
under Kap til Kap, Cliff Richard-kampagnen samt diverse kulturelle arrangementer og produktion af baggrundsinformation til skoler, politikere m.fl. Desuden bidrager til og redaktør af kultursiden i "AMANDLA" 1988-91. Uddannet bibliotekar og siden MS-Mediatekets åbning for publikum i februar 1991 ansat som ansvarlig bibliotekar for Mediateket.

*Kap til Kap turneen bragte ANC og SWAPOs repræsenter og to afrikansk/danske musikgrupper på en Danmarks rundtur af de helt store. Over 30 byer fik besøg. Her ses de to gæster fra ANC og SWAPO sammen med en af de lokale eksil-syd-afrikanere i Århus. Det var de lokale Sydafrikakomiteer der stod for programmet.
Foto: SAKK*

Trods regn og bombetrusler er Rock mod Apartheid-koncerten i juni 1986 en stærk kulturel markering af solidariteten med ANC og det sydafrikanske folks kamp. Foto: SAKKK

Rock Mod Apartheid

Danske musikere stiller op Af

John Hansen

Den 6. juni 1986 blev det største antiapartheidarrangement i Danmarks historie holdt på Femøren på Amager Strand i det telt, som i dag bruges som den Grønne Scene på Roskilde Festival.

Rock Mod Apartheid blev startet af aktivister fra Sydafrikakomiteen og ANC. I november 1985 kørte en gruppe aktivister sammen med ANC's repræsentant i Danmark, Aaron Mnisi (et dæknavn for Themba Kubheka, som senere blev udnævnt til Sydafrikas ambassadør her i landet), til Goteborg. Der holdt svenskerne deres "Rock Mot Apartheid", og blandt de musikere, der spillede, var Henrik Strube og Sanne Salomonsen fra Danmark. Koncerten var en kæmpe succes, og den svenske statsminister, Olof Palme overrakte en check på 5 millioner svenske kroner til ANC ved den lejlighed. Nogle måneder senere blev Olof Palme myrdet på gaden i Stockholm.

Koncerten i Goteborg gav de danske og sydafrikanske aktivister fra København inspiration til at lave et lignende arrangement i Danmark. Der blev skabt kontakt til musikere, både Henrik Strube og Sanne Salmonsens bakkede op om ideen og en komite, som kom til at hedde Rock Mod Apartheid, blev stiftet. Vi fik et kontor i Mellempøkket Samvirkes hus, og de var meget behjælpelige med praktiske midler til at gennemføre projektet. Folk med

Aktivister mod apartheid

erfaring fra "Rock for Afrika", der blev holdt i 1985, gik ind i gruppen, og Sydafrikakomiteen og ANC spillede en central rolle.

Det var ikke svært at få danske og svenske musikere med på ideen. På det tidspunkt kunne folk i Danmark og Sverige følge med i mediernes fokus på apartheids undertrykkelse af den sorte befolkning i Sydafrika. De barske billeder gjorde et stort indtryk på mange mennesker. Det var så tydeligt, at det hvide apartheidstyre skulle bekæmpes med alle midler, inklusive de kulturelle. Der var også heftige debatter i Folketinget om sanktioner mod Sydafrika, som senere blev vedtaget af et flertal uden om den daværende borgerlige regering.

Den kulturelle boykot

I Danmark var Sydafrikakomiteen aktiv i opretholdelsen af FN's kulturelle boykot af Sydafrika. Sydafrikakomiteen arrangerede demonstrationer ved koncerter med musikere, der havde brudt FN's kulturelle boykot.

FN havde allerede fra 1960'erne opfordret kunstnere til at lade være med at spille i Sydafrika. Men da apartheidstyret oprettede det såkaldte selvstændige hjemland, Bophutatswana, byggede man et underholdningskompleks, Sun City, midt i denne fattige, underudviklede del af Sydafrika. Mange udenlandske kunstnere spillede i Sun City på trods af FN's kulturelle boykot, og de var blandt dem, der havnede på FN's såkaldte "sorte liste" over folk, der havde brudt boykotten. Kendte navne som Cliff Richard, Queen, Rod Stewart og Elton John stod på listen. Sportsfolk, der deltog i stævner og kampe i Sydafrika, kom også på sådan en liste.

Vores arbejde i Sydafrikakomiteen bestod i at holde øje med koncertannoncer og checke, om de besøgende kunstnere stod på FN's liste. Hvis de var på listen, kontaktede vi arrangørerne for at gøre dem opmærksom på dette, og ofte kontaktede vi kunstnerne direkte. Kunstnere kunne blive slettet fra listen ved at aflægge en erklæring til FN om aldrig at ville optræde igen i Sydafrika, så længe apartheidstyret var ved magten.

Den kulturelle boykot var vigtig for Sydafrikakomiteen, fordi den gav nogle oplagte muligheder for at forklare om forholdene for de sorte i Sydafrika, især dem, der boede i de såkaldte hjemlande eller reservater. Den var også væsentlig i den forstand, at den ramte mange hvide sydafrikanere, der blev afskåret fra at høre deres favoritbands eller se internationale sportshold. Vi håbede, at den kulturelle boykot ville være med til at få dem til at vende sig imod apartheidsystemet og støtte befrielseskampen.

Regn over Femøren

For at understøtte boykotten mente vi i Sydafrikakomiteen og ANC, at det også var vigtigt, at musikerne her i Danmark skulle have en chance for at bidrage konkret til kampen mod apartheid. Det organisatoriske arbejde var vanskeligt, der var mange ting at sørge for til sådan en kæmpekoncert, men vi havde et godt hold og fik støtte af mange mennesker.

Det skete så 6. juni. Ikke uden problemer. Netop som koncerten var kommet i gang, blev der indtelefoneret en bombetrussel til politiet, og det stopfulde telt med 15.000 mennesker skulle ryddes og undersøges. På trods af regnen tog publikum afbrydelsen stille og roligt.

Derefter gik det rigtig godt. Der var musikere fra Sydafrika med; en gruppe eksilkunstnere fra ANC under navnet "AMANDLA" sang afrikanske frihedssange. Den tidligere socialdemokratiske statsminister, Anker Jørgensen, holdt tale og så var der ellers fest med de mange grupper fra Danmark og Sverige. Stemningen var helt i top. Der blev solgt T-shirts med Rock Mod Apartheid-logoet, spist masser af dejlig mad og drukket nogle øller. 15.000 glade mennesker fejrede en betydningsfuld antiapartheidfestival. ANC's repræsentant var overlykkelig. Det var aktivisterne fra Sydafrikakomiteen også.

Koncerten var vigtigt i den forstand, at antiapartheidbevægelsen fik mange unge mennesker i tale om problemerne i Sydafrika og nabolandet Namibia. Der blev trykt tusindvis af brochurer, lavet radio- og fjernsynsprogrammer og der kom mange nye mennesker ind i de organisationer, der bekæmpede apartheid. Da alle udgifter var betalt, var der en kvart million kroner til befrielsesbevægelserne ANC i Sydafrika og SWAPO i Namibia.

Når jeg i dag ser den Grønne Scene ved Roskilde Festival tænker jeg tilbage på de hektiske, men pragtfulde dage i 1986, hvor danskerne viste deres solidaritet med sydafrikanerne ude på Femøren og gav deres bidrag til landets befrielse, der kom i 1994, da det første demokratiske valg blev holdt i Sydafrika.

John Hansen, født i Bethlehem, Sydafrika. Voksede op under apartheidstyret med adskilte skoler, boligområder, sports- og fritidsaktiviteter. Blev indkaldt til tvungen værnepligt. Aftjente et år. Læste på universitet i Pietermaritzburg og Durban. I 1974 rejste jeg fra Sydafrika og undgik resten af mine militære forpligtelser. Jeg mødte min kone, Ina Krabek, i København. Blev medlem af Sydafrikakomiteen og senere også af ANC. I 1992 blev jeg fast ansat på ANC's informationskontor. Efter det første demokratiske valg i Sydafrika i 1994 blev kontoret lukket. Min kone og jeg tilbragte 1995 i Cape Town og vendte derefter tilbage til Danmark. I 1998 blev jeg ansat på Sydafrikas ambassade -ambassadøren på dette tidspunkt var min tidligere overordnede i ANC, Themba Kubheka.

Frem til målet. Deltagerne får udleveret individuelle tider og deltagerbevis efter afslutning på det første Løb mod Apartheid, august 1986, hvor 1500 deltog i enten 10 eller 5 kilometerløbet. To år senere bliver det andet Løb mod Apartheid afholdt med 2000 deltagere, denne gang i øsende regnvej. Fotografgruppen 2. Maj

Sportsboykotten af Sydafrika

Løb mod apartheid Af

Joe Schubert

Kampen mod det internationalt fordømte raceadskillelsessystem, apartheid, foregik på mange fronter. Sammen med den politiske, økonomiske og kulturelle boykot bidrog sportsboykotten med en vigtig rolle. Formålet var at isolere Sydafrika fra den internationale sportsarena. "Der kan ikke dyrkes normal sport i et unormalt samfund", lød kampråbet midt i 1980'erne, da boykot af Sydafrika for alvor var kommet på dagsordenen verden over.

Da Nationalistpartiet kom til magten i Sydafrika i 1948 — ved et valg, hvor kun hvide mennesker af europæisk afstamning måtte stemme — blev raceadskillelsen systematiseret. Nationalistpartiet indførte apartheid, hvor den sorte befolkningsgruppe blev adskilt fra den hvide. Systemet var meget kompliceret med titusindvis af love, regler og folk til at kontrollere alle dele af livet i samfundet, men kort fortalt blev det frugtbare land og den økonomisk stærke, industrielle højborg Sydafrika forbeholdt de hvide, både med hensyn til ejerskab og bosættelse. Den sorte befolkning, der består af mange forskellige etniske grupper samt folk af blandet race og indisk og asiatiske afstamning, blev henvist til små enklaver, oftest dårlig jord uden industri eller minedrift. Nogle af disse små enklaver blev semi-selv-

stændige stater under den såkaldte "hjemlands"-politik. Hjemlande eller bantustans var Nationalistpartiets forsøg på at kreere selvstændige, internationalt anerkendte stater, hvor flertallet af den sorte befolkning var statsborgere (og dermed ikke længere en del af Sydafrikas ansvarsområde).

Ingen reelle ressourcer blev afsat til udvikling af bantustans. Der var ingen industri eller minedrift og manglen på arbejde tvang mændene til at blive emigrantarbejdere og tage til storbyerne eller minerne for at arbejde. Familierne blev efterladt i "hjemlandene", hvor de gik en dystre fremtid i møde uden udvikling, med dårlige skoler og meget få ressourcer.

Til gengæld blev områderne, hvor de hvide boede og arbejdede, veludviklede og fik en velfungerende infrastruktur. Dette gjaldt også kultur- og idrætsfaciliteter. Sydafrikas sociale, politiske og økonomiske uligheder afspejlede sig i idrætten, hvor mange hvide, pga. deres økonomiske fordele, var hovedaktører på idrætsbanerne. Mens skoleidræt og idrætsklubber i de sortes bydele næsten ikke var at finde, var der store anlæg på de hvides skoler og i de hvides bydele.

Valg af idrætsgrene hang også sammen med hudfarve. Fodbold var den foretrukne idræt i den "ikke-hvide" befolkning, mens rugby og cricket var meget populære sportsgrene hos hvide sydafrikanere. Sporten var et symbol på adskillelsen i den sydafrikanske befolkning, og f.eks. blev fodboldkampe tit brugt af antiapartheidbevægelser som platforme, hvor politiske budskaber kunne gives til publikum.

Startskuddet til sportsboykotten mod Sydafrika kom i starten af 1970'erne, hvor Den Afrikanske Enhedsorganisation (OAU), FN og EF satte fokus på Sydafrikas deltagelse i international sport. Det blev bakket op af Sydafrikas største og mest betydningsfulde modstandsbevægelse, African National Congress (ANC) og andre antiapartheidgrupper i og uden for Sydafrika. Sportsboykotten kom til at indtage sin rette plads, side om side med den politiske, økonomiske og kulturelle boykot. FN oprettede en sort liste over topidrætsfolk, der trodsede opfordringerne og deltog i sportsaktiviteter sammen med sydafrikanere. Afrikanske lande viste deres støtte til kampen mod apartheid, da næsten 30 lande boykottede de Olympiske Lege i Montreal, Canada, i 1976.

Sportsboykotten havde en stor moralsk betydning. Hovedparten af den hvide befolkning var meget stolt af Sydafrikas gode internationale præstationer — naturligvis hvide sydafrikaneres præstationer. Da Sydafrika blev udelukket fra deltagelse på verdensplan, var det et hårdt slag for den hvide befolkning og samtidig et betydningsfuldt solidaritetsbudskab til den undertrykte sorte befolkning.

Sportsboykotten havde sin virkning. Det hvide styre i Sydafrika brugte mange midler på at overbevise omverdenen om, at der var sket forbedringer i Sydafrika. Nogle topidrætsfolk fra den sorte befolkningsgruppe blev i den forbindelse gode ambassadører for det "hvide" Sydafrika. De undlod at kritisere regimet og blev dermed til udvalgte sorte med samme status som hvide sportsfolk og samme økonomiske støtte. Sydafrikas regering brugte disse sorte eliteidrætsfolk til at vise omverdenen, at de levede et "normalt liv" og var medlem af idrætsklubber på lige fod med deres hvide medborgere. Men de sorte idrætsfolk var marionetter for den hvide regering, og antiapartheidbevægelsen i og uden for Sydafrika, med antiapartheidbevægelsen South African Non-Racial Olympic Committee (SANROC) i spidsen, overvågede nøje den hvide regerings tiltag og kunne oplyse om enhver form for manipulation.

En anden metode for den sydafrikanske regering til at omgå sportsboykotten var at tillade dobbelt statsborgerskab, altså statsborgerskab i både Sydafrika og et andet land. Et eksempel er Zola Budd, en ung hvid sydafrikaner, der på rekordtid fik britisk statsborgerskab, således at deltagelse i OL 1986 var sikret, selv om Budd stadig boede i Sydafrika. Den sydafrikanske regering brugte Zola Budd og andre til at sprede budskabet om, at politik og

sport burde adskilles, og at det var deres ret at dyrke idræt på internationalt plan, uanset Sydafrikas hjemlige politik.

Sportsboycotten tvang idrætsudøvere til at tage stilling til kampen mod apartheid —individuel og kollektivt sammen med idrætsforbund og sammenslutninger. I den sammenhæng blev der arrangeret en konferencen med titlen Sport og Apartheid i 1986. Dansk Ungdoms Fællesråd, FN-forbundet og Mellemfolkeligt Samvirke stod bag konferencen med deltagelse af bl.a. Dansk Idræts Forbund, SANROC og ANC.

"Det er vigtigt at boykotte Sydafrika sportsligt, fordi apartheidstyrets propagandamaskine netop bruger sporten til at vise omverdenen, at der er en opblødning i raceadskillelsen og undertrykkelsen af de sorte sydafrikanere", sagde formanden for SANROC, Sam Ramsamy, på et pressemøde i København i 1986 i forbindelse med konferencen.

Bent Agerskov, generalsekretær i Dansk Idræts Forbund, fastslog, at en skærpet holdning bl.a. ville være at udelukke idrætsudøvere fra Team Danmarks støtte, hvis de havde sportsligt samkvem med lande, der gik ind for apartheid.

SANROC's Sam Ramsamy mente, at Danmark kunne gøre mere: "Danmark kan gøre en mere aktiv indsats for at gennemføre sportslig boykot af Sydafrika, så man også på den måde medvirker til at bringe apartheidsystemet til fald. Når Danmark roser sig af at forsvare demokratiske idealer, er det en naturlig konsekvens, at landet og dets sportsorganisationer medvirker til at isolere Sydafrika sportsligt."

På konferencen blev der støbt kugler til at gøre sportsboycotten mere synlig ved at arrangere et løb mod apartheid. Atletikklubben af 1973 (AK73) og Sydafrikakomiteen i København (SAKK) tog initiativ til at arrangere Løb mod Apartheid for ANC og South West Africa Peoples Organisation (SWAPO), befrielsesbevægelsen i Namibia (dengang kaldtes Namibia South West Africa, og landet var besat af Sydafrika). Det tog et halvt år at forberede Løb mod Apartheid med solidarisk støtte fra danske topidrætsfolk som bl.a. Kersti Jakobsen, Henrik Jørgensen, Rene Nielsen, Henrik Albahn, Helle Jørgensen, Mette Holm Hansen, Morten Stig Christensen og Per Skårup. Den 12. august 1986 lød startskuddet på Rådhuspladsen i København. 1.500 deltagere var med i de to gadeløb på hhv. 5 og 10 km og sammen med utallige tilskuere viste de deres modstand mod apartheid og deres solidaritet med Sydafrikas undertrykte flertal. Savage Rose stod for inspirerende musik fra ladet af en lastvogn. En stor politisk manifestation med fokus på, at idræt ikke kan adskilles fra politik.

To år senere stod SAKK bag det andet Løb mod Apartheid for ANC og SWAPO. Mange kan huske den regnfulde 23. august 1988. I Københavns gader deltog op mod 2.000 mennesker i de to løb. Et par hundrede tilskuere ventede på at deltagerne kom i mål på Rådhuspladsen. Drums Across opmuntrede folk fra ladet af en lastvogn med afrikansk trommemusik. Endnu en politisk manifestation i en tid, der var meget betydningsfuld for Sydafrika. Samme år overdrog Sydafrikas apartheidpræsident, P.W. Botha, magten til den mere reformvenlige F.W. de Klerk. Det viste sig også, at den hvide regering indledte den afgørende politiske dialog med livstidsfangeren Nelson Mandela, som senere blev Sydafrikas første folkeligt valgte præsident.

Kampen mod apartheid havde nået et stadie, hvor den hvide regering havde kun en udvej: At nedlægge sig selv og bane vejen for en national forsamling med det formål at skrive Sydafrikas nye forfatning og arrangere det første frie valg.

I de danske aviser kom der atter overskrifter om Sydafrika og idræt i 1991. Denne gang var opmærksomheden rettet mod de uskyldige politiske fanger, der på trods af de nye vinde, der blæste over Sydafrika, blev brugt af de Klerk som pressionsmiddel i forhandlingerne om den nye forfatning. Landskomiteen Sydafrika-Aktion (LSA) arrangerede et landsdækkende stafetløb for fanger i Sydafrika. Der blev løbet fra Ringkøbing til den sydafrikanske ambassade på Gammel Vartorvvej i Hellerup. Deltagere fra byerne undervejs viste soli-

daritet med Sydafrikas politiske fanger og krævede deres løsladelse.

Sydafrika fik en ny forfatning og frit valg i 1994, og dermed endte apartheid og sportsboykotten. Nu var alle sydafrikanere, sorte, hvide, indiske, folk af blandet race og de andre befolkningsgrupper, fri til at være ambassadører for Sydafrika på alle verdens idrætsbaner. Og de har gjort det. I dag spiller Sibusisu Zuma for FCK og Josta Dladla for AGF. Ernie Els er på toppen af verdensranglisten i golf. Morten Frost træner badminton i Sydafrika osv. Hele verden har vundet en stor sejr — apartheid er bekæmpet med idræt som et af midlerne. Sporten kan være stolt af sin medvirken til sejren over apartheid og over, at sport på internationalt topplan ikke længere er bestemt af hudfarve.

Joe Schubert, født 1961. Født og opvokset i Sydafrika. Nægtede at aftjene militærtjeneste og måtte derfor forlade Sydafrika. Rejste til Danmark i 1985. Aktiv i Landskomiteen Sydafrika-Aktion og Sydafrika Komiteen i København fra 1985. Aktiv med kampagnearbejde, som bl.a. udstilling i Huset i København, Sportsboykot (Løb mod Apartheid), Shell-kampagnen, Unge Mod Apartheid og oplysningsarbejde vedrørende militærnægtere fra Sydafrika. Uddannet bygningskonstruktør og arbejder som tilbudsregner.

Apartheids sidste måneder

og hunden, som ikke hed Bophutatswana *Af Gorm*

Gunnarsen

Jeg fik en dalmatinerhund ved indgangen til 1992. Den var ikke helt klar til at være alene hjemme, så den var med nogle gange på kontoret i Wesselsgade, hvor vi kaldte den Bophutatswana. Navnet var lidt for langt til at hænge ved, selv om dette sydafrikanske hjemland bestemt fyldte meget i foreningens aktiviteter mellem 1991 og 1994. Men før jeg skriver mere om "Bophutatswaffornoed", som folk ofte endte med at kalde hjemlandet, vil jeg fortælle lidt om min vej til Sydafrikasolidariteten.

Sydafrikasolidariteten var allerede med mig, da jeg blev teenager i 1970'erne, hvor jeg sad i elevrådet på Højdevangens Skole ude på Amager, så fjernsyn om Soweto-oprøret og min mor i mit navn havde betalt et girokort med kontingentet til Radikal Ungdom.

Det er siden hen gået op for mig, at min far og mor havde været med til oplysningskampagnen i 1960, hvor Een Verden var stærkt involveret. Jeg er først for nylig blevet opmærksom på, at min far, der mistede arbejdsevne og talegaver i 1960'erne, skrev en glimrende sammenfatning af Den Internationale Juristkommissions rapport fra 1960 til Udenrigspolitisk Selskabs tidsskrift og dermed højnede den i Danmark tilgængelige forståelse

for apartheids karakter i betydelig grad) Men som teenager var jeg ikke specielt besnæret af tanken om, at mine politiske antipatier var hentet fra forældrene.

Som repræsentant for Radikal Ungdom var jeg med til at stifte foreningen LSA i 1978 - og blev også ved med at bidrage en smule til LSA's kampagner gennem mine mange år med tillidshverv i uddannelsesorganisationer og i det kommunistiske ungdomsforbund, DKU. Muligheden for at gå dybere med engagementet kom, da Jens Haarløv udbød et Sydafrika-kursus på Historisk Institut. Jeg tog to hurtige eksaminer i 1986, det år Haarløv var på instituttet. Sammen med andre i organisationen Kommunistiske Studenter, skrev jeg en bog om arbejdernes modstand før 1960.² ANC's repræsentant, Aaron Mnisi hev fat i mig op til ANC's 75-årsdag (januar 1987) og i slutningen af 1980'erne havde jeg min gang på ANC-kontoret, hvor jeg bl.a. oversatte og ordnede praktiske opgaver for ANC's nyhedsbrev på dansk. Patrick Mac Manus fik mig derefter med i redaktionen for AMANDLA og satte mig i gang med at skrive en bog om modstandskampen siden 1960. Jeg havde på den måde en vis videnskabelig balast for at navigere politisk, efter jeg noget hovedkulds havnede med formandshvervet for LSA.

Og så vender jeg tilbage til hjemlandet Bophutatswana, som var et af de fire såkaldt uafhængige hjemlande, hvis integration i det øvrige Sydafrika var et helt centralt krav for anti-apartheidbevægelsen. Den lokale modstandskamp havde i 1988 forsøgt sig med et væbnet oprør, som også var lykkedes, hvis den sydafrikanske hær ikke var rykket ind og havde genetableret Mangopes brutale regime. Da den sydafrikanske regering gav efter for mange krav om mere politisk frihed ved indgangen til 1990, nægtede den imidlertid at gøre de samme krav gældende over for marionetten i Bophutatswana. I 1991 var hovedparten af de resterende politiske fanger i Sydafrika tilbageholdt i Mangopes fængsler. Regeringen fralagde sig ansvaret for tilstanden i hjemlandet ved at fremhæve, at Bophutatswana var et selvstændigt land.

Allerede i 1990 havde presset for afskaffe de danske sanktioner været meget massivt - og i 1991 tog disse krav for alvor til. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen havde udviklet et særdeles hjerteligt forhold til sin sydafrikanske kollega 'Pik' Botha og havde lovet den sydafrikanske regering at fjerne de danske sanktioner. Ellemann havde i første omgang gjort regning uden vært.

Udenrigsudvalgets medlemmer tøvede med at ophæve sanktionerne, men blev selv udsat for et voldsomt pres, da Ellemann var med til at sætte en ophævelse af EF-sanktionerne på dagsordenen i ministerrådet. LSA's arbejde i 1990 og 1991 var i stigende grad at definere det tidspunkt, hvor apartheid var slut.

I Danmark havde F.W. de Klerk længe haft Fremskridtspartiet og Centrumdemokraterne som alliancepartnere i bestræbelserne på at få hældt den racistiske vin om til "demokratiske" flasker. Men også den danske udenrigsminister arbejdede målrettet på at påvirke ordvalget, så sanktionerne kunne ophæves. Den 26. marts 1991 udsendte udenrigsministeriet således en pressemeddelelse, hvor F.W. de Klerk blev inviteret til Danmark med følgende begrundelse:

"Besøget vil give mulighed for at drøfte udviklingen i lyset af den dialog og forhandlingsproces, som præsident de Klerk tog initiativ til i begyndelsen af 1990 og som har ført til en række skelsættende aftaler med ANC om afviklingen af apartheid-systemet og indførelsen af en demokratisk samfundsform i Sydafrika."

Det værste ved Udenrigsministeriets meddelelse var, at ingen forhandlinger om at erstatte apartheid med demokrati havde fundet sted. Forhandlingerne om afviklingen af apartheid begyndte først den 20. december 1991. Forud for den 20. december 1991 var forhandlingerne med ANC alene om fred og udvidelsen af den politiske frihed. Da Udenrigsministeriet udsendte pressemeddelelsen, var der intet, som lignede aftaler om lige politiske ret-

tigheder og demokrati. Det stod da også klart, at Uffe Ellemann-Jensens primære motivation for besøget, der skulle finde sted den 24. april, var at presse en afskaffelse af sanktionerne igennem. Den sidste formulering i meddelelsen indeholdt den formel, der skulle opfyldes, førend Folketingets flertal kunne afskaffe sanktionerne.⁶

Udenrigsministerens initiativ faldt sammen med, at Handelskammerets to frontfigurer, Ebbe Jensen og Vagn Jensen, vendte hjem fra Sydafrika med en masse indtryk og iværksatte et større lobbyarbejde for at skaffe forståelse for —som det noget selvmodsigende fremgik af deres besøgsrapport (9/4 1991) —"at Nationalistpartiet havde indgået et gennemforhandlet forlig med det sorte flertal", og at ANC "repræsenterer en minoritet af den sorte befolkning"

I de sydafrikanske medier blev det kommende besøg fremstillet som et afgørende skridt i retning af et brud med de internationale sanktioner. Overskriften i "Business Day" var: "Afgørende gennembrud". Indtrykket i Sydafrika var, at F.W. de Klerk ville komme hjem fra Danmark med genetablerede økonomiske forbindelser.

En målrettet indsats fra LSA og andre danske apartheidmodstandere fik ændret dagsordenen i pressen. Vi var en gruppe frivillige, som lå aldeles vandret og producerede et dagligt nyhedsbrev til presse og politikere i ugerne op til besøget. Sammen med nogle af de store bistandsorganisationer organiserede vi et besøg fra ANC's forfatningsekspert Albie Sachs, der hjalp med yderligere til at slå fast, at aftaler om demokrati fortsat kun var en optimistisk forudsigtelse. Ellemann fik ikke sit forslag om ophævelse af sanktionerne igennem, da han rejste det i Udenrigsudvalget. I stedet blev det slået fast, at den sydafrikanske forfatning var en del af apartheid —og at sanktionerne dermed stadig havde en rolle at spille.

De Klerk kom til Danmark. Men han fik ikke, hvad han kom efter. Sydafrika skiftede ambassadør i Danmark efter denne ydmygelse —måske som et udslag af bitterhed over den gamle ambassadørs overdrevne optimisme. I Sydafrika fik opretholdelsen af de danske sanktioner stor opmærksomhed. I "Business Day" blev kravet om frigivelse af alle politiske fanger (den sydafrikanske NGO, Human Rights Commission sagde knap 500 på dette tidspunkt) herefter anset for en betingelse for at bryde den internationale isolation. Størstedelen af disse fanger befandt sig i Bophutatswanas fængsler.

Den danske regering måtte kunne således i juni 1991 nedlægge veto mod ophævelsen af EF's sanktioner.⁷ ANC's konference i juli 1991 vurderede, at sanktionerne fortsat kunne spille en rolle. Danmark blev kraftigt fremhævet.⁸ I juli 1991 lagde Udenrigsudvalget efter samtaler med LSA en plan for afviklingen af sanktioner. Planen indeholdt tre faser: For det første skulle det danske investeringsforbud og vetoet i EF ophæves, når der i Sydafrika var et godt forhandlingsklima med politisk frihed. For det andet skulle handelsforbudet ophæves, når den almindelige valgret var sikret. For det tredje skulle våbenembargoen hæves, når FN's sikkerhedsråd besluttede en ophævelse.

I løbet af efteråret 1991 forsøgte LSA at vende offentlighedens søgelys mod de politiske fanger — særligt de ca. 150, som stadig sad fængslet i hjemlandet Bophutatswana. I september begyndte udenrigsministeren igen at røre på sig. Og Handelskammeret kom hjem efter et nyt besøg i Sydafrika. Denne gang var budskabet, at Danmark gik glip af fremtidige markedsandele ved ikke at hæve sanktionerne nu. Hvor det i foråret 1991 især havde været apartheidens død, som stod i centrum, var det i efteråret de danske interesser, som dominerede budskabet. Socialdemokratiet skulle gøres bløde i knæene ved at blive stillet over for valget mellem danske arbejdspladser og udenrigspolitiske principper.

Det hele passede med mønsteret i foråret —også et besøg fra Sydafrika blev det til — denne gang dog blot en viceudenrigsminister. Den 10. oktober besluttede Udenrigsudvalget endnu en gang at fortsætte sanktionerne. Beslutningen blev forsidestof i Sydafrika.

Apartheidstyrets internationale gældsforpligtelser og styrets forsøg på et forhandle sig til lempeligere afdragsordninger er et vigtigt tema i modstandskampen. Også i København bliver flere internationale banker med udeståender i Pretoria opsøgt, her Standard Chartered i november 1989. Foto: ABA

Og kravet fremstod klart. De politiske fanger i Bophutatswana skulle løslades, førend sanktionerne kunne ophæves. Også de danske aviser gjorde de politiske fanger i dette hjemland til forsidestof, da tre danske journalister i slutningen af oktober blev tilbageholdt af sikkerhedspolitiet i Bophutatswana, hvor de havde besøgt sultestrejkende fanger på et hospital. Derefter var sammenkædningen utvetydig og Ellemann havde få manøvreremuligheder.

Den 13. december 1991 blev næsten alle fangerne i Bophutatswana frigivet. Den danske fastholdelse af sanktionerne fik en del af æren i de sydafrikanske medier. En uge senere,

den 20.-21. december skulle den første forhandling mellem Sydafrikas partier finde sted inden for rammerne af det sydafrikanske forhandlingsforum CODESA (Convention for a Democratic South Africa). Den 17. december annoncerede Ellemann, at han havde i sinde at ophæve alle de danske sanktioner per kongelig anordning umiddelbart forud for de første forhandlinger. Det er nok ikke en overfortolkning, at udenrigsministeren med sit initiativ ønskede at svække ANC's forhandlingsposition. Hvorfor ikke vente og se? Fra den sydafrikanske udenrigsminister vidste Ellemann, at regeringen ville gå med til en hensigtserklæring om, at fremtidens styreform ikke skulle indeholde rasedeling. Den information brugte Ellemann til atter at erklære apartheid død. LSA og ANC havde i samarbejde arrangeret et Danmarksbesøg for den nybagte sydafrikanske nobelpristager Nadine Gordimer. Hun brugte den 17/12 et så stærkt ord som "forræderi" om Ellemann initiativ — og det blev hovedoverskriften på TV2's sene nyheder den aften. I Folketinget informerede den radikale Jørgen Estrup Poul Schluter om det uheldige i udenrigsministerens initiativ på en så grundig måde, at også statsministeren indså det uheldige i initiativet og derfor krævede, at udenrigsministeren droppede sit dekret.

Da CODESA havde skabt en løs rammeplan for et forenet demokratisk Sydafrika, godkendte Udenrigsudvalget, at kravene om politisk frihed og et godt forhandlingsklima var fulgt, og at vetoet i EF kunne ophæves sammen med investeringsforbudet. LSA havde været en særdeles aktiv part i dette forløb, både hvad angår de mange møder og kontakter med Udenrigsudvalgets medlemmer, og hvad angår vores offentligt fremførte tro på, at vi kunne holde skansen og bruge sanktionerne til at presse de Klerks regering på tilbagetog. Ved fællesmøderne om det sydlige Afrika var den dominerende indstilling faktisk allerede i 1990, at vi lige så godt kunne opgive at bruge kræfter på at forsvare sanktionerne. Men heldigvis var der politikere i Udenrigsudvalget, som vi delte vores principfaste indstilling med.

Frem til marts 1992 brugte vi kræfterne på at argumentere for opretholdelsen af handelsforbudet, men Ellemann fik en taktisk mulighed for at gå uden om Folketingets flertal, da Socialdemokratiet i marts kastedes ud i et formandsopgør. Egenhændigt, i modstrid med indstillingen fra Udenrigsudvalget og med et grundlag i ministerielt manipuleret kildemateriale, ophævede han handelssanktionerne.¹⁰ Nyvalgte Nyrup havde ikke styrken til at sætte fingeren på bruddet med parlamentarismen.

Sanktionerne var ikke længere. LSA oplevede en identitetskrise, fordi vi ikke længere kunne leve på det krav, der havde samlet folk om organisationen gennem 14 år. Den følgende måned skiftede vi navn til Sydafrika Kontakt ved et meget dårligt besøgt landsmøde. Stort set alle lokale komiteer kollapsede — Unge Mod Apartheid i Albertslund var vist den eneste undtagelse. Det handlede selvfølgelig også om, at den politiske dagsorden var underlagt en hastig forandring. Vi valgte at samle kræfterne på vores nye kontor i Wesselsgade (rendyrket københavneri) og sætte fokus på den omfattende politiske vold, og havde da også et vist held til at trænge igennem med vores dagsorden. Det følgende år demonstrerede i meget høj grad, at presset på de Klerks regering fortsat var nødvendigt. Regeringens angreb på den organiserede befolkning fortsatte, mens en række hjemlandsledere, herunder Mangope i Bophutatswana, fortsatte deres klapjagt mod modstandere af deres styre. Massakrer og politiske mord formørkede udsigterne frem til, at alle kunne stirre ned i afgrunden efter mordet på Chris Hani i april 1993. Så fik vi endelig sat en valgdato i april 1994. Den endelige fastsættelse af valgdatoen betød også, at Sydafrika Kontakt endegyldigt droppede den fortsatte opfordring til forbrugerboycot.¹¹

Sydafrika Kontakt havde gennem foråret 1993 især arbejdet med det danske formandskab i ef, der forberedte Unionsdannelsen og den nye overstatsligt fastlagte udenrigspolitik. Valget i Sydafrika var jo en mulighed for en profilering af EU, så måske kunne vi bruge

EU til at øge opmærksomheden på den fortsatte krænkelse af frihedsrettighederne i Sydafrika. Sammen med vores partnere i Samarbejdsgruppen for Anti-Apartheidorganisationer i EF-landene udarbejdede vi et forslag til en EU-plattform for demokrati i Sydafrika.¹² Midt under Edinburghafstemningen 17/5 1993 holdt vi møde med udenrigsminister Niels Helveg Petersen. Jeg var lidt bekymret for, at Helveg ville dumpe vores forslag i papirkurven, for han sad under hele den indledende briefing og skrev ordet "Mandela" på forskellige kunstfærdige måder og var tilsyneladende et helt andet sted end os. Men forslaget blev i høj grad fulgt og førte til beslutninger i EF. SAK havde især lagt vægten på, at det nye EU skulle være i Sydafrika i rigtig god tid inden valget for at observere, om der vitterligt var skabt et politisk klima, som sikrede frihedsrettighederne (her tænkte vi naturligvis i meget høj grad på situationen i Bophutatswana).

At Udenrigsministeriets linje faktisk havde gjort op med Ellemann, kunne vi mærke, da græsrodderne i Danmark blev inviteret til at indstille personer til deltagelse i EU's (og FN's) observatørmision. SAK samlede en bred gruppe, der indgav en samlet indstilling. I udvælgelsen blandt disse indstillede lagde Udenrigsministeriet især vægt på uddannelse frem for alle andre kvalifikationer. Jeg var cand.mag. og blandt de udsendte og kunne ved indgangen til februar 1994 tage til Johannesburg for at deltage i etableringen af observatørmissionen.

Fra andre lande var der andre kriterier for deltagelsen i missionen. De franske deltagere var fra Fremmedlegionen. De tyske var mest universitetsfolk, som brugte deres tid på karrierefremmende felstudier. Briterne var især politifolk. Ledelsen for EU-missionen var på alle måder skandaløs. Internt erklærede den sig helt på linje med de Klerk og formåede at præsentere forsamlingen for den mest Afrikaaner-nationalistiske version af historien, jeg nogensinde har hørt eller set som historiker med Sydafrika som speciale. Udover Danmark sendte kun Irland anti-apartheidaktivister med i missionen.

Sammen med to af irerne og med fuld opbakning fra de tre andre danskere (der også omfattede den konservative MF'er Eva Møller) gik jeg i gang med at etablere kontakter til menneskerettighedsaktivister i Bophutatswana. Adspurgt om vi måtte overvære et forsøg på vælgeruddannelse i Bophutatswana afviste missionens leder, hollænderen Jacob de Ruiters, at missionen overhovedet skulle have en ambition om at etablere en tilstedeværelse i eller medvirke til at sikre valgets gennemførelse i Bophutatswana. Ganske få dage efter, at jeg over telefonen havde meddelt EU-missionens linje til Lawyers for Human Rights i Bophutatswana, brød oprøret ud i hjemlandet. Gennem et massivt folkeligt oprør og under beskydning fra sikkerhedsfolk og tilstrømmende højreekstremister formåede de demokratiske kræfter i Bophutatswana at afsætte Mangope og åbne for valgets gennemførelse i hele Sydafrika den 27. april 1994.

Ja, hvad har jeg så lært af den historie? Jeg fik lært at være meget forsigtig med at påstå, at det sydafrikanske folk fik sin frihed af det internationale samfund. Historien viser, at sydafrikanerne selv tog deres frihed. Selvfølgelig er der jo også noget i historien, der kunne tyde på, at sanktionerne faktisk var med til at hjælpe friheden på gлед. Men denne hjælp var jo i sin natur, at vi undlod at støtte apartheid i en kort periode mellem 1986 og 1992. Men selve overvindelsen af apartheid var det sydafrikanske folks eget projekt. Desværre har mange sydafrikanere det med at glemme deres egen historiske rolle, så nu kan selv de mest betændte transaktioner begrundes i, at det nye Sydafrika bør være taknemmeligt over for bestemte stater. Jeg får stadig kuldegysninger, når jeg tænker på, hvorledes den svenske regering i februar 1999 brugte sin historiske støtte til apartheidmodstanden som rambuk for at kunne sælge jagerfly til ANC-regeringen.¹³ Sydafrikas finansielle gæld fra apartheidtiden er hård nok ved landets uddannelser og sundhedsvæsen, den burde ikke forstørres af en oppustet taknemmelighedsgæld. Omvendt kunne sydafrika-

nerne med god ret kræve, at AP Møller, Danmark og resten af EU gav det demokratiske Sydafrika en undskyldning for den mangeårige støtte til det gamle system. Det er de bare alt for høflige til at gøre.

Gorm Gunnarsen, født 1962. Gorm var i 1978 med til at stifte LSA. Gennem 1980erne var han aktiv i uddannelsesbevægelsen og var her med til at sætte Sydafrikasolidaritet på dagsordenen. I 1990erne var han formand for LSA. Er ph.d. i Sydafrikas historie og arbejder som gymnasielærer på Christianshavns Gymnasium.

¹ Gunnarsen, Leif: "Sydafrika og Menneskerettighederne", *Fremtiden*, februar 1961.

² Christiansen, Thea Lund m.fl.: *Arbejdernes Skjold*, Komm.S historie, 1987.

³ *Nyt Sydafrika* udkom 1989-1990, men ophørte, da Tim Maseko blev leder for ANC-missionen.

⁴ *AMANDLA*, årgangene 1990-1994; *Denne nat vil svinde*, Forlaget AMANDLA, 1991.

⁵ Gunnarsen, Gorm: "Processen er ikke uafvendelig", kronik i *Det Fri Aktuelt*, 13/2 1991.

⁶ Den følgende fremstilling af begivenhederne i 1991 bygger på Gunnarsen: "Apartheid var en kat", *SALT*, Vol. 1, No. 2, 1992, ss. 33-36.

Dengang (for 1/1 1994) betragtedes spørgsmål om EF-sanktioner som mellemstatslige. e " Når de siger, at sanktionerne smuldrer, er det måske sandt, men de overdriver. De fortæller os ikke, at EF's beslutning fra december sidste år om ophævelse af sanktionerne mod guld og jern ikke kan føres ud i livet på grund af en beslutning i den danske regering." —fra Mandelas afsluttende bemærkning, der faldt lige efter nyvalget som præsident for ANC. 9 Frede Jacobsen i *IBIS* var en herlig undtagelse.

¹⁰ Gunnarsen: "Citat-fusk om Sydafrika", kommentar i *Politiken* 24/3 1992.

¹¹ Strudsholm, Jesper: "Apartheid-modstandere opgiver handels-boycot", *Det Fri Aktuelt* 16/6 1993.

¹² Gunnarsen: "EF bør presse på for at få apartheid afskaffet", *Politiken* 28/5 1993.

¹³ Gunnarsen: "Snigende historieforfalskning", *Politiken* 21/2 1999.

Apartheid er smidt på historiens mødding. Global apartheid er opstået. Den stadig større afstand mellem rige og fattige lande finder mange absurde udtryk. Medicinsk apartheid er en af dem. Millioner af fattige aids-syge i Afrika har ikke adgang til livsforlængende medicin. Vores patentrettigheder er vigtigere. Denne uretfærdige globale verdensorden er menneskeskabt, og kan derfor også ændres af mennesker. Det nye mål i solidaritetsarbejdet er at skabe global retfærdighed og vise at også Danmark har et medansvar for verdens tilstand. Formerne for denne "kulturkamp" kan være mange. Her er det en demonstration foran NOVO Nordisk i København. Foto: SAK

Et sted at være og en sag at kæmpe for

Sydafrikasolidariteten efter apartheids fald Af
Kathrine Tofikær Larney

1994 blev et vendepunkt for den danske sydafrikasolidaritet. I april gennemførte sydafrikanerne deres første frie valg nogensinde. Befrielsesbevægelsen African National Congress (ANC) blev landets største parti. Opdelingen af befolkningen efter hudfarve blev skrevet ud af lovene og skiltene med "kun for hvide" blev fjernet fra det offentlige rum. Som de sidste mirakler i den kæde, der begyndte, da Nelson Mandela en dag i 1990, stivbenet og lidt forvirret, trådte ud af fængselsporten. Senere kom forhandlingerne om Sydafrikas fremtid, aftalen om valget, Nobels Fredspris til Mandela og de K1erk. Og billederne af de gamle myter, der kom ud af deres fængsler, deres årelange husarrestere og eksiler, mens de løftede de knyttede næver over deres hvide hår og mindede verden om, at alt kan forandres. For nok var det miraklernes tid, men miraklerne var skabt af årtiers kamp og ufattelige ofre.

På Sydafrika Kontakts (SAK) kontor i en kælder i Wesselsgade på Nørrebro, forberedte man sig på at fejre valget på selve den store dag. Der blev samlet lagre af sydafrikansk brandy og rødvin, og enkelte aktivister gjorde endda et forsøg på at rydde op ind imellem diskussionerne om de store spørgsmål: Er sejren i hus? Er sagen afsluttet?

Der var og er ikke noget enkelt svar, fordi spørgsmålene i sig selv råber på uddybning:

Hvilken sejr? Hvilken sag? Op gennem 1990'erne og ind i det nye årtusind kom diskussionen af disse spørgsmål til at præge Sydafrika Kontakts valg og aktiviteter, og det er, hvad denne artikel handler om.

Selv tilbragte jeg valget i Sydafrika i omegnen af den lille by Melmoth i KwaZulu-Natal udsendt som valgobservatør af FN som repræsentant for Sydafrika Kontakt. Valget i Sydafrika var et de få valg, hvortil Danmark har udsendt observatører fra det såkaldte civilsamfund. Altså almindelige mennesker (på det tidspunkt var Det Internationale Humanitære Beredskab endnu ikke oprettet, så hele ideen om at udsende valgobservatører var ret ny). Det var en mærkesag for SAK at sikre, at den brede deltagelse i antiapartheidbevægelsen kom til at afspejle sig i gruppen af valgobservatører. SAK førte an i et grundigt lobbyarbejde i månederne inden valget, og det resulterede i det vel nok mest blandede korps af valgobservatører, Danmark nogen sinde har udsendt. Min tid som valgobservatør foregik i en gruppe på tre mennesker, foruden mig en indisk embedsmand og et medlem af Konservativ Ungdom i Danmark. Det var en uforglemmelig oplevelse.

Dagen efter valget sad jeg på en bænk i Melmoth med en stak aviser i skødet. Byens liv summede stiltfærdigt af sted, ingen arbejdede, ingen festede, ingen købte ind. Folk gik bare rundt. Aviserne fra Johannesburg overgik hinanden i sejrsmeldinger og herlighed, men her ude på landet var der stille. Jeg følte ingen jubel på denne dag efter valget, kun sorg. Over alle de døde og al den urimelige smerte, over den udpinte jord og det ødelagte landskab i "hjemlandene", over de voldtagne kvinder og alle dem, der vil blive voldtaget, over de aidsyge, de mishandlede børn og de knuste familier, alkoholikerne og syrehovederne, sorg over den afstumpede desperation, der gror som kræft i sydafrikanernes sårede sjæle. Undertrykkelse og fattigdom volder store skader, og nogle af dem er ubodelige. Det stod så skærende klart den dag, valgsejren endelig var i hus.

Foran rådhuset i Melmoth gik det nye sydafrikanske flag til tops mod den blå himmel, men jeg skulle hjem til Danmark og videre med den sag, som langtfra var afsluttet.

Fra Sydafrika til det sydlige Afrika

Hjemme i Danmark havde en række aktivister valgt at forlade Sydafrika-arbejdet i tiden op til valget. Mange af dem tog deres engagement med sig andetsteds, ofte ind en professionel karriere. Som også denne bog viser, arbejder mange tidligere antiapartheidaktivister med emner som u-lande, miljø, global handel, indvandrer- og flygtningespørgsmål og samfundskritik. Denne udvikling hang til en vis grad sammen med afviklingen af apartheid men også i høj grad med tidsånden - det var en udvikling som sås overalt i det danske aktivistmiljø i begyndelsen af 1990'erne. Efter 1980'ernes store samlende mærkesager - som fredsbevægelsen, solidariteten med de engelske minearbejdere, fagbevægelsens kampe mod Schluter-regeringen og antiapartheid-bevægelsen - opstod der et tomrum i 1990'erne. Muren var faldet, Schluter-regeringen var gået samme vej, minearbejderne havde mistet deres job og apartheid var afskaffet. Den danske venstrefløj, som havde leveret en betragtelig del af aktivisterne i græsrodsbevægelserne, befandt sig i en grad af opløsning, og det var svært at finde et sted at gå hen med sit ønske om at gøre noget. Det spillede også ind, at der med den socialdemokratiske/radikale regering blev åbnet nye muligheder for at engagere sig professionelt f.eks. på miljøområdet, i ulandsorganisationerne, på integrationsområdet og menneskerettighedsområdet. I 1990'erne blev det muligt at gøre noget for verden og oven i købet få løn for det. Det har siden forandret sig, men prægede som sagt det forrige årti.

I Sydafrika Kontakt vidste vi godt, at de store massearrangementers tid var forbi. Men vi mente stadig, at det sydlige Afrika var en kamp værd, og vi havde andre redskaber end demonstrationer og pang-aktioner at betjene os af, først og fremmest det politiske lobbyar-

bejde og den oplysnings- og kampagnevirksomhed, som havde præget antiapartheidbevægelsen, siden en flok aktivister i 1960'erne var begyndt at forklare danskerne betydningen af ordet apartheid. Som organisation havde SAK årelange erfaringer med information og oplysning, altså besluttede vi at slå os på information og oplysning.

Dermed besvarede vi også spørgsmålet om, hvorvidt vi skulle omdanne os selv til en bistandsorganisation med projekter i Sydafrika. Forsøget på at lave projekter blev gjort indtil midten af 1990'erne, men vi erkendte, at andre havde flere ressourcer og bedre tag på den arbejdsform. SAK lagde sig i selen for at sikre, at Danmark ydede en rimelig økonomisk støtte til Sydafrika efter valget. Men vi overlod det til andre at gennemføre udviklingsprojekterne. Vi overlod også til andre at danne kultur- og venskabsforeninger — SAK's drivkraft var knyttet til en politisk, social og økonomisk udvikling. Folks eventuelle hang til trommedans, zulutraditioner og kulinariske udskejelser blandede vi os ikke i, det var en sag for den enkelte.

I de andre vesteuropæiske lande tog antiapartheidbevægelserne lignende diskussioner om fremtiden. Nogle, f.eks. det hollandske institut for det sydlige Afrika (NIZA), blev til bistandsorganisationer, enkelte, som den svenske ISAK, nedlagde sig selv og andre igen gennemgik samme proces som SAK. Mest bemærkelsesværdig var den magtfulde britiske Anti-Apartheid Movement, der skiftede navn til Action on Southern Africa (ACTSA) og slog ind på samme kurs som SAK. De britiske navneændringer er værd at lægge mærke til, fordi det viser et andet skift i antiapartheidarbejdet i begyndelsen af 1990'erne fra fokus på apartheid og Sydafrika til at omfatte forhold i hele det sydlige Afrika — som i begyndelsen af 1970'erne, hvor solidaritetsarbejdet omfattede alle de lande i det sydlige Afrika, der i fællesskab led under brutale, hvide regimer. Apartheids fald kastede Sydafrika tilbage i skæbnefællesskabet med nabolandene på verdens fattigste og mest forpinte kontinent. Borte var den spektakulære politiske undertrykkelse og de ganske usædvanlige omstændigheder. Tilbage var endnu et afrikansk land med en afrikansk regering og et uoverkommeligt bjerg af problemer. For SAK var det en logisk videreførelse af antiapartheidarbejdet at sikre, at Sydafrika ikke blev glemt. Ligesom det var logik at lade de kommende aktiviteter omfatte alle landene i det sydlige Afrika, hvor historie, befolkninger og levevilkår er flettet ind i hinanden uafhængigt af de grænser, som kolonimagterne engang tegnede på et landkort.

Når magasiner er bedre end sex

Forestil dig tv's sendeflade uden amerikanske soaps. Forestil dig aviser, hvor nyheder fra USA og Vesteuropa kun optræder et par gange om året som små notitser. Forestil dig, at du dagligt blev opdateret om byplanlægning i Lilongwe, høstudbyttet i Tanzania, læseplanerne i Zambias skoler og bevillingerne til sundhedsvæsenet i Sydafrika. Det lyder muligvis kedeligt, men forsøget er værd at gøre, for det giver en ide om, hvor ensidig nyhedsformidlingen er i Danmark og i resten af verden. Den globale strøm af nyheder og baggrundshistorier er som en sekssporet motorvej der går fra den rige verden i nordvest til resten af jordens befolkning. Trafikken den modsatte vej er henvist til en gennemhullet cykelsti med mikroskopisk aktivitet. Sådan var udgangspunktet for en af de første store aktiviteter i SAK efter valget. Vi ville skabe et talerør for dem, vi aldrig hører; det flertal af jordens befolkning som lever i de fattige lande. Vi ville opbygge et netværk af journalister i det sydlige Afrika, som kunne formidle deres virkelighed til Danmark. Resultatet blev magasinet iAfrika, som udkom første gang i 1995.

At sidde i en kælder på Nørrebro og opbygge et netværk af journalister i det sydlige Afrika kan lyde besværligt. Det var det også. Gennem en kontakt til journalistikolen i Maputo (den havde studerende fra alle lande i det sydlige Afrika undtagen Sydafrika og

var støttet af de nordiske landes regeringer) lykkedes det at få fat i navnene på en række personer, og dem gik vi i gang med at kontakte. Det foregik i 1994, inden computere og e-mail var blevet globale fænomener. Ganske vist havde vi computere på kontoret, og de mest eksperimenterende aktivister havde fået e-mail. SAK var en af de første danske organisationer til at benytte mailen som kommunikationsmiddel, og allerede op til valget udsendte vi nyhedsbreve via mailen. Men det er ikke uproblematisk at være forud for sin tid — selv i Danmark kneb det med at finde folk, der både havde en computer og var i stand til at modtage en mail, og i Afrika var det en umulighed (i øvrigt er telekommunikationen stadig en utopi i store dele af Afrika, og masser af afrikanske journalister skriver stadig deres historier i hånden). Vi anlagde derfor en dobbelt strategi og kontaktede alle journalister pr. brev og pr. fax. Første svar indløb fra vores yderst pøntlige og professionelle mand i Malawi, Steven Nhlane, der i de følgende år skulle præsentere læserne for en lind strøm af malawiske toldere, embedsmænd, aktivister og andet godtfolk som i ord og handling viste, at også afrikanere i meget fattige lande kan tænke og have meninger om ret og uret.

Det sidste svar indløb fra vores mand i Angola. Hans ja til at medvirke indløb på fax fra Luanda præcis på dagen et år efter, at vi havde faxet til ham. Resten af journalisterne reagerede i forskellige tempi, og vi modtog en række breve og opkald med besked om at "ja, jeg vil meget gerne skrive til jeres magasin." "Så skriv", svarede vi. Og det gjorde de.

Det myldrede ind med historier fra det sydlige Afrika. Martin Breum fra journalist-skolen i Maputo havde advaret os: „Afrikanere fortæller historier, afrikanske journalister fortæller historier, de begynder med deres grandonkel og fortsætter derfra." Vi måtte sande hans ord mange, mange gange, når vi åbnede et brev med endnu en artikel båret af en ubændig afrikansk og anarkistisk fortællelyst, men komplet ubrugelig i en dansk sammenhæng. Så fattede vi selv pennen og skrev tilbage. Breve om retstavning og kildeangivelser i i' Afrika, oplysninger om danske læsere, deres krav til artikler og deres baggrundsviden om det sydlige Afrika. Side op og side ned frem og tilbage mellem Danmark og Afrika. Det var et ægte kulturmøde og for mig som journalist en meget værdifuld faglig udveksling —og så var det udmattende og tog en ufattelig masse tid. Men til sidst stod vi der, hvor vi ville hen: Med et netværk på ca. 15 journalister i det sydlige Afrika og et flot og funklende magasin, i' Afrika. Det var en kold dag i januar, da budet kom med magasinerne. Vi sad og hang efter måneders knokleri med journalister, honorarudbetalinger til ukendte banker uden kommunikation med omverdenen, korrekturlæsning, billedrettigheder osv. Vi var trætte, vi røg for meget og drak for meget kaffe og vi lugtede. Men da vi stod med de første magasiner i hånden var det et forklarelsens øjeblik, som var umuligt at sætte ord på, indtil en aktivist brølede: "Hold kæft hvor er det godt. Det er fandme bedre end sex."

For mig indeholder den bemærkning noget centralt om det at lave solidaritetsarbejde, nemlig kicket, det at se resultatet af alle sine anstrengelser og al sin tvivl. Se det materialisere sig i en aktion eller et magasin og samtidig vide, at vi var mange om det. Fællesskabet og det håndgribelige resultat af hårdt arbejde er to centrale elementer i det at lave solidaritetsarbejde. Uden dem dør engagementet.

Gamle og nye venner

I maj måned 1994 var det ikke til at opdrive en eneste apartheidtilhænger i Danmark — faktisk var det svært at finde nogen, der ikke havde deltaget aktivt i kampen mod Sydafrikas "modbydelige raceadskillelse", som systemet ofte blev kaldt (i Sydafrika Kontakt arbejdede vi ihærdigt på at undgå vendingen, for vores udgangspunkt var, at der kun er en race,

menneskeracen). Hele verden deltog i jubelen over apartheids fald og over de to sydafri kanske frontfigurer, Nelson Mandela og Desmond Tutu. Den ene havde siddet i fængsel og derfor ikke begået nogen fejl overhovedet i de sidste 25 år, den anden var præst. De var ubesmittede og et befriende frisk pust fra Afrika, hvor det mildt sagt ikke har skortet på korrupte og storskydende diktatorer.

"Er I ikke glade?" spurgte folk, og det var vi da bestemt. Glade og opløftede over all(miraklerne og meget bevidste om, at deres tid var ved at være ovre, selvom Afrika ærlig tal godt kunne have brugt nogle flere. Landene i det sydlige Afrika er blandt verdens mes forarmede, og udviklingen går temmelig stærkt i den forkerte retning. Efter apartheids fald var Sydafrika bedre rustet og langt rigere end sine naboer, men landets egen økonomi var vredet skæv af de 100 år, hvor det hvide regime udelukkende havde raget til sig. Arven fri apartheid var millioner af fattige, syge og uuddannede mennesker. Det var dem, SAK hold med, de undertrykte og de organisationer, der repræsenterede dem.

For Sydafrika Kontakt i begyndelsen af 1990'erne var en af de centrale overvejelser, hvor dan vi i fremtiden skulle samarbejde med ANC, den bevægelse, som vi havde solidariseret os med i så mange år, og som nu stod til at blive ledende i det nye Sydafrika. SAK's forhold til ANC er behandlet indgående andre steder i denne bog, så jeg vil nøjes med at konstatere at Sydafrika Kontakt var meget bevidst om ikke at blive en ANC-fanklub. Vi ønskede ikke at binde vores solidaritet til Sydafrikas ledende parti — og dermed den siddende regering landet i mange år frem. For sagen var ikke kun — og havde aldrig været — at støtte ANC elle] den sydafrikanske regering.

SAK var en organisation, og vi valgte at satse på samarbejdet med andre organisationer nemlig dem, der repræsenterede de mest marginaliserede sydafrikanere, bl.a. fagbevægel.

sen Congress of South African Trade Unions (COSATU) og beboerbevægelsen, South African National Civic Organisation (SANCO). Der kan fortælles hundreder af historier om fantastiske møder med fagforeningsledere, om kongresser med sange, kampråb og knyttede næver, om en fagbevægelse og en beboerbevægelse, som stillede krav langt ud over deres egen lønningspose og eget boligområde, om et udsyn, en nuancering i tankegangen og en grundlæggende solidaritet, som nok kunne ryste en danskers grundvold. Men her vil jeg nøjes med at fortælle om samarbejdet med det mindste af alle fagforbund, som vi mødte, da halvdelen af medlemmerne var på vej til en fyring og resten på vej i fængsel.

Mødet med fangevogterne

Navnet POPCRU (Police and Prisons Civil Rights Union) dukkede første gang op i 1989 som underskrift på en resolution. Den bestod af en række punkter, bl.a. et krav om, at børn under 13 år ikke måtte anbringes i fængslerne og om basale menneskerettigheder også for fanger og indsatte på politistationerne. Kravene var angiveligt rejst af en gruppe politifolk og fængselsbetjente i Sydafrika. Politi og fængsel! Var det muligt at en gruppe mennesker i selve undertrykkelsens hjerte pludselig ytrede sig imod apartheid? Det lød suspekt, men hvis det var sandt var en ting sikkert — de ville få brug for al den støtte de overhovedet kunne få. Sammen med den hollandske antiapartheidorganisation, Anti-Apartheid Beweging, sendte SAK en fax til POPCRU og spurgte, hvordan det gik. Svaret lød, at de ledende medlemmer allerede var suspenderet eller forflyttet til andet arbejde — de aktive fængselsbetjente blev f. eks. sat til at bevogte ydermure. Og der var tale om enearbejde langt fra kollegaer og indsatte. Apartheidregimet så ikke med milde øjne på dette oprør fra en gruppe, som man ellers altid havde kunnet støtte sig til. Mens lederne i politiet og fængselsvæsenet var hvide, var stort set alle fodfolkene sorte eller farvede. De fleste af dem havde ingen nævneværdig skolegang bag sig. Deres professionelle træning bestod i et skydekursus og carte blanche til at bruge vold. Udøvelsen af deres erhverv var stort set indskrænket til først at tæve tilståelser ud af arrestanterne for derefter at uddele flere tæv for at opretholde ro og orden i fængslerne. Prisen for deres arbejde var omgivelsernes mistro, og især politifolk var almindeligt forhadte i resten af samfundet. Belønningen var et fast arbejde og en løn som var en anelse mindre elendig for de (få) hvide end for de sorte.

I 1990 besøgte to repræsentanter for POPCRU Danmark for første gang. De hed Peter og Johnny, var fængselsbetjente og temmelig medtagne af et års intens forfølgelse fra apartheidregimet. De var trætte, nervøse, nedtrykte og sammenbidt stædige og sikre på deres sag. De ville ikke være med til det svineri længere, det var en sag om menneskerettigheder og anstændighed. De havde ingen politisk skoling, de kendte ikke kampråbene, og de kunne ikke danse. Hele deres liv havde de kæmpet for at tjene den løn, der kunne give dem et lille hus, holde konen med pænt tøj og sende ungerne i skole, så de i hvert fald kunne få en uddannelse. Og nu satte de det hele på spil, ikke fordi de var kendte eller med i en populær bevægelse, men fordi de havde set ind i fremtiden og ind i deres egen menneskelighed.

SAK var overbevist om POPCRU's gode vilje, og resten var et spørgsmål om hovedregning. Der var omkring 190.000 politifolk og fængselsbetjente i Sydafrika, og de var opdraget til at løse konflikter med vold. Det var nedslående at forestille sig titusindvis af bevæbnede idioter i opposition mod et nyt sydafrikansk samfund. Derimod var det en spændende tanke, at POPCRU måske kunne være den organisation, der for alvor tog fat på at ændre systemet indefra.

SAK's kontakt med POPCRU kom op gennem 1990'erne til at handle om uddannelse og fængselsreformer. I 1993 kom den første gruppe af sydafrikanske fængselsfunktionærer på efteruddannelse i Danmark. I et meget vellykket samarbejde med Dansk Fængselsforbund og Kriminalforsorgen kom sydafrikanerne i praktik i danske fængsler, og indimellem mød-

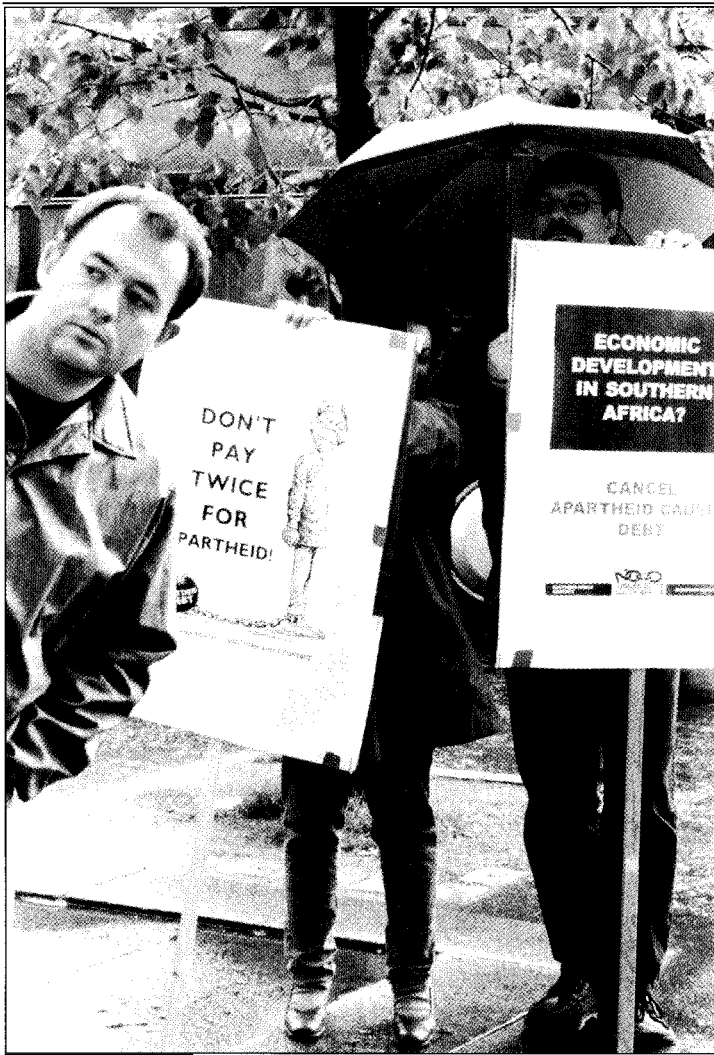
tes de i Wesselsgade og drak øl og diskuterede fængselsforhold, fagforeninger og meningen med livet i al almindelighed, så ruderne klirrede. Det er indtil videre blevet til tre efteruddannelsesture til Danmark. Samarbejdet med POPCRU hører til blandt de mest vellykkede oplevelser, jeg har haft på SAK. Måske spændte det så godt af, fordi det — ligesom samarbejdet med journalisterne om i Afrika — var et møde mellem ligesindede. Essensen i POPCRU-samarbejdet var, at fængselsbetjente mødte andre fængselsbetjente på lige fod. De to projekter mindede om hinanden ved at bygge på gensidig anerkendelse og inspiration og ikke ideen om, at den ene part skulle lære den anden noget. Det var den ligeværdighed, som er endnu et centralt element i solidaritetsarbejdet. For når man møder hinanden på lige fod, opstår de øjeblikke af fællesskab og nærhed, som ophæver kontinenterne.

Om solidaritetens oprindelse og den folkelige forankring

Efter valget i 1994 stod det klart, at sagen ikke var slut for Sydafrika Kontakt. Gennem mange diskussioner og valg ændrede den udtryk, fra kampagner og massearrangementer til informationsarbejde og netværk. Og i en tid, hvor den generelle tendens gik i retning af jublende ukritisk hyldest af Mandela og ANC, valgte SAK andre samarbejdspartnere, organisationer med klare prioriteringer og aktiviteter. Jeg tror ikke, at vi diskuterede, hvordan vi skulle tiltrække nye medlemmer, eller hvordan vi i det hele taget skulle holde organisationen i live. Jeg mindes ikke, at vi nogensinde har diskuteret vores aktiviteter ud fra spørgsmålet om, hvad der kunne have den bredeste folkelige appel. Vi gjorde ganske simpelt det, vi syntes, der skulle gøres. For sagen, der jo stadig var der. Men det lykkedes SAK — rent instinktivt eller pr. held — at ramme noget centralt i det at lave solidaritetsarbejde. Og det er forklaringen på, at SAK, den danske antiapartheidbevægelse, overlevede apartheidens fald — fornemmelsen for solidaritetens væsen.

Min egen vej til at blive sydafrikaaktivist var ret lang, og der er mange tidspunkter og episoder, man kunne kalde en begyndelse på solidariteten. Måske var det den stil jeg skrev i skolen om livstidsfangen Nelson Mandela, fængslet før jeg kunne tale, en myte uden ansigt. Jeg gik i 7. klasse, og jeg var indigneret. Måske var det min første rejse til Sydafrika og menneskerne i hytterne og latteren i de støvede gyder. Måske var den musikken fra min barndom, skrammede 1p'er med Miriam Makeba og Pata Pata, toner og klange, der overskred enhver grænse hele vejen til Danmark fra den anden ende af verden. Måske var begyndelsen hver eneste gang jeg i min barndom hørte en eller anden voksen udbryde, at "det er fandme noget svineri", når de havde hørt om endnu en massakre i Sydafrika. Der var meget forskelligt, der puffede mig frem ad vejen, men dens udspring var Afrika. I begyndelsen var Afrika og den grågrønne, grumsede Limpopoflod, hvor febertræerne gror tæt og løverne og elefanterne og trommerne. Drømmen om det eventyr, som jeg vidste lå på den anden side af den sidste hæk i min barndoms Vanløse.

Min vej til den danske Sydafrikasolidaritet var hverken brolagt med politiske analyser eller ønsket om gang i gaden, men i høj grad med ønsket om handling. Apartheid var en fundamental uretfærdighed, og det behøvede man efter min mening ikke særlig mange analyser, diskussioner eller yderligere faktuelle oplysninger for at blive klar over. At få sin retfærdighedssans krænket er en af de stærkeste menneskelige følelser, og det kan vende sig i mig ved tanken om vores verden, hvor millioner af børn sulter ihjel, hvor regimer fængsler og torturerer politiske modstandere, hvor flygtninge lever i dybeste elendighed og hvor resten af verden vender det blinde øje til. Det er dybt uretfærdigt og en krænkelse af enhver menneskelig anstændighed, men det er også vanskeligt at gøre noget ved. Et par årlige donationer til Røde Kors og Dansk Flygtningehjælp gør en forskel, men det er en meget lille forskel. Sådan følte jeg allerede i 1980'erne, og som studerende var jeg i øvrigt for fattig til at yde ret mange kontanter til verdens lidende.

En del af arven efter apartheid er gælden til de internationale finansinstitutioner som apartheidstyret oparbejdede. Den tynger stadig det sydafrikanske samfund. I forbindelse med den sydafrikanske præsident Thabo Mbekis officielle besøg i Danmark i juni 2000, stillede aktivister fra Sydafrika Kontakt sig op ved Christiansborg med opfordring til den sydafrikanske regering om at standse tilbagebetalingen af denne illegitime gæld. Den sydafrikanske ambassade var stærkt uenig i denne aktion. Foto: Jette Jacobsen

Men noget måtte der gøres, noget måtte jeg gøre. Og sagen blev Sydafrika. Det spillede ind, at sydafrikasagen var klar — skiftende årgange af sydafrikaaktivister havde skåret tingene ud i pap i en grad, så der ikke var nogen tvivl om, at apartheid var forkert og demokrati rigtigt. Det spillede også ind, at sydafrikasagen havde en struktur. Der var masser af mennesker involveret, der var et blad, indtil flere telefonnumre, masser af informationer. Men først og fremmest var der et kontor med kaffe og tid og åbenhed. Det er værd at bemærke, fordi det ejendommeligt nok er en sjældenhed hos Danmarks såkaldt folkelige organisationer. Gennem de seneste mange år har jeg haft kontakt med rigtig mange af disse organisationer, og det første møde er altid det samme: Man kommer ind i et lokale, hvor der sidder en flok mennesker, som kender hinanden ud og ind, som har hver deres faste rutiner og indforståede ord og vendinger. Man står der med sit spørgsmål og sin nysgerrighed over for en mur af travlhed og intern forståelse, og man får ikke andet ud af mødet end et faktuel svar og måske en kop kaffe. Bagefter går man ud ad døren, og man kommer aldrig tilbage igen, for hvorfor skulle man dog det? Det er nok resultatet af 1990'ernes professionalisering af engagementet, men en trist oplevelse er det nu alligevel.

Heflig diskussion på Nørrebrogade i København, oktober 1963. Der er ikke enighed om holdningen til apartheid. At betragte apartheid som et velment patriarkalsk styreform er ikke helt ualmindelig blandt konservative. På dette tidspunkt er den afrikanske afkoloniseringsproces lige begyndt, og afskaffelsen af apartheid kan ses som sidste led heri. Foto: ABA

Om solidaritetens historie

Krigen mod apartheid i et historisk perspektiv *Af Hans*

Erik Stolten

Gennem årene viste millioner af mennesker udenfor Sydafrika deres modstand mod apartheidssystemet. De fleste af dem havde aldrig været i landet og havde ikke personlige erfaringer med systemets undertrykkelsesmetoder. Deres indsats gennem en bred vifte af organisationer og initiativer falder ind under betegnelsen "solidaritet".

Globaliseringen og solidaritetsbevægelsens karakter

Internationale sociale bevægelser har en lang historie bag sig. Som fænomen ser de ud til at få stadig stigende betydning, simpelthen på grund af den almene økonomiske internationalisering.

Gennem de seneste 10 år har der været en del offentlighed om fremkomsten af et såkaldt "internationalt civilsamfund". Sådant et har der nu nok været meget længe, selv om Internet, mediespredning og rejsemuligheder har tilføjet nye dimensioner. Nogle historieforskere har betragtet antiapartheidbevægelsen i sammenhæng med udviklingen af efterkrigstidens transnationale politiske kultur.

Den svenske forsker Haakon Thorn mener, at der i kølvandet på Anden Verdenskrig op-

stod et nyt globalt politisk rum, som især blev præget af tre sammenvævede fænomener. For det første skabte nye medier muligheder for politisk kommunikation på afstand. Grænseoverskridende netværk af individer, grupper og organisationer begyndte samtidig at udnytte disse medier, og mødtes oftere ansigt til ansigt ved hjælp af den stigende flytrafik, der også lettede den postkoloniale migration. Endelig udvikledes en række internationale institutioner, dokumenter og aftaler.'

Som tilfældet har været med de fleste sociale bevægelser i tidens løb foregik anti-apartheidbevægelsens mobilisering gennem organisationer. Nogle var tilstræbt nationale som den måske vigtigste, AAM, i England. Nogle var internationale som IDAF og andre startedes op som helt lokale for senere at blive opbygget til nationale organisationer, hvilket skete for mange Sydafrikakomiteer og Afrikagrupper. Disse organisationer indgik i et uformelt, uafklaret transnationalt netværk, som havde flere vigtige knudepunkter. London var det post-koloniale hovedcenter, hvor eksilsydafrikanere startede AAM og New York spillede en vigtig rolle som sæde for UN Special Committee against Apartheid, hvor aktivister kunne mødes med regeringsrepræsentanter fra mange lande. Alliancer mellem stater og bevægelser opstod. F.eks. var den svenske stat en hovedsponsor for det britisk-baserede IDAF, der stod i stærk opposition til den engelske regering. Leipzig, Moskva og Prag bør også nævnes i forbindelse med eksilnetværkets Østblokkontakter.

Antiapartheidbevægelsen kan indplaceres i det globale samfund, ikke blot på basis af dens bidrag til apartheids afvikling, men også i kraft af læreprocesser, som inddrog grupper og individer, der gennem bevægelsen blev involveret i international politik.

Set i bakspejlet kan alle blive enige om, at apartheid var noget skidt og solidariteten med Sydafrika kan derfor forekomme ukontroversiel og selvfølgelig. Periodevist var det da også rimelig taknemmeligt at mobilisere opinionen. Lige efter Sharpeville-massakren i 1960, Soweto-oprøret i 1976, mordet på Steve Biko i 1977, de store undtagelsestilstande efter 1985 og lignende begivenheder, der høstede bred moralsk fordømmelse i de internationale medier. Men at opretholde en bæredygtig støtte til frihedsbevægelsen over lange tidsperioder fra 1950'erne til 1990'erne krævede udholdenhed.

Det er ikke nok, hvis en nærmere undersøgelse af anti-apartheidbevægelsens dynamik blot beskæftiger sig med den omfattende og konstante vekselvirkning mellem begivenheder og bevægelser i Sydafrika på den ene side og i eksilbevægelse / solidaritetsbevægelse på den anden, suppleret med den politiske indvirkning fra det omgivende samfund i Vesten. Også den enkelte anti-apartheidorganisation havde en "ydre" og en "indre" side. Selv en social bevægelse, der tilstræber konsensusopbygning og homogen offentlig fremtræden, har et indre liv med spændinger og konflikter, der fra tid til anden afspejler sig i modsætningsfuld optræden. Dette er specielt relevant for anti-apartheid, der var en "bevægelse af bevægelser" bestående af en meget bred konstellation med alliancer omfattende befrielsesbevægelser, kirker, fagforeninger, politiske partier, studenterbevægelser og mange flere.

I modsætning til de fleste andre gamle og nye sociale bevægelser, såsom arbejderbevægelsen, borgerretsbevægelser, kvindebevægelser, miljø- og fredsbevægelser, kan deltagere i solidaritetsbevægelser kun sjældent fremstille sig selv som direkte berørte ofre for konflikt og undertrykkelse. Tværtimod indgår antagelsen af, at borgerne i det vestlige hjemland generelt profiterer på udbygningen af den tredje verden, ofte i solidaritetsbevægelsens grundlag. Tidligere eksisterede der hos mange en underliggende forhåbning om, at solidaritetsbevægelsernes sejr over en bred kam kunne føre til fundamentale samfundsændringer både i Syd og i Nord, men denne form for determinisme har længe været svindende. Man kan selvfølgelig argumentere generelt for, at en skæv verden er en ustabil verden, og at velstand vil gøre de fattige til bedre handelspartnere. Realistisk set kan det imidlertid i stigende grad ses som et problem, at succes for solidaritetsbevægelsen, i det mindste på

mellemlangt sigt, vil kunne medføre omkostninger for de, der forventes at deltage i protesten. Mobilisering af en bredere deltagerkare kan derfor ikke ske ud fra egenytteforventninger, men må i høj grad reelt foregå via en moralsk appel. Behovet for solidaritet kan ikke opleves på egen krop, men må indses/indlæres/genindlæres. En voksende del af befolkningen er desværre allerede ilde berørt over solidaritetens potentielle omkostninger og er til fars for forskellige foranstaltninger til afgrænsning imod "fremmede kulturer".

En af årsagerne til at forskning omkring Sydafrika er mere interessant end så meget andet skal netop findes i den omstændighed, at landets problemer tydeligere end de fleste andre steder er en afspejling af globale problemer. Verden i et land. Dette gjaldt for den særlige type af kolonialisme, der fandtes her og Sydafrika er også illustrerende for spørgsmålet om beskyttelse af de velstilledes privilegier på verdensplan. Debatten om, hvad man er begyndt at kalde "global apartheid", har fremtiden for sig. I hvilket omfang, på hvilken måde, og i hvilket tempo bør rige (hvidt befolkede) lande dele deres velfærd og muligheder med fattige (sorte, brune og gule) tredje verdens mennesker?

På trods af de tidligere nævnte globaliseringstendenser har en af de mest bemærkelsesværdige udviklinger i tiden efter Berlinmurens fald været tilbagegangen indenfor egentlig politisk solidaritet med progressive bevægelser i den tredje verden. 1990'erne blev præget af en højere grad af ethocentrisme og indadvendt individualisering. Fokus var indskrænket til Europas nærområder, mens alvorligere konflikter i Afrika fik mindre opmærksomhed. Stormagterne mistede interessen for dette kontinent, efter at den værdi, det havde haft for den kolde krigs konfrontationer om indflydelsessfærer, forsvandt. Mange konflikter virkede tilsyneladende mere kaotiske og vanskeligere at rubricere. Interne konflikter i Afrika på tværs af koloniale grænser, udløst af tilbagetrækningen af vesten og østblokken, gjorde det sværere at finde nogle at rette indignationen og protesten imod.

Dele af venstrefløjen i Vesteuropa havde haft en idealistisk forventning om, at den demokratiske socialisme ville vinde styrke og den uselviske solidaritet blomstre, når den blev befriet fra kommunismens byrde. Skuffelsen og defaitismen bredte sig dog hurtigt. Sammenbruddet af "den virkeliggjorte socialisme" og af mange kommunistiske partier havde også kedelige bagsider, såsom tabet af alternative magtbaser, af organisatorisk disciplin og af jordbunden politisk erfaring.

For mange lande og folk i Østeuropa resulterede denne udvikling i politisk demokratisering og større valgfrihed, men for de sociale bevægelser medførte den en generel svækkelse, og det selv om de objektive behov for deres indsats var stigende, delvis som følge af de sejrende neoliberale politikker. Den socialdemokratiske historiker Søren Mørch gav udtryk for at "prisen for forsikring mod socialt oprør er gået ned".²

Den neoliberale globaliseringsbølge betød, at transnationale firmaer frembar en ny tillid til handel som alternativ til bistand og på trods af megen snak om lokalt ejerskab vandt udenlandske investeringers betydning forrang frem for politisk støtte til nationale løsninger.

Denne udvikling havde dog også sine lysere sider. Eftersom Ngo'erne ikke længere blev betragtet som en fare for systemet, blev en større del af den ordinære udviklingsbistand kanaliseret gennem disse, hvilket muliggjorde flere lønnede aktiviststillinger og stigende professionalisme. På den anden side betød det større afhængighed af de nationale udenrigsministerier og dårligere græsrods mobilisering. Nu til dags bruger fagforeninger ikke medlemmernes penge til international solidaritet. I stedet tjener de på at køre udviklingsprojekter finansieret af skatteyderne.

Solidaritetshistorien og dens rødder

Historie blev brugt intensivt i kampen mod apartheid og den tids ophedede diskussion om brugen af historie som redskab i kampen for frihed og demokrati blev også påvirket af både

eksilerede akademikere og af deltagere i de internationale solidaritetsbevægelser.

Alligevel er hele forskningsfeltet omkring befrielsesteori og strategier for frihedskamp stadig ret underudviklet set med historikerøjne. Mens flere og flere studier af konkrete eksempler på solidaritet er dukket op i løbet af 1990'erne, så lader det til, at kun få teoretiske værker er blevet skrevet om international politisk solidaritet som sådan. Større principielle analyser af fænomenet generelt med udgangspunkt i fagbevægelsens, politiske partiers og sociale bevægelsers historie og interesser er en mangelvare.

På det seneste er en del værker, der beskæftiger sig teoretisk med globalisering, bistandspolitik, Syd-Syd relationer, eller endda kritisk med NGO-deltagelse i nationsopbygning, blevet udgivet, men de allerfleste værker, der beskæftiger sig med politiske solidaritetsbevægelser har været begrænset til konkrete case studies. Måske fordi årsagerne til solidariteten oftest forekommer ret åbenlyse og selvforklarende. Eller måske fordi det først er nødvendigt at etablere empiriske fremstillinger af de enkelte bevægelsers historie.

Måske vil det være nødvendigt for et dybere, teoretisk, solidaritetshistorisk studium at række helt tilbage til den franske revolution og oplysningstiden for at finde originale udgangspunkter.

Alligevel skal nogle af de tidligste egentlige udtryk for solidaritet med undertrykte oprindelige befolkninger og indførte slaver nok findes i forbindelse med missionsvirksomhed, selv om et studium af dette område vil give et meget blandet billede, eftersom missionen også fungerede som infiltrator og ideologisk opdrager i forlængelse af vestlig kolonialisme.

Storbritanniens forbud mod slavehandel i det syttende århundrede skal formodentlig ses i lyset af, at England som verdens mest industrialiserede land kunne have konkurrencefordele ved at fremtvinge en ny verdensorden baseret på lønarbejde og påtvinge mindre udviklede lande denne. Alligevel må 1800-tallets omfattende anti-slaverikampagner både i England og andre steder betragtes som ægte solidaritetsbevægelser. (Ligesom dagens kampagner mod børnearbejde, som utilsigtet har visse af de samme effekter).

En mere nutidig kilde til solidaritet var den arbejderklasse-baserede internationalisme, som opstod efter 1848-revolutionerne. Den blev savnet af kommunarderne i Paris i 1871, og af den socialdemokratiske arbejderbevægelse før første verdenskrig, og den blev aktiveret igen af Komintern efter 1921, og senere under andre former af Socialistisk Internationale.

Nogle af de første hvide antiracister i Sydafrika, medlemmerne af International Socialist League, definerede selv deres hjemlige klassekamp som en form for internationalisme. I deres ugeavis, *The International*, skrev de i oktober 1915:

"En internationalisme, som ikke omfatter fulde rettigheder for den indfødte befolkning, ville være skammelig...Vi kan ikke befri de hvide arbejdere før vi har befriet de sorte".

Vigtigheden af Komintern, den kommunistiske internationale, og senere af det sovjetiske kommunistpartis internationale afdeling og den Afroasiatiske Solidaritetskomite, for den antikolonialistiske kamp bør ikke undervurderes. (I hvilket omfang, motiverne bag og resultaterne var tilstræbelsesværdige, kan naturligvis diskuteres). Det kan være bekvemt at glemme det, men helt ind i anden halvdel af det tyvende århundrede holdt de førende vestlige magter store dele af resten af verden besat og racisme var dagens norm.

I tiden før den moderne velfærdsstat, hvor levestandarden for arbejdere i de vestlige lande ikke adskilte sig helt så meget fra deres klassefællers andre steder, og hvor det mest var overklassen, der havde råd til eksotiske varer, kunne en fælles, grænseoverskridende solidaritet faktisk forekomme mere naturlig end nu til dags, hvor vestlige forbrugere over en bred kam drager fordel af billige importerede råmaterialer og andre former for værdioverførsler fra Syd.

I 1927 deltog en af det sydafrikanske kommunistpartis (CPSA) ledere, James La Guma, i

NO KOO ! Enghave Plads i København, oktober 1963 : Nul apartheidmarmelade på Vesterbro! Foto: ABA

en konference i Bruxelles, arrangeret af League Against Imperialism. Her blev parolen 'Africa for the Africans' foreslået. Han rejste herfra videre til Moskva, hvor han var initiativtager til Kominterns strategi for Sydafrika, der formulerede sit mål som skabelsen af en uafhængig afrikansk republik. Denne strategi, der som noget ganske nyt så de sorte som den drivende kraft for forandring, splittede i første omgang det hjemlige kommunistparti, men banede vejen for tværracialt samarbejde.

Mange socialdemokratiske partier blev stiftet som sektioner af Første Internationale og ikke som nationale partier, ligesom de fleste kommunistpartier blev grundlagt som sektioner under Tredje Internationale.

Eftersom socialdemokratiske og socialistpartier efterhånden ofte tog regeringsansvar i vestlige lande, blev deres solidaritetspolitik tit (især i NATO-lande) mere afdæmpet i udtryksformerne end venstrefløjens. Ikke desto mindre gik fagforeningskontrol og regeringsmagt jo hånd i hånd med større økonomiske muligheder og de nordiske socialdemokratier og fagforeninger udviklede et mere lavmælt (og ofte mere indirekte), men efterhånden ret omfattende hjælpeprogram til en bred vifte af frihedsorganisationer i det sydlige Afrika.

I en aktuel bog har Roger Southall undersøgt den internationale fagforeningsbevægelses støtte.³ Southall fokuserer især på dynamik og interne konflikter i den vestligt dominerede fagforeningssammenslutning, International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU), samtidig med at han skitserer fremvæksten af den sydafrikanske fagforeningsbevægelse og dennes internationale forbindelser.

Han konkluderer, at der var tale om et udslag af ægte international solidaritet. Hjælpen

resulterede i et pres på apartheidstyret, i praktisk fagforeningsstøtte, udvidede arbejdsrettigheder, bedre juridisk rådgivning og kompensationer, samt pres mod internationale arbejdsgivere. Southall viser altså, at den internationale arbejderbevægelse i vesten var en effektiv støtte for de sydafrikanske fagforeninger. Alligevel indeholder hans bog mange modsætninger.

De vestlige fagforeningssammenslutninger ICFTU, den amerikanske AFL-CIO og den britiske TUC kritiseres faktisk i bogens første dele for at have spillet en tvivlsom, dobbelttydig og splittende rolle. Disse reformistiske sammenslutninger gik først ind med effektiv støtte til de genskabte afrikanske fagforeninger, efter at disse havde vundet så meget styrke, at de ikke længere kunne ignoreres, og efter at faren ved at overlade dem til støtte og socialistisk påvirkning fra Østblokken var blevet klar.

Selv om ICFTU principielt virkede for samarbejde og ikke konkurrence mellem de nationale fagforeningscentre, havde man ofte svært ved at blive enige. Amerikanerne bøjede organisationens principper ved at bruge regeringspenge fra USA i deres Sydafrikaarbejde og trak sig midlertidigt ud af organisationen på grund af uenighed om dette spørgsmål. De såkaldte Nordic Five (hvilket i denne forbindelse betyder Danmark, Finland, Holland, Norge og Sverige) besluttede at støtte den sydafrikanske LO, COSATU, direkte, altså udenom ICFTU, på trods af COSATU's socialistiske retorik. Southall giver ikke mange forklaringer på dette brud med ICFTU's erklærede multilateralisme. I betragtning af, at en meget stor del af COSATU's finansiering plus en hel del af ICFTU's støtte gennem adskillige år kom hovedsageligt fra The Nordic Five, er det forstemmende, at ingen er gået i dybden med dette skisma. Southall noterer sig, at, i modsætning til andre internationale donorer, holdt de nordiske sig for gode til at forsøge at påtvinge de sydafrikanske kolleger deres egen dagsorden. Andre forskere vil måske ikke være helt ubetinget enige i dette.

Southall beskriver også kritisk TUC's langvarige samarbejde med de hvide, ofte direkte racistiske, sydafrikanske fagforeninger under apartheid, ICFTU's katastrofale støtte til den anti-socialistiske organisation FOFATUSA, ICFTU's bekæmpelse af de ANC-allierede fagforeninger i SACTU, og forkærligheden for at samarbejde med delvis apartheid-loyale fagsammenslutninger, såsom TUCSA/SATUC, længe efter at dette fremstod som helt utroværdigt. Senere blev de såkaldte uafhængige fagforeninger ICFTU's foretrukne samarbejdspartner, suppleret med splittelsesfagorganisationen UWUSA, i forsøgene på at manipulere den sydafrikanske fagforeningsscene.

Southall kritiserer også manglen på åbenhed og internt demokrati i ICFTU. Ikke desto mindre konkluderer han, at det internationale solidaritetsmaskineri alt i alt opererede på en facon, der ikke generelt fremmede imperialistisk indflydelse, og at resultatet af solidariteten fungerede på en rimelig afbalanceret måde, der i sidste ende fremmede enheden og styrken i den sydafrikanske fagbevægelse.

Befrielsesteori og historiebrug

Allerede gennem 1970'erne og 80'erne udspillede en livlig akademisk debat om, hvordan man bedst kunne beskrive undertrykkelsessystemet i Sydafrika. Denne diskussion, som groede frem parallelt med opblomstringen af den politiske kamp, var et udtryk for befrielsesbevægelsens behov for en præcis teori, der gennem erkendelse af adskillelsespolitikens årsager kunne aktivere folket. Teoridiskussionen fik betydning for både intern mobilisering og for den internationale solidaritet. Her skal bare nævnes en enkelt side af denne diskussion. Et aspekt i debatten omkring solidaritetsstrategier, som sjældent nævnes direkte, men som ikke desto mindre ligger bag mange af historieforfatternes antagelser, er "teorien om kolonialisme af en særlig type", som blev udviklet af radikale historikere med tilknytning til ANC for at beskrive den sydafrikanske situation.

De særlige træk, som adskiller "indre kolonialisme" fra den normale koloniale situation, er simpelthen, at kolonimagten (i Sydafrikas tilfælde defineret som den dominerende, racialt bestemte, sociale gruppe) er lokaliseret indenfor det samme geografiske territorium som den koloniserede befolkning. Teoriens tilhængere understreger ofte, at den mere eller mindre bevidste underudvikling, som de etniske eller raciale grupper var udsat for i det sydlige Afrika, skabtes gennem de samme mekanismer af kulturel dominans, politisk undertrykkelse og økonomisk udbytning, som også har præget de globale, koloniale og neokoloniale strukturer, som har medvirket til velstand i højt udviklede vestlige lande gennem underudvikling af deres koloniale satellitter. De radikale historikere søgte at påvise, hvordan denne form for ekstra-udbytning havde fundet sted i Sydafrika gennem hele det 20. århundrede gennem misbruget af forkoloniale og tilbageblevne produktionsformer i reserver, bantustans og hjemlande, der blev brugt til at subsidiere og trykke de sortes lønninger og kontrollere arbejdskraften.

Denne radikale historieanalyse havde også betydning for den internationale solidaritetsbevægelse. Det var lige præcis apartheidregimets koloniale karakter, som gjorde det enestående og åbenlyst illegitimt og i modstrid med international lov. Hvis ikke den pragmatiske, liberale forståelse af Sydafrika som en autonom og legitim stat med visse skønhedspletter, var blevet trængt tilbage, kunne det let have reduceret frihedskampen til en strid om menneskerettigheder indenfor den bestående sociale orden og dermed have ført til en accept af regimet som hovedinitiativtageren til langvarige, ufuldstændige reformer. Selv om nogle måske vil argumentere for, at dette faktisk også blev resultatet, så ville en sejr for det vestlige "constructive engagement"-synspunkt i midt-80'erne have reduceret befrielseskampens status til mindre end en fuldt udfoldet national frihedskamp med dennes potentialer for folkelig mobilisering.

Den nærmest totale internationale politiske isolation af apartheidregeringen, som efterhånden blev gennemtruffet, blev muliggjort af bevidstheden om regimets koloniale karakter. Også ANC's tidligere beslutning om at iværksætte den væbnede kamp byggede på opfattelsen af statsmagtens manglende nationale legitimitet, ligesom den væbnede kamps underordning i forhold til en massemobiliseringsstrategi blev muliggjort af den store bredde og enhed bag bestræbelserne på national og social retfærdighed.

Efterhånden som "uafhængige", liberale, journalistiske tilgange mere og mere dominerer mediebilledet i Sydafrika og andre steder, "får vi lov" til at glemme den fremtrædende rolle, som radikale og socialistiske bevægelser spillede i undergravningen af apartheid og disse bevægelser beskyldes ofte for at have fulgt urealistiske strategier og for at prøve at gennemføre "enten/eller-løsninger".

Ikke desto mindre ville det nationale kompromis have været umuligt, hvis det ikke var blevet godkendt af de sydafrikanske venstrekræfter inklusive kommunisterne. Muligheden for egentlig borgerkrig var overordentlig nærværende. De ledende kadre på venstrefløjen var imidlertid udmærket klar over forskellen mellem en nationaldemokratisk revolution og en socialistisk. Det sidste stod ikke på dagsordenen, men rejsningen af den stærkest mulige forening af national, etnisk og social mobilisering var absolut nødvendig for at kunne imødegå skrupelløse, racistiske højrekræfter. En faktor, som liberalisterne ikke bidrog til og fortsat nødtigt anerkender.

Brugen af historien i opbygningen af den nødvendige idealisme for frihedskamp og solidaritet har aldrig høstet anerkendelse blandt konservative historikere, der tværtimod accepterede mange former for samarbejde med apartheidstyret som værende sagligt begrundet. Historien bliver imidlertid altid brugt i den slags fundamentale konflikter og historikeren er i et vist omfang tvunget til at vælge side.

Efterhånden som den tidligere blomstrende, sorte undergrundspresse er fuldstændig for-

svundet, kan man faktisk også blive fristet til at spørge, om pressefrihed udelukkende refererer til de oversøiske, hvide ejere/udgivere, der har opkøbt medierne, eller om befolkningsflertallet i Sydafrika også har krav på en information, der modsvarer dets traditioner og interesser, og dette problem er da også blevet rejst (om end på en ret klodset facon) af den sydafrikanske Human Rights Commission.

Forskning er politisk

Set i et internationalt perspektiv er mange forfattere trods alt indgået i solidaritetshistoriske sammenhænge. Mange af bøgerne på dette emneområde er blevet skrevet af radikale forskere i eksil, men fra slutningen af 1980'erne foregik en stigende andel af denne forskning også ved sydafrikanske universiteter.

Den intellektuelle strid mellem konkurrerende hovedretninger indenfor sydafrikansk historie- og samfundsforskning, først og fremmest mellem den liberale og den radikale skole, har også sat sit præg på solidaritetshistorien. Disse såkaldte skoler kæmpede om det teoretiske herredømme gennem 1970'erne og 80'erne, og adskilte sig både ved metode, teoretisk udgangspunkt og andre grundlæggende politisk-ideologiske antagelser. Denne intellektuelle kontrovers handlede mest om forskellige opfattelser af forholdet mellem Sydafrikas økonomiske udvikling og skiftende regerings rasediskriminerende politik, men afspejlede også divergerende holdninger til den mere nutidige politiske situation, samt mål og forventninger til fremtiden og den havde også konsekvenser for solidaritetshistorien. Siden begyndelsen af 1990'erne har man kunnet fornemme stadig kraftigere kompromissøgende tendenser og placeringen af historikerne i ideologiske båse virker efterhånden ofte malplaceret. Ikke desto mindre slår de nye postmodernistiske tendenser noget forsinket og afkræftet igennem i Sydafrika, hvilket måske skyldes, at apartheid længe fastholdt en forældet socialstruktur. Industrisamfundets arbejdersolidaritet er endnu ikke fuldt ud blevet afløst af informationsamfundets individuelle, intellektuelle kvalificering. Dette kunne være en af grundene til, at diskussionen mellem liberale og marxistiske kræfter om kontante sociale mobiliseringsstrategier fortsat føles aktuell for samfundsforskningen her. Forskningen i solidaritetshistorie blandt sydafrikanere er derfor fortsat under fuld udfoldelse.

Alt dette betyder ikke, at alle historier er gode historier, når bare de er venstreorienterede. Politiske græsrodsaktivister har brugt alternativ historieskrivning som en kilde til politisk mobilisering både udenfor og indenfor Sydafrikas grænser. En udbredt opblomstring af folkelig historieskrivning fandt sted gennem de sidste mange års demokratikamp. På University of Witwatersrand, Wits, udvikledes for eksempel History Workshop, hvorfra forskning i engageret socialhistorie eller "historie fra neden" publiceredes som "modhistorier". Internationalt kan dele af historieskrivningen omkring Sydafrika udmærket anskues som en integreret del af solidaritetsdebatten.

Spørgsmålet om en frugtbar forening af videnskabeligt arbejde og politisk engagement står centralt i historieforskningen omkring Sydafrika. Hvordan kan f.eks. opbakning til den tidligere frihedsbevægelses organisationer og historisk forskning bedst kombineres på ny-skabende vis? Presset fra det bestående system på intellektuelle og forskningsinstitutioner for brugbare resultater, der modsvarer samfundets interesser er jo altid til stede, selv om intensiteten, arten og pressionsmulighederne varierer. For den radikale akademiker, der stillede sig i opposition til den herskende orden var modstand mod denne pression et selvfølgelig svar. Men hvordan stiller sagen sig, når situationen vendes om? Hvis forskeren arbejder i forlængelse af modstandsbevægelsens politiske linje (eller måske endda i dennes tjeneste), må de progressive intellektuelle da kvitte deres kritiske rolle og begrænse deres undersøgelser til de rammer, som bevægelsen definerer?

I det omfang en akademisk undersøgelse bliver gennemført i organisationsregi, vil der

nok nødvendigvis være en klargjort overensstemmelse mellem politiske prioriteringer og undersøgelsesfelter.

Harold Wolpe, der gennem mange år skrev som part i den internationale solidaritetsbevægelse, hævdede, at den fremskridtsvenlige historikers selvstændighedsmålsætning under medleven i skabelsen af en mere retfærdig fremtid i realiteten bedst nås, hvis frihedsbevægelsens prioriteter holdes for øje, men uden at dette leder til en simpel afhængighed af bevægelsens ideologi og politik. Dette ville efter hans opfattelse være det bedste kompromis til tackling af den principielle modsætning mellem fuldstændig forskningsautonomi og reducere af forskningen til en ideologisk funktion⁴. Wolpe så, som selvstændig historiker på frihedsalliancens grundlag, heller ikke noget stort problem i, at prioriteringer, defineret på det politiske niveau, bliver gjort til forskningens udgangspunkt, men han understregede, at forskningsresultaterne ikke kan foruddiskonteres⁵

Wolpe kritiserede derimod, at en god del af de faghistoriske undersøgelser omkring Sydafrika har været motiveret af de enkelte forskeres tilsyneladende personlige interesser og af den indreakademiske konkurrence og derfor ofte har haft mindre relevans for samtidens brændende problemer, hvis historiske baggrund han til det sidste fandt underprioriteret. Han mente, at generel kulturhistorie burde prioriteres lavere under demokratikampens afgørende faser, for i stedet at vægte forskning, som direkte kunne bidrage til de folkelige bevægelsers teori- og strategiudvikling og til opfyldelsen af folkets basale behov. Den tankegang imødegås på den anden side jævnligt af organisatorisk uforpligtede karriereakademikere med anklager om ensidig uvidenskabelighed og den herskende trend peger da også i en anden retning.

Selv om de fleste indser, at historie og samfundsforskning ikke kan være politisk neutral, ser kun få forskningen som en stadig kamp mellem dominerende og dominerede grupper, for hvem kontrol over viden om fortiden og nutiden er af central betydning for at etablere politisk præcedens, moralsk retfærdiggørelse, kollektiv identitet eller gruppesammenhold. Som medlemmer af en privilegeret elite har de fleste akademikere vel haft en vis interesse i at hævde, at forskning og politik er to helt selvstændige sfærer. Når man graver langt ned i de omstændigheder, hvorunder videnskabelig kundskab er blevet indsamlet, produceret og anvendt, løber man jo den risiko at afsløre dens politiske oprindelse og dermed undergrave det etablerede syn på forskningen som et produkt af rent akademisk håndværk, snarere end af politisk-ideologisk strid. Kun nogle få etablerede akademikere har beklaget deres intellektuelle arbejdes ikke særlig store relevans for solidariteten med den sorte politiske aktivisme.

Den folkelige bevidsthedsdannelse, som både i Sydafrika og i solidaritetsbevægelsen har været en grundbetingelse for succesfuld politisk kamp, har selvfølgelig haft mange vigtigere inspirationskilder end historikerne og har frem for alt bygget på forholdet mellem organisationerne og masserne.

Det er en fundamental sandhed, at historien skabes af mennesker, men forestillingen om, at det sker gennem en ligeværdig realisering af individuelle viljesakter, bunder i ren idealisme. I Sydafrikas frihedskamp blev den nyeste historie i høj grad skabt gennem den nationale frihedsbevægelses og solidaritetsbevægelsens kollektive initiativer. Formuleringen af levedygtige strategier og beregningen af politiske muligheder kræver ubetinget den strukturelle analyse som grundlag. Og det ligegyldigt hvor god en føling bevægelsen i øvrigt har med menneskenes personlige erfaringer med undertrykkelsessystemet eller med deres vilje til social og politisk mobilisering. Det giver ikke en tilstrækkelig historieforståelse. Et godt indblik i folkets følelser og behov bør vel udspringe direkte af den politiske organisering. Det gør den strukturelle analyse næppe og denne bør derfor være en hovedprioritet for historikere og andre forskere, der ønsker at bidrage til frigørelsesproces og demokratisk

opbygning. Og et differentieret syn på Sydafrikas historie, bl.a. en forståelse af forholdet mellem nationalister, revolutionære og reformister, var og er en forudsætning for at kunne vurdere mulighederne for effektiv solidaritet fra den omgivende verden. Hvem var solidariteten egentlig bestemt for? Hvorfor var nogle organisationer mere støtteværdige end andre? Hvilken virkning havde solidariteten? Hvilke effekter har den haft for politiske valg i det nye Sydafrika?

I et tilbageblik må det indrømmes, at ikke al folkelig historieskrivning omkring Sydafrika har levet op til professionelle standarder, og hvis respekten for progressiv historieforskning skal opretholdes, er det nødvendigt at tage ved lære af det. Dele af den rendyrkede Sydafrika-arbejderhistorie fra de sene 1970'ere f.eks. blev skrevet direkte med det formål påvirke en konkret nutidig situation ved at give arbejdermodstanden en tradition og denne historieskrivnings klassesyn var ofte så endimensionelt, at den hurtigt kom til at virke utroværdig.

Også i andre dele af den progressive historieskrivning, kan man finde svagheder. Den sorte frihedskamps historie er i de store træk velkendt, selv om det desværre sjældent er sorte forfattere, der har beskrevet den. Mange fortolkninger, udenlandske og sydafrikanske, kan findes lige fra propagandistiske pamfletter til kildesamlinger og dybdeborende forskningsarbejder. Det er ikke særlig svært, at finde venstreorienterede fremstillinger, der kan rubriceres som 'funktionær-historiografi'. Dette er en uforbeholden partisk historie, skrevet ud fra medlemskab eller ansættelse i en folkelig organisation og naturligt optaget af at dokumentere bestemte krav til historien. Den form for skildring har i realiteten et uproblematisk syn på fortiden. Organisationen selv ses at have haft en kompetent ledelse, en jævnt fremadskridende udvikling hen imod dens nuværende sejrige situation, efter at have været nærmest ufejlbarlig og efter at være vokset løbende i medlemstal, modenhed og militante holdninger som årene gik. Der er ikke megen plads i den slags historieskrivning til fejlurderinger eller bommerter. Der er kun få antydninger af modsigelser eller spændinger og ingen konflikter mellem lederne indbyrdes, eller mellem ledelse og medlemmer, eller mellem de forskellige sociale grupper, der er samlet under bevægelsens fane.

Hans Erik Stolten, historiker, ph.d. fra Københavns Universitet, hvor han også har arbejdet som forskningsadjunkt og underviser på Center for Afrikastudier. Har også arbejdet for Den Store Danske Encyklopædi som forfatter og fagkonsulent på det sydlige Afrika. Redaktør og forfatter på flere bøger om antiapartheidbevægelsen. Var sidst i 1980'erne medlem af DKPs internationale sekretariat og af Sydafrika Kontakts forretningsudvalg. Fra 1999 til 2002 ansat som forsker på Nordisk Afrikainstitut i Uppsala på et projekt om den sydafrikanske historieskrivnings historie og med højere uddannelse i Sydafrika

Thörn, H., *Globaliseringens dimensioner: Nationalstat, verdenssamfund, demokrati och sociala rörelse*, Stockholm, 2002.

²Mørch, Søren, *Den sidste Danmarkshistorie. 57 fortællinger af fædrelandets historie*, Kbh.: Gyldendal, 1996.

³Southall, Roger, *Imperialism or Solidarity. International Labour and South African Trade Unions*, Cape Town: UCT Press, 1995, Reviewed in *African Studies*, Vol. 56, No 1., 1997 by Liz Torres.

⁴Wolpe, H.: "The Liberation Struggle and Research", *Review of African Political Economy*, 32, 1985, p. 74.

⁵Wolpe, H.: *Op.cit.*, p. 76.

I denne søde juletid. Store Kongensgade, København, 1964. Cape-appelsiner og KOO-appelsinmarmelade i butikkerne er de mest synlige tegn på den sydafrikanske forbindelse. Foto: ABA

Hvorfor var vi mod apartheid?

Solidaritet mellem identifikation og ideal. Et efterskrift.

Af Gorm Gunnarsen, Patrick Mac Manus, Morten Nielsen og Kathrine Toftkær Larney

Staten har længe anset udenrigspolitik for en sfære, der lå uden for almindelige menneskers fatteevne og indflydelse. I 1943 skred den danske regerings fastlagte udenrigspolitik. Hensynet til den folkelige opinion overtrumfede kortsigtede hensyn til eksporterhverv og en fremmed besættelsesmagt. Regeringen opgav det udenrigspolitiske samarbejde med Tyskland.

Blandt argumenterne for kampen mod den herskende udenrigspolitiske linje under besættelsen var både solidaritet med andre undertrykte folk og et ideal om lige rettigheder for alle mennesker uanset deres hudfarve eller nationalitet.

Identifikationen med de folk, som sloges for deres frihed, og det antifascistiske lighedsideal stod som to bærende elementer i den internationalistiske strømning i modstandsbevægelsen. Denne strømning fik massiv tilslutning blandt ungdommen i efterkrigsårene. Helteskikkelser som Gandhi, Ben Bella, King og deres kamp mod det hvide overherredømme i britisk, fransk og amerikansk udformning blev en bærende fortælling for efterkrigsgenerationens internationalisme. Det var dette grundlag, som aktiveredes, da presserappor-

terne fra Sharpeville-massakren nåede Danmark i foråret 1960. Omkring 1960 stod det klart for mange i efterkrigsgenerationen, at kolonialisme og apartheid var bygget på de elitære idealer, som også ledte til fascismen.

Identifikationen med et undertrykt folk var måske ikke tilstrækkeligt til at skabe grundlag for politisk engagement. For de, der kastede sig ind i solidaritetsarbejdet i 1960'erne og frem, var mødet med sorte modstandere af apartheid en central inspirationskilde. Dette engagerende møde var for nogle kulturelt formidlet. Den danskproducerede film *Dilemma* fra 1961 og 1980'ernes musical- og teaterforestillinger med AMANDLA-truppen fæstnede sig på nethinder og i øregange. Også nyhedsdækningen af begivenheder som Soweto-oprøret 1976, mordet på Steve Biko i 1977 og undtagelsestilstanden i 1986 har gjort indtryk. En vrede over overgrebene på medmennesker udløste en identifikation med dem, som gjorde modstand. Denne identifikation satte sig særlige spor hos de mennesker, som greb til handlinger, der kunne støtte de kæmpende sydafrikanere. Aktivismen har det med at binde folk fastere til den identifikation, som startede engagementet.

Da Landskomiteen Sydafrika-Aktion (LSA) blev stiftet, var spørgsmålet om hvem, man støttede, helt centralt. Blandt de forskellige modstandsorganisationer, som forsøgte at finde international opbakning, valgte LSA at støtte African National Congress (ANC).

Afstanden mellem den danske aktivist og den sydafrikanske undergrund var stor. LSA havde ikke mange muligheder for at handle på grundlag af kontakter i selve Sydafrika. Målet var at finde en vej, hvor både sydafrikaner og dansker kunne stræbe mod det samme mål. Der var ikke altid lige nær kontakt, så identifikationen med ANC eller bestemte andre grupper af sydafrikanske apartheidmodstandere spillede stærkt med. Desmond Tutus dansmarksbesøg i 1979 var i høj grad med til at give kravet om sanktioner vind i sejlene. I det daglige arbejde kom LSA til at bygge på kontakter til ANC's eksilapparat. Det blev nemmere med disse kontakter, da ANC i januar 1985 vurderede, at der var tilstrækkelig opbakning til, at bevægelsen kunne oprette et kontor i Danmark. LSA holdt ugentlige møder med ANC's repræsentation for at koordinere samarbejdet. Meget af LSA's virksomhed handlede derpå om at koordinere ANC-kontorets finansiering, så byrden blev jævnt fordelt på de fagforeninger og fonde, der kunne tænkes at støtte.

De virkemidler, som solidaritetsbevægelsen valgte, spillede sammen med identifikationen i større eller mindre grad. Især pengeindsamlinger krævede identifikation. Det kunne indimellem være lidt svært at vinde forståelse for, at bidrag, der var tiltænkt Sydafrikas kæmpende folk, blev brugt på at indfri ANC-kontorets ambitioner om at hævde en status, der var ligeværdig med staters diplomatiske missioner. Men ANC-kontorets drift var bestemt ikke nogen enkel sag i starten. I de første år skulle hver enkelt rejse til ANC's hovedkontor finansieres gennem tilskud fra fagforeninger. Da South African Congress of Trade Unions (SACTU) også oprettede en mission, blev det endnu sværere for LSA at finde finansiering for egne kampagner, fordi fagforeningerne naturligt valgte at prioritere støtten til kontorhold og personale til ANC og SACTU, før støtten til det hjemlige kampagnearbejde blev overvejet.

Tilstedeværelsen af legitime repræsentanter for den sydafrikanske modstandskamp var overordnet en meget stor fordel for solidaritetsarbejdets gennemslagskraft i medierne. Det var dog også en anledning til tilbageslag, at repræsentanter for ANC og SACTU ikke altid forvaltede den dybe omsorgsfuldhed, som mange aktivister følte for organisationens dansk-boende medlemmer, på en måde, der gavnede kampen mod apartheid.

Det kunne være frustrerende at se, hvorledes repræsentationerne købte meget dyre møbler for indsamlede midler. Hvad værre var, opførte nogle af de eksilerede mænd sig følelsesmæssigt og seksuelt uansvarligt i deres omgang med forelskede eller trøstende aktivister. Det ledte til voldsomme personlige spændinger og til hiv-smitte.

Identifikationen med Sydafrikas kæmpende folk brugtes som det primære afsæt i argumentationen for indsamlingerne i slutningen af 1970'erne. Denne identifikation lignede ikke helt den, som gav grundlaget for det officielle Danmarks støtte til apartheids ofre. Det officielle Danmark ville i 1960'erne kun støtte ofre for apartheid, fordi identifikationen med ofre var mindre kontroversiel end identifikationen med aktive mennesker, der ikke lagde afstand til sabotage og væbnet kamp. Dermed blev logikken, at aktive mennesker helst skulle være ofre, før de kunne modtage den officielle støtte.

Den støtte, som LSA samlede ind til, søgte et balancepunkt, hvor revolutionsromantikken ikke fik fuldstændigt overtag, ved at foranstalte indsamlinger til ANC og SACTU's illegale presse. De europæiske pengestrømme, der gik til ANC og andre, skabte også et afhængighedsforhold og en form for taknemmelighedsgæld. Påmindelser om denne gæld udnyttedes nu af de stater, hvor solidaritetsbevægelserne skabte pengestrømme til ANC, for at fremme disse staters egen eksport og udenrigspolitiske målsætninger. Det svenske udenrigsministerium brugte for eksempel en stor konference i 1999 om de nordiske bidrag til kampen mod apartheid som led i et succesfuldt fremstød for at sælge jagerfly.

Identifikationen med ANC og befrielsesbevægelsen South West African Peoples Organisation (SWAPO) i Namibia kom på en prøve, da det i 1988-1989 stod klart for mange danske aktivister, at der i nogle af ANC's og SWAPO's lejre i Angola og Zambia var foregået uhyrlige overgreb på menneskerettighederne.

Enkelte aktivister benægtede, men mange andre forstod, at medlemskab af ANC's ledelse ikke entydigt betød, at man var en helt. Hvis identifikationen med ANC på dette tidspunkt havde været grænseløs, så ville LSA have måttet vælge mellem benægtelse eller nedlæggelse. Men der lå mere til grund for LSA end ren og skær identifikation med ANC; først og fremmest spørgsmålet om retfærdighed, og det gjorde det muligt at drive kampen videre.

Med arbejdet for at stoppe Danmarks økonomiske samkvem med Sydafrika havde bevægelsen haft behov for at hente argumenter fra forestillinger om en international retsorden og forestillinger om universelle menneskerettigheder. Begrundelsen for, at Danmark burde boykotte Sydafrika, blev etableret med et afsæt i et almenmenneskeligt lighedsideal, hvis institutionaliserede krænkelse var af en aldeles uantagelig karakter i den særegne sydafrikanske samfundsorden.

Det var en radikalt demokratisk argumentation for retfærdighed, som trængte igennem og overbeviste midten i dansk politik om nødvendigheden af at ophøre med at støtte apartheid. Det var ikke argumentet om, at det ville støtte ANC's kamp.

Selvfølgelig var ANC's politiske program et program for mere demokrati, og det blev det i endnu højere grad i løbet af 1980'erne, hvor demokratiske midler og mål blev samlingspunkt for en stadig bredere folkelig bevægelse i Sydafrika. I 1989 var det den meget klare Harare-deklaration, som skabte et sæt klare kriterier for retningen i en fremtidig forhandlingsløsning mellem ANC og apartheidstaten — og vel egentlig også for ANC's integration i rollen som det statsbærende parti. Allerede på det tidspunkt advarede LSA's blad AMAND-LA mod, at identifikationen med ANC kunne lede til identifikation med en stat. Det ville være skidt for Sydafrika, hvis de folkelige organisationer i landet blev reduceret til ANC's instrumenter til at bemægtige sig den politiske magt.

Blot et halvt år senere i midten af 1990 ophørte ANC-kontoret i Danmark med at basere sig på LSA's aktivister og bidrag fra venstrefløjen, da Socialdemokratiet og Arbejderbevægelsens Internationale Forum begyndte at yde direkte bidrag til kontorets aktiviteter. ANC-kontoret i Danmark ophørte dermed med at have LSA som sin primære venskabskreds. Forventningen om at LSA og senere Sydafrika Kontakt skulle stille op og lade være med at stille op i henhold til ANC's opfattelse fortsatte imidlertid også i tiden efter 1994.

I forbindelse med Præsident Mandelas danmarksbesøg i 1999 ville Sydafrika Kontakt

organisere en fredelig og lovlig protest mod, at Sydafrika fortsat blev afkrævet renter og afdrag på den gæld, der indstiftedes for at opretholde apartheid. Denne aktion blev målrettet modarbejdet fra Sydafrikas ambassadør, der havde været ANC-repræsentant i 1980'erne, gennem langvarige og intime kontakter med alle medlemmer i omkring Sydafrika Kontakts ledelse, som herefter oplevede den største indbyrdes konflikt i mange år. Debatten efter dette forsøg på at bestemme Sydafrika Kontakts linje har ledt til en klarere identifikation med ikke-statslige organisationer, der kæmper for mere demokrati og mere social lighed.

De erfaringer i solidaritetsarbejde, som er gjort af Sydafrikasolidariteten, kan opsummeres i fire hovedpunkter.

For det første må solidaritet bygge på både identifikation og universelle idealer. Uden identifikation ville bevægelsen være uden hjerte. Uden idealer ville den være uden hjerne. Begge dele er nødvendige for at være sit eget menneske, for ikke at tale om sin egen bevægelse, der kan sige fra, når det er nødvendigt.

For det andet er det nok ikke muligt at bygge en græsrodsbevægelses solidaritet op på forbindelser med en stat. Ikke-statslige organisationer skaber et bedre partnerskab for menneskerettigheder og lighed end stater, der overalt i verden ønsker at være fri for folkelig indblanding i fastlæggelsen af udenrigspolitikken.

For det tredje kan det sandsynliggøres, at Sydafrikasolidariteten blev særligt slagkraftig, fordi den byggede på danskeres engagement og fastholdt, at dansk var arbejdsproget. Solidariteten kunne gennemtænkes som et indslag i den danske politiske debat med fuld anvendelse af de virkemidler og argumenter, som en dansk referenceramme muliggør. Sydafrikanere deltog i komiteernes arbejde og gav inspiration, men kampagnerne blev ikke vedtaget og varetaget af eksil-sydafrikanere.

Og endelig, som det fjerde, har Sydafrikasolidariteten oplevet forskellen mellem tiden før og efter faxen og e-mailen. Inden det blev muligt at være i daglig og intim forbindelse med kampfællerne i Sydafrika, var solidariteten nødt til på centralistisk og langsigtet vis at hægte sig på en bestemt eksilorganisation, der så udlagde den politiske virkelighed i Sydafrika. Vi har oplevet, hvorledes denne eksil-organisation har overtaget den sydafrikanske stat og har svært ved at høre folkekravet om et opgør med den stigende fattigdom i landet. Vores gamle loyalitet med ANC er dermed blevet omsat til et dagligt samarbejde med ikke-statslige organisationer, der i Sydafrika kæmper for de fattiges adgang til medicin, vand, det europæiske marked og ordentligt politi. Deres kamp kan fremmes fra Danmark. Den er også vores kamp.

REGISTER

Emner der berøres overalt i bogen er markeret med *passim*.

A

ACTSA (Action for Southern Africa) 107, 128
Aids (og hiv) 106, 113, 126
Aktionsformer (besættelse, blokade, demonstration, gadeteater, løbesedler, tvangsforflytelse, kampagne) *passim*.
Aktivister, se personnavne. Ikke alle er med i denne bog - tak til dem som løftede, og skabte historie.
AMANDLA (LSA's blad og forlag) 88, 99, 104, 127, 89
AMANDLA (ANC-kulturgruppe) 23, 25, 92, 126
ANC (African National Congress) 7, 10, 12, 14-21, 23, 28, 29, 41, 46, 49, 54, 55, 58, 59, 61-66, 71, 84, 86, 88, 91-96, 99, 100-109, 111, 120, 121, 126, 127, 128
Andersen, Freddy 51
Andersen, Peter 19
Angola 13, 17, 108, 127
Anti-Apartheid Komiteen 9
Anti-Apartheid Movement (GB) [AAM] (se også ACTSA) 21, 107, 115
anti-apartheid organisationer i andre lande, se landets navn
Apartheidbevillingen 10, 13, 21
A.P. Møller [Mærsk] 37, 40, 59,
arbejdsløshed (sanktionsdebat) 30
Arbejdsretten 51, 52
Armscor (se også boykot) 32
Autonome (se også BZ) 60

B

bamse-befrielse (Shell-aktion) 59, 80
Bang, Ole 9,
Beck, Godfrey 34,
Bergvold, Hardy 59
Berlau, Henrik 5, 37
Bombetrusler 60, 70, 91, 92,
Bophutatswana 85, 92, 98-103
Boykot:
- diplomatisk isolation 7, 52, 54, 57, 58, 126 -
forbrugerboykot (se også Shell) 8, 31, 67, 68, 70, 102
- frugt 8, 10, 26, 78
- guldmønter 27, 59, 60
- handelsforbud 100, 102
- investeringsforbud 44, 47, 100, 102
- kommunale beslutninger 31, 34, 35, 44, 60
- kul 17, 26, 30-36, 44
- kulturboykot 14, 19, 29, 45, 54, 84-90, 92, 94, 95
- olie (se også Shell) 8, 17, 30, 33, 37-42, 59, 67, 77
- overvågning af sanktionslove 44

- sanktionspolitik [sanktioner] 13, 14, 16, 26, 38, 44, 45, 54, 67-68, 70, 76, 80, 88, 92, 99-104, 126
- sport 14, 15, 25, 45, 84-89, 92, 93, 94-97
- våbenembargo (og salg) 14, 32, 37-42, 43, 100
BP 33, 34, 68, 69
Breum, Martin 108
Brugsen (FDB) 8, 16
Budtz, Lasse 17,
Byggefagenes Samvirke 16, 17, 51, 52, 59
BZ 5, 60, 77, 78, 79

C

Canfield, Charles 40
Carlsen, Henning 89
Centrumdemokraterne 35, 54, 99
Chile 19, 52
CIA 13
civil ulydighed 44, 59
Clemmensen, Lillian 84
CODESA (Convention for a Democratic South Africa) 102
Commonwealth 7
'constructive engagement' 121
COSATU (Congress of South African Trade Unions - sydafrikansk LO) 34, 62, 109, 120

D

Dahlin, Ulrik 53
DANIDA 10, 13
Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) 30, 32, 35, 124
Danmarks Kommunistiske Ungdom (DKU) 99
Dansk Arbejdsgiverforening 51
Dansk El-forbund 51
Dansk Energiselskab 33
Dansk Fængselsforbund 110
Dansk Flygtningehjælp 9, 10, 111
Dansk Sydafrikansk Selskab 55
Dansk Typografforbund 20
Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) 7, 9, 11, 96
Danske Gymnasieelevers Sammenslutning (DGS) 63
Demonstrationer i Danmark , se under emne
Dilemma 89
Dissing, Poul 51
DSB 70

E

Een Verden 98
EF, se også EU 17, 68, 95, 99, 100, 102, 103, 104
ELKRAFT 31, 32
Elle, Christina 80
Ellemann Jensen, Uffe 28, 35, 36, 54, 58, 100, 101, 102

Aktivister mod apartheid

ELSAM 26, 30, 31, 32, 33,
35 Enggaard, Knud 7
Entreprenørforeningen 51
Ericson, Erik 30
Estrup, Jørgen 54, 102,
EU 35, 54, 102, 103, 104,

F
Fantomet-kampagnen 59, 81
Feilberg, Miriam 53
Falck, Michael 87
Felumb, Janne (Marianne) 19
Festival-Komiteen 16
Fledelius, Jakob 5, 77
FN's Centre Against Apartheid 85
FN's Generalforsamling 7, 9, 38
FN's Komite mod Apartheid 41
FN's Sikkerhedsråd 13, 28, 38
Folkekirkens Nødhjælp 9, 17, 18, 19, 64
Folketinget, se også udenrigsudvalget 26, 28-32, 34, 40, 42, 52, 92, 102
Forbrugerboycot, som middel, se også boycot 8, 14, 15, 30, 31, 45, 46, 67, 68, 72, 102, 118,
Forbundet mod Imperialismen 16
FOFATUSA (Federation of Free African Trade Unions) 120
Forchammer, Pernille 54
Forsby, Niels 74, 75,
Fremskridtspartiet 54, 99
Frihedserklæringen (Freedom Charter) 45
Fællesorganisationen i Århus 35
Fællesrådet for Sydafrika 9, 11

G
gadeteater 22, 87
Gaetsewe, John 20
Gandhi, Mahatma 7,15,125
global apartheid 106, 116
Gordimer, Nadine 88, 89, 102
Guinea Bissau 13
Gunnarsen, Gorm 98, 104, 125

H
Haarder, Bertel 63, 64, 65, 71
Haarløv, Jens 99
Handelskammeret 100
Hani, Chris 102
Hansen, John 91
Harare-deklarationen 127
Havnarbejdere 12, 29, 35, 38, 40, 41, 52
'Hjemlande' ('bantustans')14, 85, 92, 95, 98, 99, 100, 103, 106, 121
Heise, Lotte 17

Konservative Gymnasiaster 66
Konsulat (Sydafrikas), se også boykot 50-62
Krugerrand (salg af guldmønter), se også boykot 27, 59, 60
Kruse, Max 19
Kubheka, Themba, se Mnisi A.
Kul, se boykot
Kulturboykot, se boykot
Kunstnere mod apartheid 86

L

Lager og Handel (SiD-fagforening) 16, 17
Larsen-Jensen, Claus 63
Lawyers for Human Rights (Sydafrika) 103
lobbyarbejde 36, 75, 100, 106
LSA, *passim*
Lufthansa 28, 80, 81
Lundbeck 105
Lutuli, Albert 7
Løb mod Apartheid 73, 94-97

M

Mabuza, Lindiwe 21
Mac Manus, Patrick 43, 44, 45, 46, 49, 99, 125
Madsen, Eva 51
Makeba, Miriam 111
Mandal, Torsten 12
Mandela, Nelson 9, 23, 42, 43, 51, 53, 96, 105, 108, 111, 112
Maribo Gymnasium 73
Matthiasen, Niels 9
Mbeki, Thabo 58,
McEwan, Tom 51
Malawi 108
Medicin, patenter på (se også NOVO) 105, 106, 113, 128, 150
Mejdahl, Jørgen 7
Mellemfølgelig Samvirke (MS) 12, 14, 18, 19, 21, 25, 30, 31, 68, 91, 96
menneskerettigheder 11, 18, 110, 121, 127, 128
Mnisi, Aaron 66, 91, 99
mobilisering 26, 44, 115, 116, 120, 121, 122, 123
Møllerup, Viggo 9
Mocambique 13, 38, 48
MPLA (angolansk befrielsesbevægelse) 13
Murerforbundet 51
Murersvendenes Fagforening, København og Århus 51
Møller, Eva 103,

N

Namibia 9, 13, 16, 17, 28, 36, 51, 54, 86, 87, 93, 96,
127 National Party (Nationalistpartiet, Sydafrika) 15, 94,
95, 100 nationaldemokratisk revolution 121

NATO 13, 21, 52, 119
Nhlane, Steven 108
Nielsen, Morten 52, 67, 123
Nissen, Carl 8, 9
Nkadimeng, John 41
Nordbo, John 25 nordisk
samarbejde 18, 25, 64
Norge 28, 120
NOVO 105
Nujoma, Sam 117
Nørgaard, Anders 28

O

OUA (Organization of African Unity) 95
Olesen, Keld 17, 26, 32
Olie, se boykot
OPEC 30
Osborn, Harry 50

P

PAC (Pan Africanist Congress) 15
Pagh, Peter 16
Palme, Olof 91
Palæstina 76, 82
PET, Politiets Efterretningstjeneste 28, 61
Petersen, Niels Helveg 17, 103
Piil, Arne 10
Plum, Niels Munk 9
Politi, Dansk 28, 32, 37, 43, 46, 52, 53, 56-60, 70, 71, 74, 75, 79, 81, 83, 92
politiske fanger, frigivelse af 9, 43, 96, 97, 99, 100, 101,
POPCRU (Police and Prisons Civil Rights Union) 110, 113
Portugal 13, 40
professionalisering 112

R

Radikal Ungdom 8, 17, 98, 99
Radikale Venstre 17, 19, 32, 33, 34, 35, 63, 102, 106
radioudstyr 19, 20
Ramsamy, Sam 95, 96
Rasmussen, Anders Fogh 62, 63
Rasmussen, Lars Løkke 66
Richard, Cliff 85, 86, 87, 92
Ringkøbing 96
Rishøj, Søren 32, 54
Rock Mod Apartheid 91, 92
Ruiter, Jacob de 103

S

Sachmann, Poul 33

Sachs, Albie 100
SACTU (South African Congress of Trade Unions) 14, 16-21, 38, 41, 120, 126, 127
SAK, se Sydafrika Kontakt
SAKK, se Sydafrikakomiteen i København
Salomonsen, Sanne 91
Sanktionspolitik, se boykot
SAS 26-28
Schluter, Poul 54, 64, 102, 106
Schubert, Joe 94
Shell 33-34, 43-46, 51, 59-60, 67-79, 81, 83, 97
Shipping Research Bureau (Holland) 40, 42
Simonsen, Thorkild 35
Sjelle, Helle 62
Skovmand, Svend 5, 7
Snedker-Tømreernes Fagforening 19
Socialdemokratiet 9, 14, 17, 18, 19, 32-35, 44, 51, 54, 90, 100, 102, 106, 116, 118, 119, 127
Socialistisk Folkeparti (SF) 13, 32-33, 54
Socialistisk Arbejderparti (SAP) 28,
Socialistisk Internationale 118
SOMAFCO (Solomon Mahlangu Freedom College) 64
South African Airways (SAA) 27, 28, 59
South African Non-Racial Olympic Committee (SANROC) 95
Sovjetunionen 15, 118
Soweto-oprøret 25, 98, 115, 126
Specialarbejderforbundet i Danmark (SiD) 23, 51, 63
Sport, se også boykot 92, 94-97
spejderne i Danmark 7, 9,
Stenstrup, Jens Erik 7
Stinus, Erik 88
Stinus, Sara Mathai, se i vore hjerter
Stockwell, John 13
Stolten, Hans Erik 114
Strube, Henrik 51, 91
Sun City 85, 86, 92
Svendborg 23, 73, 82
Sverige 28, 63, 64, 87, 92, 107
SWAPO (South West African People's Organisation) 17, 86, 93, 90, 96, 117, 127
Sydafrika Kontakt (SAK) 10, 17, 52, 71-72, 76, 102, 105-106, 108-109, 111-113, 124, 127-128
Sydafrikakomiteen i Århus 12, 16, 29, 30, 36
Sydafrikakomiteen i København (SAKK) 43, 52, 54-61, 96,
Sydafrikakomiteer, øvrige se byens navn
Sydafrikanske Kirkeråd 85
Sylvester, Leif 51
Sømændenes Forbund 32, 38, 40, 42
Sørensen, Signe Burge 73

T

Tambo, Oliver 23, 41
Tang, Erik 29

terror 13, 15, 46, 48, 52, 61-63, 71, 78, 79, 83
Toftkær, Kathrine 105, 125
Trigon 38, 40
TUCSA (Trade Union Council of South Africa) 120
Tutu, Desmond 58, 108, 126

U

Udenrigsudvalget 99, 100, 102
ungdomstræf 81, 82
Unge Mod Apartheid (UMA) 43, 54, 58, 74, 76, 79-83, 97, 102

V

Våbenembargo, se boykot
Venstre, partiet 44, 54, 70
Venstresocialisterne (VS) 32,
33, 35 Vestberg, Birgitte 75
Venstres Ungdom (VU) 62, 66
Vietnam (bevægelserne) 19, 46, 48
væbnet kamp 15, 20, 46, 65, 121,
127 våbenembargo, se boykot

W

Winkler, Poul 35
Wolpe, Harold 123
WUS, World University Service (nu Ibis) 13, 16, 22, 25, 68, 104, 120

Z

Zambia 105, 127
Zimbabwe 13

Ø

ØK 47
Østblokken 14, 120

A

Ålborg 16, 23, 33
Alborg Portland 33

Her er historien om hvordan og hvorfor kampen mod apartheid i Sydafrika kom ind under huden på så mange danskere. Hvordan opstod den danske solidaritet med Sydafrika og hvordan gav den sig udtryk?

Bogen tegner et billede af, hvordan en græsrodsbevægelse skabes, hvilke konflikter der kan opstå og hvordan det lykkes almindelige mennesker at få indflydelse på dansk og europæisk udenrigspolitik.

Bogens forfattere giver deres personlige beretninger og erfaringer videre til læseren og tegner dermed et billede af det lange, seje træk, der er solidaritetsbevægelserne grundvilkår. Samtidig tegner bogen et billede af 25 års arbejde, hvor aktionsformer og midler har skiftet med tidsånden og med det sydafrikanske folks kamp i og udenfor Sydafrika.

I bogens sidste kapitel giver redaktionsgruppen deres bud på, hvordan solidariteten kan bæres videre i det nye årtusinds globaliserede verden. En verden i stigende grad præget af global apartheid.

ISBN 87-988289-3-2

